

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ-ΕΚΕ

4ο Πανελλήνιο Συνέδριο

**Κοινωνικές Ταυτότητες
και Κοινωνική Συνοχή:
Προκλήσεις και Προοπτικές**

Αθήνα, 12-14 Δεκεμβρίου 2013

Μαράσλειο διδασκαλείο, Μαρασλή 4, αθήνα

Η εργασία στη σκιά της κρίσης. Μετατοπίσεις και επαναπροσδιορισμοί.

Η εξέταση του ιστορικό-θεωρητικού πλαισίου, το οποίο διαμορφώνει κάθε φορά τους όρους αλλά και τις αξίες μέσω των οποίων σηματοδοτείται η εργασία (ως μόχθος, ως αυταξία, ή, ως δραστηριότητα) συνιστά προϋπόθεση για την κατανόηση τάσεων και αλλαγών στο «κόσμο της εργασίας». Κατά κάποιο τρόπο στη συγκεκριμένη μορφή της εργασίας (χειρωνακτική, μηχανοποιημένη, αυτοματοποιημένη, «άυλη» κ.λπ.), εξωτερικεύονται οι αλλαγές που έχουν επέλθει από την αναδιάρθρωση της παραγωγής.

Κατά μια (νατουραλιστική) εκδοχή ως εργασία προσδιορίζεται ο μετασχηματισμός της φύσης. Συνεπώς η μείωση της υλικής (βιομηχανικής) εργασίας, εκλαμβάνεται ως το «τέλος της εργασίας». Στο βαθμό μάλιστα που η εργασία μετατρέπεται σε διάδραση και επικοινωνιακή δραστηριότητα (βλ. εργασία νέων μικροαστικών στρωμάτων) αυτή εμφανίζεται ως «άυλη» ή, «επικοινωνιακή» δραστηριότητα (Negri, Habermas κ.ά.). Εφόσον η εργασία παύει να αποτελεί παραγωγική δύναμη το πεδίο της αντιπαράθεσης δεν αφορά πλέον τη σφαίρα παραγωγής αλλά την αποικιοποίηση βιόκοσμων, όπου αναπτύσσονται οι νέες μορφές εργασίας και υποκειμενοποιούνται αυτά τα στρώματα.

Τίθεται βεβαίως ένα ζήτημα κατά πόσο οι νέες μορφές εργασίας που εγγράφονται στα διάφορα Παραδείγματα (Μεταφορντισμός, Lean Production κ.λπ.) είναι αντιπροσωπευτικές για ολόκληρο τον «κόσμο της εργασίας» ή, αυτό αφορά πρωτίστως την εργασία των μεσαίων στρωμάτων. Από την άλλη η μαζική ανεργία φαίνεται να υποσκάπτει το χαρακτήρα της εργασίας ως της «κατ' εξοχήν ανθρώπινης κατάστασης», πράγμα που φαίνεται να προλειαίνει το έδαφος για την αντιμετώπιση της εργασίας ως μιας δραστηριότητας (ως απασχόλησης), μετατοπίζοντας το βάρος από την απελευθέρωση της μισθωτής εργασίας που ήταν προγραμματική θέση του εργατικού κινήματος, στην απελευθέρωση από την εργασία και στον εκπολιτισμό του ελεύθερου χρόνου (A. Gorz).

ΑΛΙΠΡΑΝΤΗ –ΜΑΡΑΤΟΥ Λάουρα, Δρ ΕΚΚΕ, ΕΚΠΑ lalipranti@ekke.gr

ΜΠΑΛΟΥΡΔΟΣ Διονύσης, Δ/ντής Ερευνών, ΕΚΚΕ dbalourdoss@ekke.gr

ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ Ιωάννα, Δ/ντρια Ερευνών, ΕΚΚΕ jtsiganou@ekke.gr

ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Μαρία, Δ/ντρια Ερευνών, ΕΚΚΕ mthano@ekke.gr

ΧΡΥΣΑΚΗΣ Μανώλης, Δ/τής Ερευνών, ΕΚΚΕ echrysakis@ekke.gr

ΣΑΡΡΗΣ Νίκος, Ερευνητής, ΕΚΚΕ nsarris@ekke.gr

Διακρίσεις και Ανισότητες εν μέσω Κρίσης. Αποτελέσματα Εμπειρικών Ερευνών του ΕΚΚΕ

Βασικός στόχος της Στρογγυλής Τράπεζας είναι να αποτυπωθούν ορισμένες βασικές διαστάσεις των νέων μορφών διακρίσεων και κοινωνικών ανισοτήτων που εντοπίζονται ερευνητικά σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η έμφαση τίθεται στην εκτίμηση σχετικών πινάκων, δεικτών και υποδειγμάτων για τις διακρίσεις στην αγορά εργασίας ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Οι συμμετέχοντες θα παρουσιάσουν πορίσματα από έρευνες που έχουν διενεργηθεί στο ΕΚΚΕ στο πλαίσιο τριών ερευνητικών προγραμμάτων που χρηματοδοτήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (PROGRESS).

Η Στρογγυλή Τράπεζα περιλαμβάνει συνολικά 4 διακριτές ενότητες. Οι δύο πρώτες ενότητες στοχεύουν στην παρουσίαση αποτελεσμάτων από εμπειρικές έρευνες του ΕΚΚΕ στο πλαίσιο του ως άνω Ευρωπαϊκού Πλαισίου PROGRESS αναφορικά με διακρίσεις στην αγορά εργασίας. Η Τρίτη ενότητα θα αποτυπώσει το θεσμικό πλαίσιο που αφορά στην καταπολέμηση των διακρίσεων σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, ιδιαίτερα όπως αυτό αποτυπώνεται σε δικαστικές αποφάσεις και ερμηνείες νομοθετικών κανόνων. Η τέταρτη ενότητα αναφέρεται σε ειδικά θέματα που αφορούν στις νέες μορφές διακρίσεων και κοινωνικών ανισοτήτων όπως, ενδεικτικά, διακρίσεις λόγω φύλου, διακρίσεις σε βάρος μεταναστών και λοιπών ευάλωτων κοινωνικών κατηγοριών.

Βασικό ερώτημα και ενοποιητικός άξονας πραγμάτευσης των ζητημάτων που αναδεικνύονται από την εμπειρική έρευνα είναι η συνθήκη της κρίσης και ο τρόπος με τον οποίο έχει επηρεάσει το πεδίο των διακρίσεων και των κοινωνικών ανισοτήτων. Η Στρογγυλή Τράπεζα στοχεύει προς την αποκωδικοποίηση του βασικού αυτού ερωτήματος και των πολιτικών που ανακύπτουν.

Όψεις της Θρησκευτικής Ταυτότητας των Ελλήνων Πανεπιστημιακών Θεολόγων

Η εισήγηση θα αποπειραθεί να εξηγήσει, μέσα από τις αντιλήψεις της θρησκευτικής ταυτότητας, βασικά σχήματα αντίληψης, σκέψης και πράξης των ελλήνων πανεπιστημιακών θεολόγων. Τα παραπάνω σχήματα, αναδεικνύουν την ιδιότητά τους ως πιστών, εφόσον σχετίζονται με τον κυρίαρχο πολιτισμικό πεδίο τους, αυτό της διοικούσας Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η εργασία προσπαθεί να διευκρινίσει κατ' αρχήν τις αντιφάσεις της θρησκευτικής ταυτότητάς τους, αφού επιμένουν να εμφανίζονται ταυτόχρονα από τη μια μεριά ως πιστοί της Ορθόδοξης Εκκλησίας και του αποκαλυπτικού λόγου της, και από την άλλη ως πανεπιστημιακοί, δηλαδή κριτικοί παραγωγοί νέας γνώσης. Επιπλέον, επιχειρεί να αναδείξει πτυχές της σκέψης και πράξης των πανεπιστημιακών θεολόγων, οι οποίες σηματοδοτούν την κοινωνική θέση τους στο εκκλησιαστικό σώμα, τις σχέσεις εξουσίας που αναπτύσσουν με την εκκλησιαστική ηγεσία των επισκόπων, τις σχέσεις παραγωγής αγαθών με την διοικούσα Εκκλησία, καθώς επίσης και τις ιδεολογικο-νοηματικές σχέσεις που διέπουν την παρουσία τους στον εκκλησιαστικό οργανισμό.

Δικαίωμα του συνέρχεσθαι - νομιμότητα και παρανομία

Τον τελευταίο καιρό, όλοι μας γίναμε δέκτες, από τα μέσα ενημέρωσης, εικόνων από «διαδηλώσεις» γεμάτες ένταση και βία, που προβλημάτισαν τον καθένα μας και έγιναν αντικείμενο συζητήσεων από όλους μας. Είναι τότε, που οι πολίτες και οι φορείς της εξουσίας άσκησαν ή νόμιζαν ότι ασκούσαν νόμιμα δικαιώματά τους.

Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι-ατομικό δικαίωμα καθοριστικής σημασίας για τη δημοκρατία κατοχυρώνεται, ήδη από τον προηγούμενο αιώνα, σε όλα σχεδόν τα Συντάγματα των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης και προστατεύεται από διεθνείς συμβάσεις και κείμενα.

Η άσκηση όμως ενός τόσο σημαντικού για τη λειτουργία του κράτους –δικαίου, ατομικού δικαιώματος, το οποίο προέβλεψε και ο έλληνας νομοθέτης στο σύνταγμα του 1864 και σε όλα τα, μετέπειτα μέχρι σήμερα, συντάγματα, συνδέεται άμεσα με την χρήση κρατικής βίας.

Η απαγόρευση και η διάλυση δημόσιας συνάθροισης στο ύπαιθρο, που είναι παράνομη ή έχει μετατραπεί σε παράνομη, γίνεται με την τήρηση της αρχής της νομιμότητας και αυτής της αναλογικότητας, η οποία θέτει ουσιαστικά τα όρια της επιτρεπόμενης αστυνομικής παρέμβασης, στις περιπτώσεις όπου επιβάλλονται περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό.

Η αστυνομία, το ένοπλο σώμα Ασφάλειας που έχει ως κύρια αποστολή του, την εξασφάλιση της δημόσιας ειρήνης και ευταξίας, την απρόσκοπτη κοινωνική διαβίωση των πολιτών, την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος και την προστασία του κράτους και του δημοκρατικού πολιτεύματος, στο πλαίσιο της συνταγματικής τάξης, ισχυρίζεται, όπως προέκυψε από συνεντεύξεις, ότι ενεργεί πάντα «σύμφωνα με το νόμο», ενώ η παράβαση του είναι μόνο «μεμονωμένες περιπτώσεις».

Η νομολογία, η οποία με την επιχειρηματολογική αξία της βοηθά στην εύρεση του δικαίου, δεν εμφανίζεται σε ενιαία γραμμή. Η άσκηση του δικαιώματος της συνάθροισης, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το σεβασμός της προσωπικής ελευθερίας και αξιοπρέπειας, έχει γίνει αντικείμενο ενδιαφέροντος και από τις Ανεξάρτητες Αρχές.

Η εξέλιξη δε της τεχνολογίας οδήγησε στη δυνατότητα άσκησης του δικαιώματος και δια μέσου του διαδικτύου [D-Dos επίθεση], η οποία θεωρείται ως η επικρατούσα μορφή διαδήλωσης του αύριο. Οι εθνικές νομοθεσίες και οι συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι οποίες δεν

έχουν ακόμη καθορίσει τη νομιμότητα των μορφών αυτών διαμαρτυρίας και την προστασία τους, βρίσκονται μπροστά σε λεπτές ισορροπίες για την έννοια της δημοκρατίας.

Έτσι, σκοπός της προτεινόμενης εισήγησης είναι, μέσα από τη θεωρία, την εμπειρική διερεύνηση [συνεντεύξεις], τη νομολογία, να γίνουν σαφώς διακριτά τα όρια μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας, στην άσκηση ενός θεμελιώδους ατομικού δικαιώματος.

Η μελοποίηση «συγχυσμένων» ταυτοτήτων στην εποχή της κρίσης

Ο χώρος του ελληνικού τραγουδιού με αργά αλλά σταθερά βήματα έχει αρχίσει να σχολιάζει ποικιλοτρόπως την εποχή της κρίσης. Μάλιστα σε αυτό το μουσικό και στιχουργικό ενδιαφέρον για την κρίση δεν εμπλέκονται μόνο οι συνήθως ύποπτοι δημιουργοί (έντεχνο, ροκ, law bar) αλλά και η πιο «ελαφρολαϊκές» εκδοχές της ελληνικής μουσικής βιομηχανίας (από την κουλτούρα της νύχτας μέχρι τους δημοφιλείς ποπ σταρ) είτε με στιχουργικές προσπάθειες είτε με δημόσιες τοποθετήσεις τους. Η πλούσια, δηλαδή, ιστορία πολιτικής στράτευσης ή ένταξης του ελληνικού τραγουδιού από τη δεκαετία του '60 και ύστερα -μετά από μια μεγάλη αγρανάπαυση- δείχνει να γνωρίζει μια νέα πολυσυλλεκτική φάση που χρήζει προσοχής.

Στην ανακοίνωση αυτή η στιχουργική ενασχόληση με την κρίση θα αντιμετωπιστεί δοκιμαστικά ως ένα ενδιαφέρον πρώτο δείγμα έκφρασης του τραυματισμένου ατομικισμού της μεταπολιτευτικής περιόδου. Τα «τραγούδια της κρίσης» δηλαδή μπορούν να θεωρηθούν ένα υλικό που δίνει πρωτογενή συμβολικά αποτυπώματα και συναισθήματα του πώς διαχειρίζεται την εξωτερική αβεβαιότητα η ύστερη μεταπολιτευτική ταυτότητα που είχε μάθει να ασχολείται κυρίως με το εσωτερικό της κενό και τους τρόπους πλήρωσής του. Με άλλα λόγια, τα τραγούδια αυτά, ανεξάρτητα της κατάταξής τους σε είδη και αισθητικές προτιμήσεις, μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμο πεδίο για την κατανόηση της διακινδύνευσης του γενικευμένου ναρκισσισμού της ύστερης νεωτερικότητας στην Ελλάδα

Η υπόθεση εργασίας που διατυπώνεται στο πλαίσιο αυτής της μελέτης είναι ότι η αναπτυσσόμενη μουσική ευαισθητοποίηση για την τρέχουσα συγκυρία εκπέμπει περισσότερο αμηχανία παρά βεβαιότητα τόσο για τις προσλαμβάνουσες του προβλήματος όσο και για τους τρόπους αντιμετώπισής του. Η εγχώρια μουσική παραγωγή, έχοντας συμβάλει τα μέγιστα στη διαμόρφωση της εξατομικευμένης κουλτούρας της επιτρεπτικότητας και της υποκειμενικοποίησης των βιωμάτων και των αισθημάτων, στέκει στην πλειονότητά της χωρίς εύκαιρα εκφραστικά εργαλεία απέναντι στην οικονομική και κοινωνική κρίση που ξέσπασε απότομα. Το πολιτικό δεν είναι πάντοτε «ερωτικό» και η κρίση δεν μπορεί πια να κωδικοποιηθεί μόνο με προσωπικούς όρους κι αυτό δείχνει να καθορίζει τόσο τις εθνικολαϊστικές όσο και τις αμφίθυμες εκφάνσεις τους σύγχρονου τραγουδιού για αυτήν.

ΒΑΜΒΑΚΙΔΟΥ Ιφιγένεια, Av. Καθηγήτρια, ΠΤΝ/ΠΔΜ ibambak@uowm.gr

ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Νίκος, Επ. Καθηγητής, ΠΤΝ/ΠΔΜ nikfot@otenet.gr

ΣΤΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ Χριστοχάρης, ΜΑ Πολιτισμικές Σπουδές

ΣΟΛΑΚΗ Ανδρομάχη, ΜΑ Πολιτισμικές Σπουδές

Ρομά και εργασία. Μελέτη περίπτωσης στη Φλώρινα.

Οι Ρομά της Φλώρινας αποτελούν μια ξεχωριστή περίπτωση για συμμετοχική έρευνα και παρατήρηση, -έρευνα πεδίου-, γιατί εκχριστιανίστηκαν ομαδικά από το Μητροπολίτη Αυγουστίνο Καντιώτη, από τον Ιανουάριο του 1968. Ιστορικά πρόκειται για την ομαδική βάπτισή 101 Ρομά, στον ποταμό Σακουλέβα της Φλώρινας την Πέμπτη Μάιου του 1968, κοινωνικό γεγονός μοναδικό σε Πανελλήνιο επίπεδο. Ο ετεροπροσδιορισμός «*Οικισμός των Νεοφώτιστών*» αποτελεί μια διαφορετική κοινωνική ταυτότητα που αποδόθηκε στον πληθυσμό των Ρομά την περίοδο αυτή. Η ταυτότητα αυτή ενισχύθηκε και αντλεί μέχρι και σήμερα έρεισμα από την προσφορά οικοπέδου και την κατασκευή οικημάτων αλλά κυρίως από τις συστηματικές προσπάθειες αγωγής και εκπαίδευσης από την πρώτη σχολική ηλικία μέχρι και τη δια βίου κατάρτιση. Ο πυρήνας για τη μελέτη αυτή εντοπίζεται στην ανάδειξη των όρων «καθημερινότητα», «οικονομική κρίση » και «κοινωνικός αποκλεισμός».

Η πολιτισμική ετερότητα για τους Ρομά της Φλώρινας μπορεί να εντοπιστεί στην πολυτεκνία, στην πατριαρχία, στον ενδυματολογικό κώδικα, αλλά κυρίως στις εργασιακές επιλογές που είναι το λιανικό εμπόριο, η επαιτεία και οι τεχνικές της μαντείας. Η έννοια της καθημερινότητας όπως προκύπτει από τη γαλλική ιστορική σχολή των Annales μπορεί να εφαρμοστεί μεθοδολογικά στη μελέτη αυτή. Με τον τρόπο αυτό στόχος είναι να αναδείξουμε τα επαγγέλματα των Ρομά της Φλώρινας σε συνάρτηση με την ταυτότητα και τις ετερότητες που διαμορφώνονται σε επίπεδο τοπικής κοινωνίας.

Αλιευτική αυτοδιαχείριση, κοινωνικό κεφάλαιο και βιωσιμότητα

Καθώς η αλιεία είναι εξαιρετικής σημασίας για τη διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής στις νησιωτικές περιοχές, όπου η πλειονότητα του πληθυσμού απασχολείται εντός του αλιευτικού τομέα, η διαχείριση και ο έλεγχος των δραστηριοτήτων επηρεάζουν άμεσα τις αλιευτικές κοινότητες. Η αυτοδιαχείριση έχει σημαντική επίδραση στην αποτελεσματικότητα των περιοχών προστασίας ιχθυαποθεμάτων, καθώς επιτρέπει την πρόσβαση στην τοπική γνώση και σε πόρους και προωθεί τη δικτύωση και τη συνεργασία μεταξύ των αλιέων και των κρατικών αρχών. Πολλές χώρες έχουν υιοθετήσει το θεσμό της αυτοδιαχείρισης για θαλάσσιους πόρους, αναγνωρίζοντας έτσι της δυνατότητά της να αποτελέσει μια βιώσιμη λύση στο πρόβλημα της εξάλειψης των ιχθυαποθεμάτων. Δύο εξαιρετικές περιπτώσεις καλών πρακτικών αποτελούν η Μαδαγασκάρη και η Ιαπωνία. Στη Μαδαγασκάρη, μία κοινότητα η οποία ζούσε κάτω από το όριο της φτώχειας, υιοθέτησε ένα σχέδιο θαλάσσιας διαχείρισης βασισμένο στην αυτοδιαχείριση και επέτυχε αύξηση εισοδήματος και, κατ' επέκταση, βελτίωση του βιοτικού επιπέδου της. Στην Ιαπωνία, οι τοπικές κοινότητες έχουν επιστρέψει στις παραδοσιακές μορφές διαχείρισης προκειμένου να γίνουν βιώσιμες. Στην Ελλάδα όμως, παρά το γεγονός ότι επικράτεια είναι κατά κύριο λόγο νησιωτική και οι παράκτιες κοινότητες στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στην αλιεία για την επιβίωσή τους, η έννοια της συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στον έλεγχο δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη. Αντίθετα, εφαρμόζεται μόνο σποραδικά και χωρίς σχεδιασμό. Ο ανεπαρκής κρατικός έλεγχος των παράνομων αλιευτικών δραστηριοτήτων εντείνει την ανάγκη για προώθηση της αυτοδιαχείρισης ως μέσου προστασίας και διατήρησης των θαλασσιών πόρων και προώθησης της τοπικής και οικονομικής ανάπτυξης και της τοπικής απασχόλησης. Η έρευνα αυτή εστιάζει στα προβλήματα που εμφανίζονται στην περίπτωση της Ελλάδας, παρουσιάζοντας πιθανές λύσεις βασισμένες σε περιπτώσεις καλών πρακτικών από τη Μαδαγασκάρη και την Ιαπωνία.

‘Προσέγγιση ικανοτήτων’ και δράση: ο Amartya Sen και η κοινωνιολογική θεωρία

Η ‘προσέγγιση των ικανοτήτων’ (capabilities approach) των Amartya Sen και Martha Nussbaum ασκεί σήμερα περιορισμένη επιρροή στην κοινωνιολογική θεωρία. Με την εισήγηση αυτή θα επιχειρήσω να αναθεωρήσω αυτή τη σχέση και να θέσω μια βάση επικοινωνίας μεταξύ της έννοιας των ικανοτήτων του Sen και της κοινωνιολογικής θεωρίας, προκειμένου να αναδειχθούν οι ευκαιρίες ανακατασκευής μιας κανονιστικής έννοιας της δράσης. Παρόλο που ο Sen αντιμετωπίζει επιτυχώς ζητήματα κοινωνικών ανισοτήτων, αδικιών και στερήσεων, η κοινωνιολογική διάσταση της εμπειρικής κατηγορίας της ‘ικανότητας’ (capability) παραμένει ακόμα στο περιθώριο. Θα ισχυριστώ ότι η κοινωνιολογία, μέσω παρόμοιων εννοιών από τους Parsons και Giddens κυρίως, έχει προκαταλάβει διαστάσεις της θεωρίας της ‘ικανότητας για πράττειν’ (agency) του Sen, ωστόσο, παραμένει κανονιστικά ελλιπής. Σε αυτό το σημείο η μετατόπιση της κοινωνιολογικής θεωρίας προς την κατεύθυνση της έννοιας της ‘ικανότητας’ μπορεί, όπως θα επιχειρηματολογήσω, να εμπλουτίσει το κανονιστικό περιεχόμενο της έννοιας της δράσης στην κοινωνιολογία και επιπλέον να την καταστήσει εμπειρικά γόνιμη. Η έστω περιορισμένη προσπάθεια προσέγγισης της κοινωνιολογικής θεωρίας (Lukes, Sennett, Touraine) με τη θεωρία ικανοτήτων επιβεβαιώνει την εκτίμηση περί κοινού τόπου μεταξύ τους, αν και απουσιάζει μέχρι σήμερα κάποια συστηματική απόπειρα επικαιροποίησης αυτής της σχέσης μεταξύ κοινωνιολογίας και θεωρίας των ικανοτήτων, πέραν κάποιων σποραδικών εκτιμήσεων (Holmwood) για την πραγματιστική διάσταση της τελευταίας. Αυτό το κενό θα επιδιώξω να καλύψω εκθέτοντας προοπτικές κανονιστικής ανακατασκευής μίας εκ των κεντρικών κατηγοριών της κοινωνιολογικής θεωρίας, με βάση τις θέσεις του Amartya Sen.

Οι θεσμοί της «Κοινωνίας των Πολιτών» στον «Καλλικράτη»

Ο νόμος 3852/2010, γνωστός και ως «Καλλικράτης», επιχείρησε με τόλμη να συνδέσει την Τοπική Αυτοδιοίκηση με την «Κοινωνία των Πολιτών». Εντελώς νέοι θεσμοί που εμφανώς έλκουν την «καταγωγή» τους από την «Κοινωνία των Πολιτών» όπως η «Επιτροπή Διαβούλευσης», ο «Συνήγορος του Δημότη και της Επιχείρησης» και τα «Συμβούλια Μεταναστών» εισήχθησαν με το νομοθέτημα άμεσα στην λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και στα δύο επίπεδα. Με τον τρόπο αυτό ο Νομοθέτης επεδίωξε να ικανοποιήσει το σύγχρονο αίτημα για «περισσότερη» Κοινωνία των Πολιτών και μάλιστα σε εκείνο το επίπεδο Διακυβέρνησης που είναι πιο κοντά από όλα στον Πολίτη. Ίσως η πρώτη τριετία εφαρμογής του «Καλλικράτη» να μην είναι επαρκής χρόνος για την πλήρη αξιολόγηση του εγχειρήματος, ωστόσο μπορούν να γίνουν οι πρώτες παρατηρήσεις και κυρίως να εντοπιστούν οι αδυναμίες προκειμένου να αντιμετωπιστούν, αλλά και οι τομείς όπου επέτυχε τα αναμενόμενα, ώστε να ενισχυθούν και να αναπτυχθούν περαιτέρω. Η προτεινόμενη εισήγηση θα επικεντρωθεί στους θεσμούς της «Κοινωνίας των Πολιτών» και τον τρόπο λειτουργίας τους, στο πλαίσιο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, επιδιώκοντας μια πρώτη αξιολόγηση. Επιπλέον φιλοδοξεί όχι μόνον να εξετάσει τα συγκεκριμένα παραδείγματα, αλλά και να διερευνήσει γενικότερα την «αλληλεπίδραση» (εάν υπάρχει κάτι τέτοιο) της «Κοινωνίας των Πολιτών» με την «Διακυβέρνηση» ή εάν η «Κοινωνία των Πολιτών» πρέπει ίσως τελικά να μείνει εκτός του πεδίου άσκησης εξουσίας επειδή «εκ φύσεως» δεν μπορεί να εμπλέκεται σε συστήματα διακυβέρνησης, αλλά πρέπει να αρκестεί στον αρχικό της ρόλο: να παρεμβαίνει στον πολιτικό γίνεσθαι ως αυθύπαρκτος πόλος κοινωνικής δράσης, όπως άλλωστε υποστηρίζουν αρκετοί θεωρητικοί της «Κοινωνίας των Πολιτών».

ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ Στράτος, Επ. Καθηγητής, Παν/μιο Αιγαίου S.Georgoulas@soc.aegean.gr

ΒΟΥΛΒΟΥΛΗ Αιμιλία, Επ. Καθηγήτρια, Fatih University- Istanbul aimilia.voulvouli@fatih.edu.tr

Εγκλήματα λευκού κολλάρου στα Ελληνικά Πανεπιστήμια

Ο σκοπός είναι να γίνει μια πρώτη προσπάθεια χαρτογράφησης ενός φαινομένου που είναι υπαρκτό και διακριτό, παράγει κοινωνική βλάβη, κατανοείται σε συγκεκριμένες επιστημονικές μελέτες άλλων επιστημονικών χώρων, έχει μια διαλεκτική σχέση με την εξελισσόμενη κοινωνική πραγματικότητα, εντούτοις δεν έχει αρκούμενος ερευνηθεί με τη χρήση του ερμηνευτικού εργαλείου του εγκλήματος του λευκού κολλάρου. Κατά τη γνώμη μας, η συγκεκριμένη οπτική προσέγγισης μπορεί να είναι επωφελής και στο πλαίσιο της επιστημονικής έρευνας για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και ως προς τη σύνδεση της με συγκεκριμένες προσεγγίσεις αντεγκληματικής και εκπαιδευτικής πολιτικής.

Τα ζητήματα που ερευνώνται μέσα από μελέτες περίπτωσης στα Ελληνικά Πανεπιστήμια τα τελευταία χρόνια – και σε διάλογο με αντίστοιχες έρευνες στη διεθνή βιβλιογραφία, επιχειρούν να δώσουν απάντηση στα κάτωθι ερωτήματα:

Είναι η έμφαση στους δρώντες και η διακριτή κοινωνική κατηγοριοποίηση τους ως προς την ισχύ τους, τη κοινωνική τους θέση και η έρευνα ως προς τα ειδικά λοιπά κοινωνικά χαρακτηριστικά τους; Είναι η έμφαση στη δομή και την οργανωσιακή κουλτούρα που επικρατεί στο χώρο των Πανεπιστημίων; Θα πρέπει να υπάρξει και μια μακροκοινωνιολογική προσέγγιση για το πώς η σημερινή οικονομική και κοινωνική κρίση και η πολιτική ευρύτερα αλλά και ειδικότερα σε σχέση με την Τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα παράγει ή και συγκαλύπτει φαινόμενα εγκλημάτων λευκού κολλάρου; Ποια είναι τα θύματα και η κοινωνική βλάβη που παράγεται από αυτές τις ενέργειες; Ποια είναι η αντεγκληματική πολιτική που εφαρμόζεται (και αν εφαρμόζεται), τι αποτελέσματα παράγει και ποια είναι η στάση του κοινού απέναντι της; Ποια, σε τελική ανάλυση, οφείλει να είναι η απάντηση σε ένα τέτοιο φαινόμενο;

Γογού Λέλα, Καθηγήτρια, Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης lgogou@psed.duth.gr

ΚΑΛΕΡΑΝΤΕ Ευαγγελία, Επ. Καθηγήτρια, Παν/μιο Δυτικής Μακεδονίας ekalerante@yahoo.gr

Η συμμετοχική έρευνα στον σχολικό θεσμό ως μέσον επιμόρφωσης, αναστοχασμού και αλλαγής

Η ποιότητα και το επίπεδο εκπαίδευσης ενέχουν δεσπόζουσα θέση στην παγκόσμια ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας και μιας κοινωνίας και το νέο σχολικό μοντέλο υποτάσσεται στις κυρίαρχες οικονομικές λογικές και συνιστά μια σημαντική πλευρά των κοινωνικών και οικονομικών μετασχηματισμών. Η έννοια του ανθρωπίνου κεφαλαίου κυριαρχεί στον νέο τρόπο σκέψης και αφορά σε μια ατομικιστική ερμηνεία της σχέσης των ανθρωπίνων όντων με τις σπουδές, οι οποίες κατανοούνται ως μια προσωπική επένδυση. Το νέο σχολικό μοντέλο συνιστά τον θεμελιώδη χώρο μόρφωσης των ανθρωπίνων πόρων στην υπηρεσία της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Οι εν λόγω εξελίξεις καθιστούν απαραίτητη τη μελέτη και την κατανόηση αυτών των διαδικασιών, καθώς επίσης και την αναγκαιότητα ανάληψης εκπαιδευτικών δράσεων που προσανατολίζουν τον αναστοχασμό για την ανθρώπινη ύπαρξη. Στις μεθοδολογίες της κοινωνικής έρευνας δίνεται έμφαση στην υποκειμενικότητα και την επιστημολογική θέση του υποκειμένου. Σημαντική θέση στις ποιοτικές έρευνες ενέχει το συμμετοχικό ρεύμα με σαφή ιδεολογικό σκοπό και στηρίζεται στη συνεργασία των δρώντων προσώπων, αποβλέποντας στην αλληλεγγύη, τον εκδημοκρατισμό, την απόδοση ισχύος στα εμπλεκόμενα πρόσωπα που συμμετέχουν στη διαδικασία της έρευνας. Αυτός ο τύπος ερευνών χαρακτηρίζει τη συμμετοχική έρευνα-δράση, η οποία στοχεύει στη χειραφέτηση των ανθρωπίνων όντων.

Η σπουδαιότητα της συμμετοχής αφορά στο γεγονός ότι ο άνθρωπος δεν συνιστά αντικείμενο μελέτης, αλλά ένα υποκείμενο που αναζητά το νόημα της ύπαρξής του. Το αντικείμενο της συμμετοχικής έρευνας-δράσης αφορά τόσο στην ερμηνεία της κοινωνικής πραγματικότητας όσο και στον μετασχηματισμό της, εστιάζοντας την προσοχή στη συνειδητοποίηση του προβλήματος και στη συνειδητοποίηση των γνώσεων. Η έρευνα σε αυτή την περίπτωση έχει επιμορφωτικό χαρακτήρα, εφόσον μπορεί να βοηθήσει τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα (εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς) σε διάφορα πεδία της δραστηριότητάς τους, να αποκτήσουν θεωρητικά πλαίσια αναφοράς, μια επιστημονική γνώση, περισσότερο αντικειμενική για την κοινωνική και εκπαιδευτική πραγματικότητα, ώστε να αναλύσουν και να κατανοήσουν σε βάθος τις κοινωνικές και εκπαιδευτικές πρακτικές και μέσω της ανάληψης δράσεων να συμβάλλουν στη βελτίωση του σχολικού θεσμού με απώτερο σκοπό τον ριζικό μετασχηματισμό.

Οικονομική κρίση & Ανακατασκευή της κοινωνικής συναίνεσης

Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες διαστάσεις της οικονομικής κρίσης, είναι η φαινομενικά αδιόρατη, αλλά δραστική επανανοηματοδότηση του περιεχομένου της έννοιας της κοινωνικής συνοχής.

Αν η πτώση του τείχους του Βερολίνου τροφοδότησε σε συμβολικό επίπεδο τις θεωρίες του τέλους της ιστορίας και της παγκοσμιοποίησης, η οικονομική κρίση που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ το 2008, επανέφερε δυναμικά στο προσκήνιο, τον προβληματισμό για τα αδιέξοδα της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Αν για λόγους μεθοδολογικής στρατηγικής, ξεχάσουμε προς στιγμή τα νούμερα και τη λογιστική αποτίμηση της κατάστασης, μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι αυτό που βιώνουμε σήμερα ως οικονομική κρίση, εδράζεται σε δύο βασικούς παράγοντες:

A) Την αυξανόμενη διάσταση μεταξύ χρηματιστικής και πραγματικής οικονομίας με την πρώτη να δρα ανεξέλεγκτα και κερδοσκοπικά καταστρέφοντας τη δεύτερη, και

B) Την μερική αναποτελεσματικότητα των μηχανισμών ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας που τροφοδότησε τις ανισότητες εις βάρος αυτών που ο καθηγητής Senet αποκαλεί «πεζικάριους» του καπιταλισμού.

Όταν λοιπόν η προδιαγεγραμμένη κρίση εκδηλώθηκε, επιστρατεύτηκαν οι μηχανισμοί αδρανοποίησης των θυμάτων που προκάλεσε. Πριν καν η κοινωνική συνοχή απειληθεί σοβαρά, η κοινή γνώμη μπολιάσθηκε με ενοχικά σύνδρομα. Ο αντι-λαϊκισμός υποστασιοποίησε τη νέα ιδεολογική ορθοδοξία βάσει της οποίας κάθε δεινό εκπορεύθηκε από την παροχολογία χωρίς αντίκρισμα και την υποταγή στο γενικευμένο πρόσταγμα του καταναλωτισμού.

Μπροστά στο ενδεχόμενο η ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνίας να μεταβάλλει ριζικά το πολιτικό σύστημα, το τελευταίο δίνει τη μάχη να αδρανοποιήσει την κοινωνία. Με αυτή την έννοια η «νέου» τύπου κοινωνική συνοχή βασίζεται στη σιωπή των θυμάτων αν όχι στη συναίνεση των παθόντων. Ο έμφυτος φόβος στο άγνωστο και η εργασιακή ανασφάλεια, παράλληλα με την επίκληση της παθογένειας του δημόσιου τομέα και της συνδικαλιστικής διαφθοράς, ενορχήστρωσαν μια στοχευμένη κοινωνική παράλυση που μετουσιώνει την αγανάκτηση σε αδράνεια και την πρόκληση σε μοιρολατρία. Ακόμη κι αν ο χρόνος της κοινωνικής ιστορίας φαίνεται να έχει παγώσει, ζούμε σε εποχές μετάβασης και δομικού ανασχηματισμού.

Είναι βέβαιο ότι η οικονομική κρίση θα έχει ημερομηνία λήξης. Το διακύβευμα ωστόσο δεν είναι η αποκατάσταση της δημοσιονομικής ισορροπίας, αλλά αν η νέα τάξη πραγμάτων θα μας αφήσει ανοιχτή την προοπτική για ένα καπιταλισμό με ανθρώπινο πρόσωπο.

ΔΟΥΛΚΕΡΗ Τέσσα, Καθηγήτρια, Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ, ΑΠΘ doulkeri@jour.auth.gr

ΤΣΙΟΛΧΑ Αναστασία, Υ/Δ, Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ, ΑΠΘ atsiol@jour.auth.gr

Παγκοσμιοποίηση και παιδί: ελληνική τηλεόραση

Μέσω της τηλεόρασης, τα ΜΜΕ στον 20ο αιώνα εκμηδένισαν τις αποστάσεις μεταφέροντας εικόνα και γεγονότα από κάθε μεριά του πλανήτη στην άλλη και τροποποιούν το χώρο και το χρόνο στην καθημερινή ζωή. Όπως διαφορετικά έχει λεχθεί από τη Sreberny – Mohammadi*, «το παγκόσμιο γίνεται τοπικό και το τοπικό παγκόσμιο οδηγώντας σε αναδιαπραγμάτευση της ίδιας αυτής ταυτότητας». Αντίστοιχα, η συνεχώς διευρυνόμενη χρήση των ηλεκτρονικών Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και του διαδικτύου συντελούν στην περαιτέρω παγκοσμιοποίηση της Επικοινωνίας και εγείρουν νέα ζητήματα θεσμικής, κοινωνικής και πολιτιστικής φύσης γύρω από το θέμα. Έτσι, ξεκινώντας από τον προβληματισμό σχετικά με τον κυρίαρχο ρόλο της Αμερικάνικης Βιομηχανίας στο χώρο της Επικοινωνίας και των ΜΜΕ κατά τη μεταπολεμική περίοδο, σήμερα πολλούς ερευνητές απασχολεί το γεγονός της αυξανόμενης επιρροής συγκεκριμένων υπερεθνικών ΜΜΕ.

Η παγκοσμιοποίηση στον επικοινωνιακό τομέα αγγίζει και τα παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα. Στην Ελληνική Τηλεόραση λείπουν τα ζωντανά ελληνικά παιδικά προγράμματα και προβάλλονται ξένα cartoons (κινούμενα σχέδια) που προβάλλουν τις διεθνοποιημένες αξίες και τα παγκοσμιοποιημένα πρότυπα συμπεριφοράς. Το τμήμα παιδικών εκπομπών της Δημόσιας Τηλεόρασης είχε ήδη καταργηθεί πριν από την οριστική – αιφνιδιαστική διακοπή της λειτουργίας της Δημόσιας Τηλεόρασης. Η βία κατέχει κυρίαρχη θέση, σε βάρος της ποιότητας, ή του παιδαγωγικού παιδικού περιεχομένου των προγραμμάτων.

*Sreberny-Mohammadi A., (1991), “The global and the Local in International Communications”, σ.34, στο J. Curran and M. Gurevitch (eds), *Mass Media and Society*, London: Edward Arnold σ. 118-138.

ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΗΣ Θεόδωρος, Λέκτορας, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Παν/μιο Κρήτης elfthet@edc.uoc.gr

ΓΙΑΒΡΙΜΗΣ Παναγιώτης, Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου

ΤΣΑΓΚΑΤΟΣ Εμμανουήλ, Εκπαιδευτικός, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Χίου, Υ.Παι.Θ.

Η εθνική ταυτότητα και η ένταξη αλλοδαπών μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα: Η περίπτωση της Χίου

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθούν πτυχές της εθνικής ταυτότητας αλλοδαπών μαθητών και να συγκριθούν με τις αντίστοιχες των γηγενών-Ελλήνων μαθητών, σε σχέση κυρίως με δυο συνιστώσες της εθνικής τους ταυτότητας, την «εξερεύνηση» και τη «δέσμευση». Επίσης, επιδιώκεται να διερευνηθούν οι διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσουν οι αλλοδαποί μαθητές σε σχέση με τις παραπάνω διαστάσεις της εθνικής τους ταυτότητας, καθώς και να διαπιστωθούν τυχόν διαφοροποιήσεις στην αντιμετώπιση των αλλοδαπών μαθητών και των γονέων τους από μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας. Στη έρευνα αυτή χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του δομημένου ερωτηματολογίου, και συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο της Phinney (1992) (Multigroup Ethnic Identity Measure - MEIM), που αποτελείται από 12 ερωτήσεις κλειστού τύπου, και δημιουργήθηκε για να μετρήσει τη διαδικασία της ανάπτυξης της εθνικής ταυτότητας σε εφήβους (12 ετών και άνω) και νεαρούς ενήλικες. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο μεταφράστηκε και διαμορφώθηκε καταλλήλως για τις ανάγκες της έρευνάς μας. Το δείγμα απαρτίστηκε από 166 μαθητές του Δήμου Χίου, από τους οποίους οι 83 μαθητές ήταν αλλοδαποί.. Από το συνολικό δείγμα οι 60 (36,1%) προέρχονταν από τη ΣΤ΄ τάξη Δημοτικού, οι 52 (31,3%) από την Α΄ Γυμνασίου και οι 54 (32,5%) από τη Β΄ Γυμνασίου. Ως προς το φύλο συμμετείχαν 43 αγόρια και 40 κορίτσια ανά εθνική ομάδα (γγενείς-αλλοδαποί). Σύμφωνα με τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας οι αλλοδαποί μαθητές διαφαίνεται να διαμορφώνουν διαστάσεις της εθνικής τους ταυτότητας, μέσα από στοιχεία του κοινωνικού και εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, με τα οποία τα άτομα έρχονται σε επαφή, ενώ υπάρχει και σημαντική διαφοροποίηση στο σχηματισμό της ταυτότητάς τους σε σχέση με αυτή των γηγενών μαθητών.

ΖΑΧΟΥ Χρυσάνθη, Επ. Καθηγήτρια, American College of Greece-Deree czachou@gmail.com

ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Μαρία, Διευθύντρια Ερευνών, ΕΚΚΕ mthano@ekke.gr

Κοινοτικοί Σύλλογοι, Τοπική Ταυτότητα και Κοινωνική Συνοχή: Μεταβάσεις και Μεταβιβάσεις

Η παρούσα έρευνα, βασισμένη στην περίπτωση των «κοινοτικών συλλόγων» των Λευκαδίων εσωτερικών μεταναστών που ιδρύθηκαν στα αστικά κέντρα της χώρας κυρίως κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο, μελετά την προσπάθειά τους να επιβιώσουν σήμερα εν μέσω πολλαπλών προκλήσεων. Οι κοινοτικοί σύλλογοι, με αποκλειστική αναφορά στον τόπο καταγωγής, επικαλούμενοι την «εντοπιότητα», συνέβαλαν με τη χρήση επικοινωνιακών μέσων και παραδοσιακών ή νέων τελετουργικών στη διατήρηση των δεσμών των μελών τους, τόσο με τον τόπο καταγωγής όσο και με την κοινότητα που διαμορφώθηκε στον τόπο εγκατάστασης. Έτσι, λειτουργώντας ως «διαμεσολαβητική δομή», έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαχείριση και διατήρηση της συλλογικής μνήμης και της ταυτότητας μιας φαντασιακής κοινότητας μακριά από τον τόπο καταγωγής. Όμως, αλλαγές που συντελέστηκαν τα τελευταία χρόνια οδήγησαν σε αδυναμία ανανέωσης των διοικητικών τους συμβουλίων, και προσέλευσης/συμμετοχής νεώτερων (ηλικιακά) μελών. Θέτοντας ζητήματα που αφορούν τη διαδικασία της διαμεσολαβούμενης μεταβίβασης της συλλογικής μνήμης και (κατασκευής) της τοπικής ταυτότητας, στόχος της εισήγησης είναι να διερευνήσει τις επιπτώσεις του προβλήματος της διαδοχής των γενεών και τα αίτια που οδηγούν σήμερα σε φθίνουσα πορεία τους περισσότερους κοινοτικούς συλλόγους. Οι στρατηγικές προσαρμογής, η οικονομική κρίση, η υπερκέραση του τόπου και χρόνου και οι νέες μορφές πρόσβασης και σύνδεσης με τον τόπο καταγωγής, είναι κάποιοι από τους βασικούς παράγοντες που αναδεικνύονται και συναρτώνται με την κρίση ασυνέχειας. Ταυτόχρονα, η «κοινότητα» ως έννοια στα πλαίσια της (μετα)νεωτερικότητας, προβάλλει ως ο αδύναμος κρίκος μιας «φαντασιακής» σύνθεσης. Έτσι, ο οργανωτικός χειρισμός των δυσχερειών που αναφέρονται προβάλλει ως γόρδιος δεσμός επιβίωσης των συλλόγων αυτών.

ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Μαρία, Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ mthano@ekke.gr

ΖΑΧΟΥ Χρυσάνθη, Επ. Καθηγήτρια, American College of Greece-Deree czachou@gmail.com

ΖΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Έρση, Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ ezacop@ekke.gr

ΚΑΛΕΡΑΝΤΕ Ευαγγελία, Επ. Καθηγήτρια, Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
ekalerante@yahoo.gr

ΛΑΓΟΥΜΙΤΖΗ Γεωργία, Adjunct Professor, Τμήμα Κοινωνιολογίας, American College of Greece-Deree lagoumitzig@acg.edu

ΛΥΔΑΚΗ Αννα, Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο lydakianna@gmail.com

ΠΑΠΑΓΑΡΟΥΦΑΛΗ Ελένη, Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Πάντειο Παν/μιο
elpapgar@yahoo.gr

ΠΕΤΡΟΥ Μιχάλης, Ερευνητής ΕΚΚΕ mpetrou@ekke.gr

Ο Ερευνητής και το Πεδίο της Έρευνας

Η παρουσία του ερευνητή στο πεδίο της έρευνας δεν είναι ποτέ αξιακά ουδέτερη. Ο ίδιος εμφορείται ήδη από προϋδεάσεις και προκαταλήψεις που «καθοδηγούν» τον τρόπο αναζήτησης απαντήσεων σε ερωτήματα που απορρέουν από τον θεωρητικό, επιστημολογικό και μεθοδολογικό του προσανατολισμό, αλλά και εντάσσονται στο πλαίσιο που προδιαγράφει κάθε φορά το συγκεκριμένο ερευνητικό εγχείρημα. Από την άλλη πλευρά, η υπό διερεύνηση κοινωνία, κοινωνική ομάδα ή κοινωνική κατηγορία «καλείται» να τον αποδεχτεί και να συμβάλει στο εγχείρημά του. Πώς τον υποδέχεται; Πώς τον «βλέπει» και τον αξιολογεί; Τι ρόλους του αποδίδει ή του ζητά να διαδραματίσει; Ποια είναι η κοινωνική σημασία της παρουσίας του ερευνητή στο εκάστοτε πεδίο έρευνας; Αν το εγχείρημα συνιστά παρέμβαση στη ζωή μια κοινότητας ή μιας ομάδας, τι είδους παρέμβαση είναι αυτή και πώς επηρεάζει το ίδιο το ερευνητικό εγχείρημα;

Ο σκοπός του τραπεζιού αυτού, στο οποίο έχουν κληθεί να συμμετάσχουν ερευνητές με μακρά εμπειρία και ενασχόληση στις έρευνες πεδίου, είναι:

- α. Να αναδειχθούν οι ποικίλες όψεις των επιπτώσεων της παρουσίας του ερευνητή στο πεδίο της έρευνας τόσο για την υπό διερεύνηση κοινότητα ή ομάδα, αλλά και για το ίδιο το ερευνητικό εγχείρημα.
- β. Να ανιχνευθούν και να αναγνωριστούν οι κοινωνικοί ρόλοι που τυχόν καλείται να αναλάβει ή και εκ των πραγμάτων αναλαμβάνει ο ερευνητής, στο πλαίσιο της σχέσης αλληλόδρασης που αναπτύσσει με την υπό διερεύνηση κοινότητα ή ομάδα
- γ. Να σκιαγραφηθεί η εικόνα, το πορτραίτο του ερευνητή όπως το διαμορφώνει και το προσλαμβάνει η εκάστοτε διερευνώμενη κοινότητα ή ομάδα, αλλά και η εικόνα της «έρευνας» ως «ιδιαίτερης» κοινωνικής διαδικασίας.
- δ. Να αναδειχθούν οι όροι νομιμοποίησης του ερευνητικού εγχειρήματος από την εκάστοτε κοινότητα ή ομάδα.

Οικονομική κρίση και σπουδές στην ανώτατη εκπαίδευση- Οι αντιλήψεις των φοιτητών

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται τα αποτελέσματα έρευνας με σκοπό να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των φοιτητών για τις σπουδές τους και τη μετάβαση στην αγορά εργασίας, κάτω από την επίδραση της κρίσης. Τα δεδομένα που αξιοποιούνται αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης έρευνας για τους λιμνάζοντες φοιτητές και προέρχονται από μια ποιοτική έρευνα σε ένα δείγμα 45 φοιτητών. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο οι φοιτητές αντιμετωπίζουν τις σπουδές και τη μετάβασή τους στην αγορά εργασίας. Συγκεκριμένα, οι φοιτητές επενδύουν περισσότερο στις σπουδές. Παρακολουθούν με συνέπεια τα μαθήματα, γιατί πιστεύουν ότι θα αποκτήσουν όσο το δυνατόν περισσότερα εκπαιδευτικά προσόντα και να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί. Προσπαθούν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους το συντομότερο, ώστε να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε μεταπτυχιακό επίπεδο και να αξιοποιήσουν τυχόν ευκαιρίες στην αγορά εργασίας. Αναγνωρίζουν ότι τα πράγματα στην αγορά εργασίας είναι εξαιρετικά δύσκολα και ότι ο δημόσιος τομέας δεν εντάσσεται στα επαγγελματικά σχέδιά τους. Παρόλα αυτά είναι αισιόδοξοι θεωρώντας ότι με την καλύτερη, ποιοτικά και ποσοτικά, κατάρτισή τους θα αποκτήσουν περισσότερα πλεονεκτήματα, τα οποία θα είναι εφόδια για να αποφύγουν την ανεργία. Δεν αποκλείουν την ετεροαπασχόληση μέχρι να βρουν μια εργασία στο αντικείμενο των σπουδών τους. Επίσης, ορισμένοι φοιτητές, κυρίως των θετικών και τεχνολογικών επιστημών εντάσσουν στις πρακτικές τις μεταπτυχιακές σπουδές και την απασχόλησή τους στο εξωτερικό για την αποφυγή των επιπτώσεων της κρίσης στην Ελλάδα.

«Προδότες» και «Πατριώτες» στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία: η άνοδος της εξτρεμιστικής δεξιάς

Η δανειακή σύμβαση που υπεγράφη το 2010 μεταξύ της Ελλάδας, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και των Ευρωπαϊκών Εταίρων της, τέθηκε εξ αρχής στο στόχαστρο μιας ευρύτατης και ποικιλόμορφης πολιτικά-ιδεολογικά «αντιμνημονιακής» αντιπολίτευσης. Αυτό το ετερόκλητο στρατόπεδο, απαρτίζεται από ΜΜΕ και πολιτικά κόμματα, τα οποία ενώνει η επένδυση σε έναν «πατριωτισμό» - διανθισμένο από λαϊκισμό, αντιευρωπαϊσμό ακόμα και απροκάλυπτο αντικοινοβουλευτισμό – προσδοκώντας σε αύξηση της δημοφιλίας τους που θα μεταφραστεί σε διαφημιστικά έσοδα και ψήφους αντιστοίχως.

Οι κατηγορίες εναντίον πολιτικών περί «προδοσίας» - σύγχρονου «δοσιλογισμού» και συνεργασία με τον ξένο (Ευρωπαϊό) «κατακτητή», προσφέρουν στους πολίτες μια εύπεπτη, εύκολη εξήγηση για την κατάσταση της χώρας και τις δραματικές αλλαγές στη ζωή τους, μακριά από κάθε διάθεση για συλλογικό στοχασμό και επώδυνη αλλά γόνιμη (αυτο)κριτική. Ακόμα και φωνές εκτός του πολιτικού κόσμου, που προτάσσουν το διάλογο, την ψύχραιμη σκέψη, την ανασύνταξη της χώρας μέσα από μια σειρά αναγκαίων μεταρρυθμίσεων, κατατάσσονται αυτομάτως στο στρατόπεδο των «μνημονιακών» - επομένως και «προδοτών».

Μέσα, λοιπόν, σε αυτό το γενικευμένο κλίμα απαξίωσης της πολιτικής και των πολιτικών με το στίγμα του σύγχρονου «δοσίλογου», που μεταφράστηκε ακόμα και σε προπηλακισμούς προσώπων και απόπειρες εισβολής του όχλου στο κοινοβούλιο, αναδύθηκε το νέο διχαστικό σχήμα «προδότες» - «μνημονιακοί» / «πατριώτες» - «αντιμνημονιακοί» το οποίο τουλάχιστον ανέχτηκε και η Αριστερά. Έτσι, ο λόγος και οι πρακτικές της εξτρεμιστικής Δεξιάς έπαψαν πλέον να φαίνονται τόσο «ακραίες» και βγήκαν από το περιθώριο. Η Χρυσή Αυγή ήρθε να δρέψει τους καρπούς της κρίσης των πολιτικών θεσμών και να εκμεταλλευτεί τα ήδη υπάρχοντα έντονα εθνικιστικά και ξενοφοβικά ανταντακλαστικά της ελληνικής κοινωνίας, αποκτώντας - για πρώτη φορά στην τριακονταετή ιστορία της - κοινοβουλευτική εκπροσώπηση. Ο πολιτικά-ιδεολογικά όμορος ΛΑ.Ο.Σ. απώλεσε όλες τις έδρες του, από τη στιγμή που δέχτηκε να θυσιάσει το αντισυστημικό – και, άθελά του, και το «πατριωτικό» του - προφίλ για χάρη της συμμετοχής σε «μνημονιακή»-«προδοτική» κυβέρνηση, αφήνοντας ελεύθερο χώρο (και) για την ως τότε περιθωριοποιημένη εξτρεμιστική Χρυσή Αυγή.

Το ηθικό του προσωπικού του Π.Ν. στην περίοδο της κρίσης – Επιτόπια κοινωνική έρευνα

Ένα άκρως επίκαιρο θέμα και συναφές με την απασχόληση του στρατεύσιμου και μόνιμου συνόλου, με έμφαση στις οικονομικές, κοινωνικές, ηθικές αλλά και προσωπικές πτυχές της κρίσης που επηρεάζουν τις Ένοπλες Δυνάμεις και εν προκειμένω το Πολεμικό Ναυτικό. Αυτή η επιτόπια κοινωνική έρευνα έχει ως σκοπό να καταδείξει τάσεις που προκύπτουν από τους ερωτώμενους σχετικά με το υπό μελέτη θέμα.

Πρόκειται για μια σύντομη έρευνα με δείγμα από στρατιωτικό και στρατεύσιμο προσωπικό, τύπου συνεντεύξεων (μη τυποποιημένων με ποιοτικά χαρακτηριστικά). Η έρευνα διεξήχθη σε υπηρεσίες του Ναυστάθμου Σαλαμίνας. Το δείγμα ανέρχεται στα 40 άτομα και επιμερίζεται σε 3 κατηγορίες: Αξιωματικοί (Ε) του Πολεμικού Ναυτικού, Υπαξιωματικοί και Στρατεύσιμοι Ναύτες.

Οι κατηγορίες θεμάτων που θα θιχτούν θα είναι:

- Σχέση ερωτώμενου με το Πολεμικό Ναυτικό
- Βίωμα της κρίσης μέσα από το Πολεμικό Ναυτικό
- Πολεμικό Ναυτικό και σχέση με την κοινωνία
- Κρίση και οικογένεια του προσωπικού του Πολεμικού Ναυτικού
- Κρίση και νέοι (στρατεύσιμοι στο Πολεμικό Ναυτικό)
- Κατακλείδα - Συμπεράσματα

Παρά το σύντομο της έρευνας που διεξήχθη κατά τη διάρκεια της θητείας μου, στα περισσότερα ερωτήματα επήλθε θεωρητικός κορεσμός.

ΚΑΖΑΝΗ Αγγελική, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο agkazani@gmail.com

ΣΥΜΕΩΝΑΚΗ Μαρία, Επ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο msymeonaki@me.com

Μέτρηση των στάσεων και αβεβαιότητα

Ένας παράγοντας που κάνει τη μέτρηση των στάσεων ένα τόσο ιδιαίτερο θέμα στις κοινωνικές επιστήμες γενικά είναι ότι πολλές από τις μεταβλητές που χειριζόμαστε (χαρακτηριστικά δηλαδή που θέλουμε να μετρήσουμε) αφορούν έννοιες οι οποίες είναι υποκειμενικές. Όσον αφορά τα ερωτηματολόγια που σχηματίζουν κλίμακες μέτρησης στάσης, σκοπό έχουν να συνοψίσουν σε μια βαθμολογία ή σε μια θέση στην κλίμακα τις απαντήσεις του ατόμου σε έναν αριθμό προσεκτικά επιλεγμένων ερωτήσεων. Ο Likert (1932) ανέπτυξε μια κλίμακα για τη μέτρηση των στάσεων η οποία στηρίζεται σε μια σειρά προτάσεων που μετρούν τον βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας με ένα ουδέτερο μέσο σημείο. Οι ερωτώμενοι καλούνται να επιλέξουν ανάμεσα σε διαφορετικές κατηγορίες απαντήσεων καθεμία από τις οποίες υποδεικνύει διαφορετικό βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας. Όμως, οι κλίμακες αυτές υπόκεινται σε αβεβαιότητα που δημιουργείται στα όρια των κατηγοριών που μπορεί να επιλέξει ο κάθε ερωτώμενος. Επιπλέον, η μέτρηση της στάσης του ερωτώμενου επηρεάζεται από διάφορα είδη μεροληψίας (κεντρικής τάσης, την επιθυμία των ερωτώμενων να είναι κοινωνικά αποδεκτοί κλπ). Επίσης, πολλές φορές υπάρχει δυσκολία στο να εκτιμήσουν οι ερωτώμενοι τη στάση τους, ειδικά όταν πρόκειται για σύνθετες κοινωνικές στάσεις. Υπάρχει, λοιπόν, λόγος αναζήτησης νέων μεθόδων μέτρησης των στάσεων γεγονός που αποτελεί το βασικό κινητήριο παράγοντα της εισαγωγής της ασαφούς λογικής στο πεδίο αυτό. Η ιδέα του Likert ταιριάζει με την κύρια ιδέα της ασαφούς λογικής όπου η συνάρτηση συμμετοχής δεν είναι ζήτημα επιβεβαίωσης ή άρνησης αλλά ζήτημα βαθμού. Συνδυάζοντας λοιπόν τη μέτρηση των στάσεων με την αβεβαιότητα θα δούμε ότι η ασαφής λογική μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική προσέγγιση στη μέτρηση των στάσεων παρέχοντας μια πιο ακριβή μέτρηση που λαμβάνει υπόψη της και επιπλέον διαθέσιμες πληροφορίες.

Ρήξεις και αντιφάσεις στην εκπαιδευτική πραγματικότητα: Αφηρημένες μορφοποιήσεις σε ένα νεοφιλελεύθερο μοντέλο εκπαίδευσης

Στην εργασία μας εξετάζεται η εκπαιδευτική νομοθεσία 2008-2013 με έμφαση στην πολιτική πρακτική για τη λειτουργική δόμηση μιας μορφής εκπαίδευσης με νεοφιλελεύθερους όρους. Παρατηρούμε τον εγκλεισμό της εκπαιδευτικής πολιτικής στο οικονομικό παράδειγμα, όπου οι κοινωνικές συνθέσεις της ανισότητας ενισχύονται με όρους όξυνσης του μοντέλου διαφοροποίησης των κοινωνικών τάξεων. Εννοιολογείται η διαμορφούμενη εκπαιδευτική κατάσταση ως συν-άθροισμα πολιτικών προθέσεων και αφηρημένων εκπαιδευτικών σχημάτων, που αναιρούν αρχές της πολιτικής των δικαιωμάτων.

Η ανάλυση της εκπαιδευτικής νομοθεσίας την περίοδο της οικονομικής κρίσης εκλαμβάνει τους νόμους ως δηλωτικές προτάσεις στις οποίες εμπεριέχεται ο φετιχισμός της οικονομικής πολιτικής. Παρακολουθούμε πώς οι οικονομικές θέσεις διαμορφώνουν κατευθυντήριες γραμμές για τη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού μοντέλου, όπου η εφαρμοσιμότητα του, σταδιακά αποδομεί κανονιστικά πλαίσια δικαιωμάτων των κοινωνικών υποκειμένων.

Δίνεται έμφαση στις συνέπειες της «πολιτικής βαρβαρότητας», που φυσικοποιεί και νομιμοποιεί την κουλτούρα της διαχείρισης της εκπαιδευτικής κοινότητας, μέσα από τη προβολή του κοινού συμφέροντος και της ουδετεροποίησης των πολιτικών επιλογών, σχηματοποιώντας ρεαλιστικά εκπαιδευτικά μοντέλα, όπου η πανουργία της εκπαιδευτικής πολιτικής εντοπίζεται στην απόκρυψη της κοινωνικής ιεραρχίας, του αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης των ατόμων από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης διερευνάται μέσα σε μια εδραιωμένη πολιτική κατάσταση, όπου το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών ρυθμίσεων αλληλο-συσχετίζεται με τις κοινωνικές συνέπειες, ως προς τη διαμόρφωση των κοινωνικών υποκειμένων σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον παραμόρφωσης ή αποδιοργάνωσης της εκπαίδευσης, όπου νέες θεωρητικές διαστάσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής ενισχύουν την ελίτ αποδεσμεύοντας θεωρητικά την εκπαίδευση ως έννοια από τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Συσχετίζεται η οπερασιοναλιστική εκπαιδευτική πολιτική με την αφαίρεση του ανθρωπισμού και της πολιτικής ηθικής μέσα από τη θεσμοποίηση της οξυμένης κοινωνικής ανισότητας διαμορφώνοντας κοινωνικές εμπειρίες στα άτομα, που επικυρώνουν την ορθολογικότητα των οικονομικών επιλογών στην εκπαίδευση.

Η διερεύνηση της έλλειψης ιδεολογικού αυτό-προσδιορισμού στην κλίμακα «Αριστερά-Δεξιά» ως έκφραση της οικονομικο-πολιτικής κρίσης

Η οικονομική κρίση που βιώνει σήμερα η Ελλάδα έχει αναπόφευκτά προκαλέσει κλυδωνισμούς στο υπάρχον πολιτικό σύστημα και στις αρχές που πρεσβεύει. Η ενίσχυση της κοινής γνώμης ότι τα πολιτικά κόμματα εμπλέκονται στην κατασπατάληση του δημόσιου χρήματος και οι καταλογισμοί περί πολιτικής διαφθοράς, αναξιοκρατίας και πελατειακών σχέσεων έχουν συντελέσει στην απαξίωση του ευρύτερου πολιτικού συστήματος στη συνείδηση των πολιτών. Η απαξίωση αυτή αποτυπώνεται στη ραγδαία αύξηση των πολιτών που εκφράζουν την έλλειψη εμπιστοσύνης στα κόμματα και πολιτικά πρόσωπα, την αμφισβήτηση της λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών στην χώρα αλλά και την έλλειψη κομματικής ταύτισης και ιδεολογικού αυτό-προσδιορισμού.

Στις ποσοτικές έρευνες ένα κλασσικό μέτρο ιδεολογικού αυτό-προσδιορισμού είναι η κλίμακα «Αριστερά-Δεξιά». Η μελέτη διερευνά κατά πόσο η έλλειψη ιδεολογικού αυτό-προσδιορισμού στην κλίμακα «Αριστερά-Δεξιά» έτσι όπως αποτυπώνεται στις απαντήσεις «Δεν ξέρω» αντανακλά μια έκφραση της πολιτικής κρίσης που βιώνει σήμερα η χώρα. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται δεδομένα από διαφορετικούς κύκλους της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (ΕΚΕ) που αντιστοιχούν σε χρονικές περιόδους πριν και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και εφαρμόζονται αναλύσεις πολλαπλής λογιστικής παλινδρόμησης. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης αναδεικνύουν ότι η έλλειψη ιδεολογικού αυτό-προσδιορισμού εν καιρώ οικονομικο-πολιτικής κρίσης είναι συνυφασμένη με τη συνολική αμφισβήτηση των κομμάτων και πολιτικών προσώπων, την έλλειψη εμπιστοσύνης σε δημοκρατικούς θεσμούς αλλά και τον προσανατολισμό των πολιτών σε εναλλακτικές μορφές πολιτικής συμμετοχής και δράσης.

Οικονομική κρίση και υπογεννητικότητα. Κοινωνικές διαστάσεις

α) Το θέμα αναφέρεται εισαγωγικά στην εξέλιξη του δημογραφικού στην Ελλάδα, από τον προηγούμενο αιώνα και σχολιασμό του, στο πλαίσιο των κοινωνικών, πολιτικών και συνταγματικών εξελίξεων της χώρας. Ιδιαίτερα επιδιώκει τη σύνδεση οικονομικών και πολιτισμικών δεδομένων με την εξέλιξη αυτή.

Σ' αυτό το πλαίσιο λαμβάνονται υπόψη και οι επιστημονικές ανακαλύψεις που επέτρεψαν στις γυναίκες τον έλεγχο των παραγωγικών τους ιδιοτήτων, αλλά και οι πολιτισμικές εξελίξεις, που οδήγησαν στην απελευθέρωση τους και επέφεραν μεταβολές στις στάσεις τους, ως προς τους επιδιωκόμενους κοινωνικούς τους ρόλους.

β) Το κύριο θέμα της μελέτης διερευνά την επίδραση της παρούσας οικονομικής κρίσης, που όπως αποδεικνύεται από πολύ πρόσφατες επιστημονικές μελέτες, έχει άμεσες επιδράσεις στο δημογραφικό πρόβλημα των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών, με ελάχιστες εξαιρέσεις, εκεί όπου ελήφθησαν μέτρα. Ιδιαίτερα η υπογεννητικότητα στη χώρα μας, από ετών έχει αναδειχθεί ως σοβαρό εθνικό πρόβλημα.

Το γεγονός όμως ότι η παρούσα οικονομική κρίση βαίνει παράλληλα με αλλαγές, ως προς την οργάνωση της ίδιας της παραγωγής χάριν των σύγχρονων τεχνολογιών, αλλά και των μεταβολών στην εργασιακή νομοθεσία, που προωθούν τις ευέλικτες μορφές εργασίας, δείχνει ότι οι επιδράσεις της δε φαίνεται να μπορούν εύκολα να ξεπεραστούν. Όλοι αυτοί οι παράγοντες θέτουν βασικούς προβληματισμούς για την αντιμετώπιση της υπογεννητικότητας.

γ) Γενικότερα το θέμα της υπογεννητικότητας συνδέεται με τη θέση της γυναίκας στις σύγχρονες αναπτυγμένες κοινωνίες και διερευνάται και στο πλαίσιο του θεσμού της οικογένειας, με τις εξελίξεις που παρουσιάζει στην εποχή μας και γενικά στις σχέσεις των δύο φύλων.

δ) Εκτός των ανωτέρω άμεσα ορατών επιδράσεων, η υπογεννητικότητα έχει ήδη επισημανθεί ότι επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στην πολιτισμική ομοιογένεια των δυτικών χωρών, με φόβους αλλοίωσής της, λόγω των μεγάλων ρευμάτων των μεταναστών.

ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ Κώστας, Διδάκτωρ, Πάντειο Παν/μιο konkanel8@gmail.com

ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντίνος, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο

ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτρης, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο

ΡΟΓΓΑΣ Βασίλης, Υ/Δ, Παν/μιο Κρήτης

**Οι κινηματικές οργανώσεις στην εκστρατεία ενάντια στα Μνημόνια και τις πολιτικές λιτότητας:
Κινηματικά δίκτυα, ταυτότητες οργανώσεων, προφίλ ακτιβιστών**

Απέναντι στη λιτότητα και στις οικονομικές αναδιαρθρώσεις που επέλεξαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για να αντιμετωπίσουν την καπιταλιστική κρίση αναπτύχθηκε ένα πολύμορφο κίνημα αντίστασης. Από το Φεβρουάριο του 2010 έως και το Φεβρουάριο του 2013 εκτυλίχθηκαν πάνω από τριάντα μεγάλα γεγονότα διαμαρτυρίας (δηλαδή μαζικές διαδηλώσεις με πανελλαδική διάχυση), η ΓΣΕΕ προκήρυξε πάνω από είκοσι γενικές απεργίες, τα πολιτικά κόμματα (κυρίως της Αριστεράς) ανέπτυξαν έντονη κινηματική δράση ενώ νέες συλλογικότητες όπως οι Αγανακτισμένοι εισέβαλαν δυναμικά, αν και μάλλον παροδικά, στο προσκήνιο. Η συστηματική μελέτη αυτών των δράσεων έχει μόλις ξεκινήσει με τη χρήση ερευνητικών πρακτικών όπως αυτή της ανάλυσης των διεκδικήσεων και των γεγονότων διαμαρτυρίας (Kousis 2012, Kousis-Kanellorou 2012). Σε συνέχεια αυτών των ερευνών η προτεινόμενη θεματική συνεδρία εστιάζει στην ανάλυση των οργανώσεων/ομάδων που συμμετείχαν ενεργά ή/και διοργάνωσαν τις μεγάλες κινητοποιήσεις των τελευταίων χρόνων, παρουσιάζοντας τα πρώτα ευρήματα μιας υπό εξέλιξη έρευνας. Πιο συγκεκριμένα η συνεδρία την οποία προτείνουμε θα περιλαμβάνει τρεις εισηγήσεις: η πρώτη θα αφορά τα κινηματικά δίκτυα και τους διαμεσολαβητικούς μηχανισμούς μεταξύ των οργανώσεων/ομάδων στην πανεθνική εκστρατεία ενάντια στη λιτότητα, η δεύτερη θα αφορά την ταυτότητα των οργανώσεων/ομάδων (πολιτική τοποθέτηση, ιδεολογία, οργανωτική δομή) που συμμετείχαν ή/και συντόνισαν την εκστρατεία και η τρίτη θα αφορά το προφίλ των ακτιβιστών αυτών των οργανώσεων/ομάδων. Για τη διεξαγωγή της έρευνάς μας διεξήγαμε 34 ημι-δομημένες συνεντεύξεις (ένα στέλεχος από κάθε οργάνωση) και μοιράσαμε δέκα ερωτηματολόγια σε στελέχη των οργανώσεων/ομάδων μας τα οποία δέχτηκαν ή αποδείχθηκε ότι είχαν τη διάθεση να τα συμπληρώσουν. Οι εισηγήσεις της συνεδρίας βασίζονται στην πρώτη επεξεργασία των έως τώρα ευρημάτων της έρευνας.

ΚΑΝΙΑΡΗ Ασημίνα, Διδάκτωρ, ΑΣΚΤ assimina.kaniari@gmail.com

Μπικος Γιώργος, Επ. Καθηγητής, ΤΕΙ Αθήνας g_bicos@yahoo.gr

Η σύγχρονη τέχνη και το ζήτημα της κοινωνικής συνοχής στη θεωρία και την κοινωνιολογία της τέχνης

Η εργασία αυτή εξετάζει θεωρήσεις της κοινωνιολογία της τέχνης ως προς το ζήτημα της κοινωνικής συνοχής και τη θέση τους στη θεωρία της τέχνης. Εστιάζοντας στην έννοια και κατηγορία της σύγχρονης τέχνης παρουσιάζουμε τις βασικές έννοιες που χρησιμοποιήθηκαν στην κοινωνιολογική θεωρία και την μετέπειτα υποδοχή και προσαρμογή τους στη θεωρία της τέχνης, αναφορικά με τις κυρίαρχες εννοιολογήσεις του σύγχρονου έργου τέχνης, αλλά και του ρόλου του καλλιτέχνη ως παράγοντα δημιουργίας κοινωνικής συνοχής.

Η κατά τον Bourdieu έννοια της «διάκρισης», η υποδοχή της και οι μεθοδολογικές συνέπειες της για την Ιστορία και θεωρία της τέχνης αντιπαραβάλλονται με πρόσφατες θεωρήσεις που προβάλλουν την έννοια του αισθητού και της αισθητικής ως πεδίων διαμόρφωσης της κοινωνικής συνοχής (Ranciere, Burriaud) ή θεωρήσεις που ασκούν κριτική σε αυτή την προσέγγιση προτάσσοντας τη λειτουργία και διαμεσολαβήσεις της αγοράς της τέχνης ως το νέο κυρίαρχο παράγοντα διαμόρφωσης νέων συλλογικοτήτων (με βάση της αρχές της φιλελεύθερης οικονομίας και όχι μιας αισθητικής που εστιάζεται στην κατανάλωση των εικόνων). Ενώ στον Bourdieu η έννοια της κοινωνικής συνοχής αλλά και η εννοιολόγηση του έργου υπακούει σε μια ταξική αντίληψη η οποία συγκροτεί τα επιμέρους τμήματα της κοινωνίας σε ένα σύστημα που δομείται ιεραρχικά, η δημοκρατία του θεάματος στην οποία βασίζονται οι νεότερες θεωρήσεις συγκαλύπτει την ιεραρχία αυτή όπως έχει δείξει και ο Debord.

Η κριτική του Stallabrass στον Burriaud, από το χώρο της θεωρίας της σύγχρονης τέχνης, καθιστά τη διάσταση αυτή στις μεθόδους που ακολουθήθηκαν για την ερμηνεία του ρόλου της τέχνης ως τεχνολογίας μεσολάβησης και δημιουργίας κοινωνικής συνοχής εμφανή, όπως και χαρτογραφεί, μέσα από τις έννοιες, «συσχετιστική αισθητική» και «αγορά της τέχνης», αντίστοιχα, την υποδοχή και χρήσεις της κοινωνιολογικής θεωρίας από τη θεωρία της σύγχρονης τέχνης.

Η αλληλεγγύη στην εκπαίδευση σε εποχές κρίσης

Η εκπαίδευση είναι ένας θεσμός μείζονος κοινωνικής σημασίας. Η επιδεινούμενη κρίση έχει επιπτώσεις, οι οποίες δεν εξαντλούνται μόνο στη μείωση της χρηματοδότησης και στην έλλειψη διδασκόντων. Οι επιπτώσεις, για παράδειγμα από την αυξανόμενη ανεργία και την μείωση των εισοδημάτων είναι ακόμη πιο σημαντικές, διότι έχει ως συνέπεια ένα σημαντικό ποσοστό των μαθητών να υποσιτίζεται, ενώ η εικόνα των παιδιών που από την πείνα παιδιά λιποθυμούν εν ώρα μαθήματος έχει συνταράξει τους διδάσκοντες, τον Τύπο και την ευρύτερη κοινωνία. Πέρσι τα σχολεία δεν γνωρίζανε εάν θα τους αρκούσε το πετρέλαιο, για να ζεσταθούν οι αίθουσες στη βόρειο Ελλάδα το χειμώνα, ενώ βιβλία, σχολικά είδη και άλλα χρειαζόμενα είναι στην ημερήσια διάταξη των βασικών ελλείψεων.

Κι ενώ παρατηρούμε όλες αυτές τις αλλαγές παράλληλα βλέπουμε ότι οι πολίτες δε μένουν άπραγοι αλλά οργανώνονται και αντιδρούν στη γενικότερη φτωχοποίηση στήνοντας δομές και δράσεις αλληλεγγύης. Αυτές εκτείνονται στους τομείς της σίτισης, της εκπαίδευσης και της παροχής υπηρεσιών υγείας. Στην εκπαίδευση ειδικότερα είναι ποικίλες και προέρχονται από διάφορους φορείς.

Στόχος της προτεινόμενης εισήγησης είναι να απαντήσει στο ερώτημα, *Τι σηματοδοτεί η εκφρασμένη αλληλεγγύη στα πλαίσια της εκπαίδευσης; Ποιοι φορείς ή κινήσεις πολιτών συμμετέχουν και σε τι αποσκοπούν;* Η ανάλυση βασίζεται σε ερευνητικά δεδομένα ενώ το θεωρητικό πλαίσιο αντλεί από τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στην έννοια της αλληλεγγύης ως κοινωνικού δεσμού που σηματοδοτείται από αλληλοβοήθεια/αλληλοϋποστήριξη και ως δομικού χαρακτηριστικού οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων.

Ανεργία και εργασιακή επισφάλεια : Διαστάσεις και επιπτώσεις σε καιρό κρίσης

Η τρέχουσα κρίση χρέους της Ελλάδας σε συνδυασμό με τα μέτρα που ψηφίσθηκαν στο πλαίσιο των αλληπάλληλων Μνημονίων έχουν ως συνέπεια την εκτίναξη των ποσοστών ανεργίας σε πρωτόγνωρα για την ελληνική αγορά εργασίας επίπεδα, καθώς και τη διαμόρφωση ενός εργασιακού τοπίου του οποίου τα βασικά χαρακτηριστικά είναι η επισφάλεια και η απορύθμιση. Στο πλαίσιο αυτό και λόγω της έντασης που τις διακρίνει, οι έννοιες της επισφάλειας και της ανεργίας φαίνεται να αποκτούν διαφορετικό περιεχόμενο και εύρος σε διάφορα επίπεδα. Σε αυτή τη συνάφεια στόχος μας είναι να παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα έρευνας που διενεργείται στο πλαίσιο του Παρατηρητηρίου Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο πεδίο της εργασίας[1]. Στόχος της εν λόγω έρευνας είναι η διερεύνηση των διαφορετικών συνθηκών που καταγράφονται στο εργασιακό τοπίο στην Ελλάδα της κρίσης. Από την μια, εξετάζεται το βίωμα της ανεργίας και ο τρόπος με τον οποίο η κρίση επιδρά πάνω στο βίωμα. Από την άλλη, εξετάζονται οι διάφορες όψεις της εργασιακής επισφάλειας και των σχετιζόμενων με αυτήν καταστάσεων ευρύτερης εργασιακής, κοινωνικής και οικονομικής ανασφάλειας. Ως προς το εργασιακό καθεστώς και τις συνθήκες εργασίας διαπιστώνεται μια διεύρυνση της ζώνης της (εργασιακής) αβεβαιότητας η οποία επεκτείνεται πλέον και σε θεωρούμενες μέχρι πρότινος προστατευμένες κατηγορίες εργαζομένων. Η έρευνα δεν περιορίζεται στην καταγραφή των αντικειμενικών δεδομένων αλλά εστιάζει στα υποκειμενικά βιώματα των ερωτώμενων.

---

[1] Πρόκειται για έρευνα που χρηματοδοτείται από το ΙΝΕ-ΓΣΕΕ. Επιστημονικός Υπεύθυνος : Χριστίνα Καρακιουλάφη. Μέλη της της ερευνητικής ομάδας : Μάνος Σπυριδάκης, Δημήτρης Καραλής, Γιώργος Σώρος, Ελένη Γιαννακοπούλου.

ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ Γεράσιμος, Αν. Καθηγητής, Πάντειο Παν/μιο geraskarabelias@gmail.com

ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ Αναστασία, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο anastasia.sfak@yahoo.com

Η έλλειψη οργανωσιακής κουλτούρας και ταυτότητας στην Ελλάδα της Κρίσης: Το παράδειγμα του ΕΟΠΥΥ

Δεν είναι κρυφό μυστικό ότι η οικονομική κρίση έγινε αντιληπτή από μια ομάδα ελλήνων πολιτών και πολιτικών ως η αναμενόμενη ευκαιρία για τον απεγκλωβισμό της δημόσιας διοίκησης και οργανισμών από «οπισθοδρομικά» στοιχεία και συνήθειες του παρελθόντος. Ωστόσο, η πρωτογενή έρευνα της εργασίας αυτής απέδειξε, σε ότι αφορά την περίπτωση της ενοποίησης των ασφαλιστικών ταμείων σε ΕΟΠΥΥ, ότι δύσκολα θα ξεφύγουμε από το παρελθόν μας. Η έλλειψη οράματος και της μετάδοσης-μεταλαμπάδευσης αυτού στους εργαζόμενους, την ελλιπή ενσωμάτωση των αλλαγών στη φιλοσοφία του οργανισμού σε συνάρτηση με το γενικότερο κλίμα ανασφάλειας και αβεβαιότητας στο προσωπικό του νέου οργανισμού, αποδυνάμωσε και την «υποτυπώδη» εργασιακή ταυτότητα που έφεραν οι εργαζόμενοι από τον οργανισμό προέλευσής τους.

Ελληνίδες και Ένοπλες Δυνάμεις: Κοινωνικές προσεγγίσεις

Η συμμετοχή της γυναίκας στο στρατό αποτελεί πλέον ένα κοινωνικό γεγονός. Από την εποχή των Αμαζόνων και τον ηρωϊσμό των ελληνίδων που περιέγραφε ο Πλούταρχος μέχρι την Επανάσταση του 1821, τις ελληνίδες των μετώπων και τις πρώτες γυναίκες στις στρατιωτικές ακαδημίες, παρήλθαν πολλά χρόνια και τίποτα δεν είναι όπως πριν. Αυτό το γεγονός δεν είναι σε καμιά περίπτωση αναστρέψιμο. Η γυναίκα στρατιώτης κέρδισε με την αξία της και την φυσική της παρουσία τη θέση που της αρμόζει στις ανδροκρατούμενες ένοπλες δυνάμεις. Κανένας δεν θα μπορούσε ωστόσο να ισχυριστεί με σοβαρά επιχειρήματα ότι ο στρατός θα «κινδύνευε» από την μαζική «εισβολή» του γυναικείου φύλου να χάσει τον ανδροπρεπή χαρακτήρα του. Σε έναν σύγχρονο επαγγελματικό κρατικό στρατό, θεσμικά κατοχυρωμένο δεν χωρεί συζήτηση αν είναι ή δεν είναι σωστό να υπηρετούν γυναίκες. Οι γυναίκες απέδειξαν ότι, όταν θέλουν πραγματικά, είναι ικανότες να ανταπεξέλθουν σε οποιοσδήποτε σκληρές στρατιωτικές συνθήκες, τόσο στην εκπαίδευση όσο και στο πεδίο της μάχης. Το ερώτημα λοιπόν που παραμένει είναι τι επιθυμεί ο ίδιος ο στρατός από τη σύγχρονη γυναίκα στρατιώτη και αν και κατά πόσον μπορεί να την αξιοποιήσει σε τομείς που να προσφέρουν κάτι στο όλο εγχείρημα. Ο στρατός δεν αποτελεί δηλαδή ένα συνηθισμένο επαγγελματικό χώρο ο οποίος, απλά και λόγω νομικών ή άλλων επιταγών, θα έπρεπε έτσι κι αλλιώς κάποτε να ανοίξει τις πύλες του στις γυναίκες. Αλλωστε ο στρατιωτικός δεν είναι ένα απλώς ιδιαίτερο επάγγελμα. Αποτελεί ένα λειτουργήμα στο μέτρο που οι ανθρώπινες κοινωνίες τον αναγνωρίζουν θεσμικά και του εμπιστεύονται την εγγύηση της εθνικής ακεραιότητας και κυριαρχίας. Ως εκ τούτου απαιτείται υψηλότατο συνειδησιακό κίνητρο και ιδεολογικό συναίσθημα. Οι κοινωνικές μας προσεγγίσεις αποπειρώνται να διαφωτίσουν το ζήτημα αυτό.

ΚΟΥΚΗΣ Νικόλαος, Εκπαιδευτικός β'/βάθμιας εκπαίδευσης koukisin@yahoo.gr

ΤΖΟΒΛΑ Ειρήνη, Εκπαιδευτικός α'/βάθμιας εκπαίδευσης

Έμφυλες διαφορές στην εκπαίδευση και την απασχόληση. Η γυναικεία εκπαίδευση στην Ελλάδα

Στην παρούσα εισήγηση, αρχικά, γίνεται προσπάθεια να καταγραφούν οι διαφορές που εντοπίζονται στην εκπαίδευση και την απασχόληση με βάση το φύλο και να καταδειχθεί πως οι ασύμμετρες πρακτικές που εφαρμόζονται για τη διαπαιδαγώγηση των δύο φύλων, οδηγούν στη δημιουργία διαφοροποιημένων έμφυλων ταυτοτήτων. Ακόμη, επιχειρείται να παρουσιαστεί με τρόπο τεκμηριωμένο πως η θεσμικά κατοχυρωμένη παροχή ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση αποτελεί αντικείμενο αμφισβήτησης, ως προς την επί της ουσίας εφαρμογή της. Το σχολείο, δηλαδή, εξακολουθεί να παίζει ένα σημαντικό ρόλο στις διαδικασίες αναπαραγωγής της ανισότητας ανάμεσα στα φύλα, με αποτέλεσμα να συμβάλλει στη διαίωνιση των κοινωνικών στερεοτύπων που σχετίζονται με το φύλο των μαθητών και να επηρεάζει τις μελλοντικές ευκαιρίες και τις επαγγελματικές τους προοπτικές.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η ιστορική διάσταση της γυναικείας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, διάσταση εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, προκειμένου να αναδειχθεί πως ο χώρος της εκπαίδευσης αποτελεί το κατεξοχήν πεδίο προβολών και αντιπαραθέσεων για τη διαμόρφωση του περιεχομένου της θηλυκότητας και της ταυτότητας του φύλου. Η ιστορία της εκπαιδευτικής ανισότητας των φύλων παρουσιάζει μακρά πορεία, καθώς οι γυναίκες παρέμειναν για πολλούς αιώνες στο περιθώριο της ελληνικής κοινωνίας, κυρίως λόγω των στερεοτύπων που παραδοσιακά καθόριζαν τους ρόλους των δύο φύλων, ενώ το δικαίωμα των γυναικών στην εκπαίδευση είναι κατάκτηση σχετικά πρόσφατη και απαιτήθηκαν μεγάλοι κοινωνικοί αγώνες για να επιτευχθεί.

Το κίνημα των καθηγητών και η μειωμένη κοινωνική συνοχή στο χώρο της εκπαίδευσης

Το συγκεκριμένο άρθρο στοχεύει στο να αναδείξει τις αλλαγές που έφερε η κρίση στο συνδικαλιστικό κίνημα. Κυρίως ασχολείται με δύο θεματικές: η μια αφορά τις στρατηγικές του συνδικαλιστικού κινήματος των καθηγητών απέναντι στα προβλήματα που θέτει η κρίση στην δημόσια εκπαίδευση. Η δεύτερη αφορά τις δυνατότητες που έχει το κίνημα αυτό να ανατρέψει προς το όφελος του τις κυβερνητικές επιλογές σε σχέση με την εκπαίδευση. Απώτερος σκοπός του άρθρου είναι να υποστηρίξει την αδυναμία κοινωνικής συνοχής στο χώρο της εκπαίδευσης. Ο λόγος που ισχυρίζομαι ότι αυτή η συνοχή έχει μικρή εμβέλεια είναι γιατί στο χώρο της εκπαίδευσης συνυπάρχουν αντικρουόμενες ομάδες συμφερόντων όχι μόνο μεταξύ καθηγητών αλλά και μεταξύ συνδικαλιστών και ιδιωτικών συμφερόντων τα οποία επωφελοούνται από τις κυβερνητικές πολιτικές.

Κοινωνική συνοχή σε απειλή. Η ταυτότητα των αστέγων και η αντιμετώπιση του προβλήματος έλλειψης στέγης στην Ελλάδα: ο λόγος των φορέων

Η παρούσα πρόταση επιχειρεί να φωτίσει όψεις ενός κρυφού, μέχρι πρότινος, κοινωνικού προβλήματος στην Ελλάδα. Το πρόβλημα της έλλειψης στέγης για μια σειρά λόγων δεν απασχόλησε ποτέ ιδιαίτερα την ελληνική κοινωνική πολιτική. Ως ενδεικτικά επιχειρήματα νομιμοποίησης αυτής της μη παρέμβασης θα μπορούσαν να προβληθούν, μεταξύ άλλων, το άτυπο πλέγμα προστασίας που παρείχε η οικογένεια στον Ευρωπαϊκό Νότο ή η ύπαρξη υψηλών ποσοστών ιδιοκατοίκησης.

Οι άστεγοι και οι επισφαλώς στεγαζόμενοι αναδύονται στην επιφάνεια της ελληνικής πολιτικής ατζέντας μόλις πριν δύο χρόνια, εν μέσω δεινής κοινωνικοοικονομικής κρίσης. Ο ορισμός του αστέγου, παρά τα επιμέρους αμφιλεγόμενα σημεία (π.χ. μη συμπερίληψη των μη νομίμως διαμενόντων αστέγων μεταναστών), θεωρείται διευρυμένος και συμβατός με διεθνείς μεθόδους (π.χ. τυπολογία ETHOS της FEANTSA). Ωστόσο, παρά το επαρκές χρονικό διάστημα από την θεσμική αναγνώριση των Αστέγων ως Ευπαθής Κοινωνικά Ομάδα (ΕΚΟ), κανένα συστηματικό μέτρο κοινωνικής πολιτικής δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί.

Η υπό αξιολόγηση εργασία βασίζεται σε μεθόδους ποιοτικής κοινωνικής έρευνας με λήψη 20 ημι-δομημένων συνεντεύξεων σε φορείς που ασχολούνται με την αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιχειρούν να αναδείξουν τα βασικότερα χαρακτηριστικά της ταυτότητας των αστέγων καθώς και τον ισχνό, μη συστηματικό και «πυροσβεστικό» χαρακτήρα των υφιστάμενων μέτρων πολιτικής. Εξίσου, ότι το κύριο βάρος των δράσεων φαίνεται να επωμίζεται η Κοινωνία των Πολιτών με εκτεταμένη την άντληση μη κρατικών πόρων για τις δράσεις της. Ένδειξη που σκιαγραφεί το νέο πνεύμα κοινωνικής πολιτικής εν μέσω κρίσης. Στους στόχους της εργασίας συμπεριλαμβάνεται και η διατύπωση ενός πρώτου συνολικού σχεδίου αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης (πρόληψη, διαχείριση, επανένταξη) με επίκεντρο την διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής.

Μετανάστευση και κρίση στον αθηναϊκό τύπο

Η εισήγηση αποτελεί συνοπτική παρουσίαση τμήματος ευρύτερης μελέτης σχετικά με τις προβληματοποιήσεις της νέας μετανάστευσης προς την Ελλάδα. Ο γενικός στόχος της μελέτης ήταν η ανάλυση της κοινωνικής κατασκευής του μεταναστευτικού ζητήματος στην έντυπη ή ψηφιακή μορφή των μεγαλύτερων αθηναϊκών εφημερίδων από το 2009 έως και τις βουλευτικές εκλογές του 2012. Έχοντας ως αφετηρία το θεωρητικό στοχασμό σχετικά με την προβληματική σχέση μεταξύ εθνικής ταυτότητας και ετερότητας στη μετανεωτερικότητα, στο πλαίσιο του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού σ' ό, τι αφορά τον καθοριστικό ρόλο των μέσων στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, αναλύθηκαν οι αναπαραστατικές πρακτικές του αθηναϊκού τύπου και πώς συμβάλλουν στην κατασκευή και διαχείριση της μετανάστευσης ως ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα της Ελλάδας. Ο λόγος του τύπου, ως αναπόσπαστο τμήμα ενός Συστήματος, με τη φουκωική έννοια του όρου, που παράγει, αναπαράγει και αναδιατυπώνει τις προβληματοποιήσεις για τη μετανάστευση, αποτελεί έναν πολυεπίπεδο ρηματικό καμβά διαμέσου του οποίου συγκροτούνται οι διάφορες εκδοχές του λόγου για τη μετανάστευση. Οι ειδησεο-φωτογραφίες, ως τεχνολογία τεκμηρίωσης ή καθεστώς αλήθειας, συνυφαίνονται σ' αυτόν το μεντιακό ρηματικό καμβά αποτελώντας, τρόπον τινά, τα σημεία διαρραφής των διάφορων προβληματοποιήσεων για τη μετανάστευση. Επικέντρωσα, λοιπόν, την εμπειρική ανάλυση στη συνάρθρωση ειδήσεων, ρεπορτάζ και άρθρων γνώμης με τις φωτογραφίες της καθημερινής ειδησεογραφίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον τρόπο με τον οποίον η ειδησεογραφική φωτογραφία ως αναπόσπαστο στοιχείο του ειδησεογραφικού λόγου, συμμετέχει καθοριστικά στην εννοιολόγηση και επιβολή του σημαίνοντος 'λαθρομετανάστης', επιβεβαιώνοντας με τον πιο οριστικό και αμετάκλητο τρόπο την αληθοφάνεια των κυρίαρχων προβληματοποιήσεων του μεταναστευτικού φαινομένου.

Η γενεαλογική ανάλυση του Καρλ Μανχάιμ και η ταυτότητα στη διασπορά

Το δοκίμιο του Καρλ Μανχάιμ ‘το Πρόβλημα των Γενεών’ το 1928 εισήγαγε μια μοναδική προσέγγιση της δυναμικής εξέλιξης των κοινωνικών σχέσεων καθώς και κοινωνικής βάσης της γνώσης και δράσης. Στο δοκίμιο αυτό υποστηρίζει ότι ο απλός γενεαλογικός διαχωρισμός που ακολουθούν οι θετικιστές δημογράφοι στη βάση βιολογικών δεδομένων στερείται νοηματικού υπόβαθρου. Αντίθετα, ο ίδιος αναλύει τη γενεά στη βάση μοναδικών συλλογικών εμπειριών συγκεκριμένων ηλικιακών ομάδων, οι οποίες ‘σφραγίζουν’ τις ομάδες αυτές με μια μόνιμη ξεχωριστή ταυτότητα. Με τη σειρά τους αυτές οι εμπειρίες προσδίδουν νέο νόημα στον ατομικό (υποκειμενικό) και στον ιστορικό (αντικειμενικό) χρόνο. Ο Μανχάιμ διαχωρίζει τη γενεά ως θέση (μια κοόρτη γεννήσεων, “generation location”) από τη γενεά ως πραγματικότητα (“generation unit”), δηλαδή τη γενεά αποτελούμενη από άτομα συνδεδεμένα μέσω του κοινού τους πεπρωμένου, εδραιώνοντας με αυτό το διαχωρισμό τη διαλεκτική σχέση μεταξύ ιστορίας και γνώσης.

Οι σύγχρονες αναζητήσεις της διασπορικής ταυτότητας σπάνια αναφέρονται στη κοινωνιολογία των γενεών. Η αντίληψη της διασποράς ως ‘αφήγησης του ξεριζωμού’ μας δίνει την ευκαιρία να αξιολογήσουμε τη αποτύπωμα τραυματικών εμπειριών σε διαφορετικές πραγματικές γενεές των Ελλήνων του Πόντου. Έχοντας μοιραστεί την εμπειρία διαδοχικών ξεριζωμών από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στη Ρωσία, από τον Καύκασο στο Καζαχστάν υπό το Σταλινικό καθεστώς και τέλος από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην Ελλάδα μετά το 1989, αποτελούν μια ιδεο-τυπική ομάδα για τη μελέτη του τρόπου μέσω του οποίου διαδοχικές πραγματικές γενεές αντιλαμβάνονται το κοινό τους παρελθόν.

Σε αντίθεση με τις περισσότερες μελέτες επάνω στη ταυτότητα και την απόσταση μεταξύ ηλικιακών ομάδων, η μελέτη που βασίζεται στην έννοια των γενεών του Μανχάιμ εστιάζει σε δεδομένα που προκύπτουν από τις διαχρονικές αφηγήσεις της ομάδας. Η μελέτη αυτή αναδεικνύει τη ταυτότητα της διασποράς όχι ως ‘είναι’ αλλά ως γίνεσθαι.

Η κρίση και τα όρια των οικονομικών προσεγγίσεων: Από τον Μαρξ στον Βέμπερ και από τον Βέμπερ σε μας.

Η Μαρξιστική θεώρηση της οικονομίας σε σχέση τόσο με τα κλασσικά όσο και -πολύ περισσότερο- με τα μεταγενέστερα νεοκλασσικά οικονομικά ενσωματώνει μέσα στην ανάλυση της ίδιας της οικονομίας κοινωνικούς δρώντες – 'τάξεις'- μεταξύ των οποίων υφίστανται άνισες συνθήκες ιδιοποίησης του παραγόμενου προϊόντος ('εκμετάλλευση').

Ωστόσο η αναφορά στις τάξεις παραμένει εγκλωβισμένη σε μία εννοιολόγηση του καπιταλισμού η οποία, όπως και στα νεοκλασσικά οικονομικά, παίρνει τη μορφή -στο 'Κεφάλαιο' ιδίως- ενός κλειστού συστήματος, μίας 'μηχανής', που λειτουργεί με σταθερή και προκαθορισμένη δυναμική (τελικά την αύξηση του ποσοστού του κέρδους).

Αλλά σε ποίο επίπεδο, πως πραγματικά λειτουργεί αυτή η 'μηχανή'; Ο Βέμπερ, στην 'Προτεσταντική Ηθική', χωρίς να προσφέρει μία συνολική θεώρηση, τονίζει τη σημασία των αντιλήψεων, των ιδεών των δρώντων υποκειμένων μέσα στις τάξεις, προσφέρει δηλαδή τον μηχανισμό με τον οποίο οι τάξεις, ως πραγματικοί φορείς της οικονομίας, μπορεί να θεωρηθεί ότι λειτουργούν.

Ακολουθώντας και επεκτείνοντας τον Βέμπερ θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι ιδέες και οι αντιλήψεις αυτές δεν αφορούν μόνο το επίπεδο των ιδεών αλλά είναι συστατικό στοιχείο των δρώντων. Ο όρος 'ταυτότητες' περιγράφει καλύτερα τον τρόπο με το οποίο λειτουργούν. Είναι οι ταυτότητες που επηρεάζουν πριν απ'όλα τη αυτοσυνείδηση και κατ' επέκταση τη δράση μίας κοινωνικής ομάδας. Αλλά, όπως και ο Βέμπερ αναγνωρίζει, ταυτότητες δεν παράγονται αναγκαστικά μόνο εντός του πεδίου της οικονομίας. Μπορούν να προέρχονται από εξωτερικά ως προς την οικονομία πεδία (η θρησκεία είναι ένα παράδειγμα, αλλά το πεδίο της πολιτικής -με τη μορφή της πολιτικής ιδεολογίας- είναι ακόμη πιο πιθανή πηγή).

Οι ταυτότητες είναι διακρίσιμες από τις δομικές θέσεις που οι δρώντες έχουν μέσα στον τρόπο παραγωγής. Οι δομικές, 'αντικειμενικές', θέσεις δημιουργούν βέβαια μία μορφή υποκειμενικότητας αλλά αυτή δεν αντιστοιχεί αναγκαστικά στις (συνειδητές) ταυτότητες. Επιπλέον, και σε σχέση με τις αντικειμενικές θέσεις, ο διαχωρισμός μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας αντιστοιχεί μόνο στη γενικότερη δυνατή διάκριση. Υποομάδες μεταξύ των δύο αυτών κατηγοριών όχι μόνο υπάρχουν αλλά μπορεί και να δρουν με βάση τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους.

Οι πραγματικοί δρώντες επομένως μέσα στο πεδίο της οικονομίας δεν περιορίζονται αναγκαστικά στις δύο κεντρικές τάξεις που ο Μαρξ διακρίνει. Υπάρχει η πιθανότητα πολλών δυνατών ομάδων/τάξεων δρώντων, ομάδων οι οποίες ορίζονται από κοινές ταυτότητες μάλλον παρά από την αντικειμενική τους θέση στην οικονομία. Επιπλέον τα θεσμικά πλαίσια (συνήθως του κράτους) μέσα στα οποία λειτουργεί η οικονομία και οι ομάδες αυτές είναι επίσης κρίσιμα.

Στα πλαίσια μίας συγχρονικής ανάλυσης η έμφαση σε συνθήκες ισορροπίας όπως στα νεοκλασικά οικονομικά είναι χρήσιμη - εξ ου και η -περιορισμένη- χρησιμότητα και αξιοπιστία των νεοκλασικών οικονομικών. Ωστόσο, ο καπιταλισμός είναι ένας τρόπος παραγωγής για τον οποίο η 'διευρυμένη αναπαραγωγή' είναι αναγκαία για την ίδια τη λειτουργία του. Η επέκταση των αγορών είναι το *sine qua non* για τη συνέχιση της λειτουργίας του καπιταλισμού. Ο τρόπος όμως με το οποίο μία τέτοια επέκταση είναι δυνατή κάθε φορά χρειάζεται για να αναλυθεί ένα θεωρητικό πλαίσιο που τα νεοκλασικά οικονομικά δεν μπορούν καν να θέσουν, ενώ σχήματα δεδομένης κατεύθυνσης εξέλιξης -όπως του ίδιου του Μαρξ- επίσης δεν μπορούν να εξηγήσουν παρά μόνο εκ των υστέρων. Σε περιόδους κρίσης όπου ακριβώς η ίδια η αναπαραγωγή είναι υπό ερωτηματικό η έλλειψη αυτή είναι ακόμη πιο κρίσιμη.

Η θέση που υποστηρίζεται εδώ είναι ότι τόσο για την ανάλυση των τρόπων με τους οποίους κάθε φορά έχει επιτευχθεί η δυνατότητα (διευρυμένης) αναπαραγωγής όσο και για την ανάλυση των κρίσεων, πρέπει να λάβουμε υπόψη τις διαφορετικές ομάδες/τάξεις που δρουν στη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία και τη δράση τους. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στην ανάλυση της τρέχουσας κρίσης η οποία βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη.

ΜΑΚΡΗΣ Σπύρος, Λέκτορας, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Σχολή Κοινωνικών,
Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
smakris@uom.gr

Κοινωνική Αλλαγή και Καπιταλιστική Κρίση. Από τη μεσαία τάξη στο προεκαριάτο; Σχόλια πάνω σε μία νέα μαρξιστική προβληματική

Στη σύγχρονη μαρξιστική συζήτηση σχετικά με την καπιταλιστική κρίση του 2008 και κυρίως τους δομικούς κοινωνικούς μετασχηματισμούς που προκαλεί ενίοτε με βίαιο τρόπο η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση όλο και περισσότερο μεταξύ των κορυφαίων μαρξιστών θεωρητικών, όπως είναι ο David Harvey, ο Massimo De Angelis, ο Guy Standing, ο Noam Chomsky, ο Göran Therborn, η Chantal Mouffe κ.ά., αναπτύσσεται και εδραιώνεται μία αντίληψη για την εμφάνιση μίας νέας κοινωνικής τάξης, εν είδει ενός νέου προλεταριάτου, η οποία έχει πολιτογραφηθεί πλέον με τον όρο *προεκαριάτο* (the precariat). Το προεκαριάτο και γενικότερα το ζήτημα της νέας εργασιακής και πολιτικής υποκειμενικότητας στον ύστερο καπιταλισμό συνδέεται στενά με τη φτώχεια και την εξαθλίωση εντός της μεσαίας τάξης, που συγκροτούσε το βασικό πυλώνα των φιλελεύθερων δημοκρατικών κοινωνιών πρόνοιας, όπως οικοδομήθηκαν στη Δύση μεταπολεμικά. Η *επισφάλεια*, που χαρακτηρίζει τη νέα κοινωνική και εργασιακή συνθήκη του προεκαριάτου, φαίνεται ότι αγγίζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τους εργαζόμενους της μεσαίας τάξης, που στον αναπτυγμένο κόσμο διαλύεται με ταχείς ρυθμούς, δημιουργώντας ίσως συνθήκες κοινωνικής ανάφλεξης. Το ερώτημα που προκύπτει αρχίζει να γίνεται σαφές. Μπορεί το προλεταριάτο του 21^{ου} αιώνα να προέλθει από το προεκαριάτο, από τη φτωχοποιημένη και εξαθλιωμένη μεσαία τάξη της; Μπορεί το προεκαριάτο να αποτελέσει τη χοάνη μίας πανσπερμίας νέων κοινωνικών παριών, που φυτοζωούν στο περιθώριο του καπιταλισμού; Ο κοινωνικός κερματισμός θα ευνοήσει τη συναρμογή νέων κοινωνικών δομών ή ακόμη και νέων κοινωνικών τάξεων; Με αυτήν την έννοια, η νέα κυκλική καπιταλιστική κρίση είναι κομβική για την ιστορία του καπιταλισμού, όπως αυτές που μελέτησε ο Marx στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα; Στην παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρήσουμε να θέσουμε τον προβληματισμό σε μία ολιστική κοινωνιολογική, ιδεολογική και πολιτική ανάλυση, ακολουθώντας και σχολιάζοντας τις βασικές προβληματικές της σχετικής μαρξιστικής βιβλιογραφίας.

**Ερευνητική προσέγγιση των έμφυλων διακρίσεων στις δομές φιλοξενίας αιτούντων άσυλο
Αλλοδαπών της Αττικής**

Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με μια μεγάλη εισροή μικτών μεταναστευτικών ρευμάτων, όπου τα όρια μεταξύ προσώπων που δικαιούνται διεθνούς προστασίας (πρόσφυγες και δικαιούχοι επικουρικής προστασίας) και οικονομικών μεταναστών γίνονται ολοένα και πιο δυσδιάκριτα. Οι Ελληνικές Αρχές προχωρούν σταδιακά στην καθολική μεταρρύθμιση του συστήματος διαχείρισης μεταναστευτικών ροών καθώς και του συστήματος ασύλου. Σε αυτό το πλαίσιο, ο εντοπισμός των ιδιαίτερων αναγκών και η στήριξη των γυναικών και κοριτσιών που χρήζουν διεθνούς προστασίας αποτελεί ζητούμενο, όπως και η αναγνώριση της ιδιότητας του δικαιούχου διεθνούς προστασίας στο πρόσωπό τους προκειμένου να απολαύσουν την προστασία που δικαιούνται στη χώρα μας. Επιπρόσθετα, η διερεύνηση των συνθηκών που επικρατούν στις Δομές Φιλοξενίας των αιτούντων άσυλο συγκριτικά με τις αντίστοιχες των χωρών της Ευρώπης αποτελεί αντικείμενο της έρευνας, που πραγματοποιήθηκε και που πρόκειται να παρουσιαστεί μέσα από αυτήν την ανακοίνωση.

ΜΑΣΠΕΡΟ Απόστολος, Αστυνόμος Α΄, Κοινωνιολόγος

ΧΑΪΝΑΣ Ευάγγελος, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο vchainas@yahoo.gr

Η ιδιωτική ασφάλεια στην Ελλάδα: Παρελθόν, παρόν και μέλλον

Αναντίρρητα, η εγκληματικότητα στη σημερινή κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο συνιστά ένα από τα μεγαλύτερα κοινωνικά προβλήματα, που επιδρά καταλυτικά στην ποιότητα ζωής των πολιτών, στο αίσθημα ασφάλειας και στην κοινωνική συνοχή. Παράλληλα με την ποιοτική και ποσοτική μεταβολή της εγκληματικότητας, από τα μέσα της δεκαετίας του 90 ο κλάδος της ιδιωτικής ασφάλειας (private security) σημειώνει ραγδαία ανάπτυξη. Ειδικότερα, τα τελευταία χρόνια, εκτός από φυλάξεις ιδιωτικού χαρακτήρα, παρατηρείται έντονα η ανάληψη του παρεχόμενου έργου υπηρεσιών ασφάλειας σε επίπεδο πρόληψης, αποτροπής, επιτήρησης και ελέγχου υποδομών δημοσίου χαρακτήρα, λ.χ. αεροδρόμια, ιδιωτικούς λιμένες, μέσα μεταφοράς (υπόγειος σιδηρόδρομος, μετρό), αθλητικές εγκαταστάσεις και εκδηλώσεις, εγκαταστάσεις που εδρεύουν Δημόσιες Υπηρεσίες όπως ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΕΥΔΑΠ, ΔΥΟ, Υπουργεία, Δημαρχεία κ.λπ. Η ανάπτυξη του κλάδου της ιδιωτικής ασφάλειας οφείλεται στις τάσεις και εξελίξεις που συνέβησαν σε διεθνές επίπεδο αλλά και στις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που επήλθαν και στην Ελλάδα. Η εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικότητας, η αύξηση ορισμένων μορφών εγκληματικότητας όπως τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησία, η αύξηση του φόβου και της ανασφάλειας των ελλήνων πολιτών, τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, οι κοινωνικές ανισότητες, οι δομικές και επιχειρησιακές δυσλειτουργίες της Ελληνικής Αστυνομίας (έλλειψη επαρκούς ανθρώπινου δυναμικού και υλικοτεχνικής υποδομής κ.λπ.) συνετέλεσαν στο μετασχηματισμό, τη αναδιαμόρφωση, την αναβάθμιση και την εδραίωση αυτού του θεσμού στην ελληνική κοινωνία. Απώτερος στόχος της ιδιωτικής ασφάλειας είναι η πρόληψη και αποτροπή ενδεχόμενων απειλών που μπορεί να προέλθουν από ανθρωπογενείς και μη ανθρωπογενείς κινδύνους, η εμπέδωση του αισθήματος ασφάλειας των πολιτών σε προσωπικό επίπεδο αλλά και σ' επίπεδο δημόσιας τάξης και ασφάλειας και τέλος η ενίσχυση και τόνωση της κοινωνικής συνοχής, καταδεικνύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο, μεταξύ άλλων, και την κοινωνική – οικονομική χρησιμότητα του κλάδου.

Σκοπός της παρουσίασης είναι η περιγραφή του πλαισίου λειτουργίας των Ιδιωτικών Εταιρειών Παροχής Υπηρεσιών Ασφάλειας, η ανάλυση του θεσμικού πλαισίου και των τάσεων που επικρατούν στην Ελλάδα και διεθνώς, των προοπτικών καθώς και των βασικών του προβλημάτων. Τέλος, θα επιχειρηθεί μία συνοπτική αποτίμηση του θεσμού μέσα από την αξιολόγησή του και τη διατύπωση προτάσεων για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

«Το τέλος του κόσμου όπως τον ξέρουμε»: σημειώσεις για το κοινωνικό όραμα του νεοφιλελευθερισμού

Η παρουσίαση αυτή σκοπεύει να διερευνήσει και να αναλύσει διαφορετικές πτυχές της παρούσας ιστορικής συγκυρίας που θεωρούμε ότι αφορά μια επίθεση του νεοφιλελευθερισμού ενάντια στην υπάρχουσα κοινωνία σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Στη συγκυρία αυτή θέλουμε να κατανοήσουμε τα βασικά συστατικά ενός νέου κοινωνικού οράματος – ή μιας νέας κοινωνικής *δυστοπίας* - ή μιας νέας μετα-νεωτερικής και από πολλές απόψεις μετα-καπιταλιστικής κοινωνικής τάξης πραγμάτων η οποία καταστρέφοντας και κατεδαφίζοντας ενεργητικά την «παλιά» κοινωνική τάξη προσπαθεί να ανατρέψει τις ιστορικές κατακτήσεις των τελευταίων δύο αιώνων. Θεωρούμε ότι ως προς αυτό τον αναδυόμενο σχεδιασμό υπάρχουν μια σειρά από ενδιαφέρουσες επιστημονικά τάσεις, σχέδια και δυναμικές για το μέλλον των σύγχρονων κοινωνιών που θέλουμε να διερευνήσουμε και οι οποίες σημαδεύουν πιθανώς το πέρασμα σε ένα άλλο κοινωνικο- ιστορικό στάδιο – παρόλα αυτά, και ενώ η διαδικασία αυτή της καταστροφής και της ανασύνθεσης δεν μπορεί να είναι ούτε ιστορικά «ομαλή» ούτε χωρίς αντιστάσεις από μεριάς της κοινωνίας, την ίδια στιγμή η κοινωνία εμφανίζεται σε μια σε μια κατάσταση «αφασίας» και παθητικής αποδοχής του μοντέλου αυτού . Παράλληλα το επιχείρημα μας είναι ότι το εγχείρημα αυτό αφορά το τέλος μιας σειράς κοινωνικών «βεβαιοτήτων» που αναδύθηκαν στον προηγούμενο αιώνα και την εμφάνιση ενός νέου ανθρωπολογικού μοντέλου του μελλοντικού εργαζόμενου και πολίτη, διαφορετικό από αυτό που κυριάρχησε τους τελευταίους δύο αιώνες, μέσα σ' αυτό το καινούργιο κοινωνικό σχέδιο. Συνολικά ως βάση της ανάλυσης μας θα θεωρήσουμε ότι δοκιμάζεται από τις παγκόσμιες ελίτ μια νέα κοινωνική τάξη, νέες μορφές κοινωνικο-ταξικών σχέσεων και ένα νέο σύστημα κοινωνικών αξιών πέρα από αυτές που κυριάρχησαν στο μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα που οδηγεί σε ένα νέο όραμα - που ονομάζουμε εδώ μια νέα κοινωνική δυστοπία - στην προσπάθεια μιας πλήρους ιστορικής και ιδεολογικής ηγεμονίας του νεοφιλελευθερισμού στο σύγχρονο κόσμο.

Νέοι νόμοι και φεμινιστική διεκδίκηση: μια συνάντηση δικαίου και κοινωνικής προβληματικής

Με το σύνολο των σύγχρονων νομοθετημάτων, η Ελλάδα κατατάσσεται στη θέση μιας εκ των πιο προωθημένων χωρών σε θεσμικό επίπεδο ως προς τη θωράκιση της ισότητας και της εξάλειψης των διακρίσεων μεταξύ των δύο φύλων. Οι νόμοι αυτοσυστήνονται ως θεσμικές κατακτήσεις του κινήματος της γυναικείας χειραφέτησης και αποτελούν ένδειξη της παρουσίας ενός πολιτικού λόγου που μεταφέρει στη δημόσια σφαίρα τις εμπειρίες μιας ομάδας κοινών κοινωνικών συμφερόντων, των γυναικών. Του φεμινιστικού λόγου. Το ερώτημα που τίθεται όμως είναι: υπήρξαν στην ελληνική κοινωνία οι προϋποθέσεις διεκδίκησης και, επομένως, κριτικής αυτών των νόμων από γυναικεία σκοπιά; Ποιες πτυχές ειδικότερες του ερωτήματος αυτού μπορεί να αναδείξει η κοινωνιολογική ανάλυση του δικαίου;

Επιπλέον, στην ελληνική έννομη τάξη, το νομικό φύλο εμφανίζεται ως κοινωνικός δείκτης που αποτυπώνει το βαθμό επαφής της ελληνικής κοινωνίας με το εκσυγχρονιστικό ιδεώδες, αλλά και ως ένδειξη συντονισμού της ελληνικής νομιμότητας με τα ευρωπαϊκά και διεθνή κεκτημένα. Πώς εντάχθηκε όμως η προστασία του γυναικείου φύλου στο εθνικό κανονιστικό περιβάλλον της συνταγματικής προστασίας και πώς διεκδικεί σήμερα την ένταξή του στο οικουμενικό περιβάλλον των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Ποιες ρηγματώσεις στην ελληνική έννομη τάξη προκαλεί η εμφάνισή του; Ποιες νέες ευαισθησίες μπορεί να φέρει στο προσκήνιο; Ποια είναι τα κοινωνικά του συμφραζόμενα;

Παράλληλα, οι νόμοι αυτοί γίνονται κυρίως αντιληπτοί ως στοιχείο που μετατίθεται από την αλλοδαπή στα καθ' ημάς: έρχονται εμπλουτισμένοι από την εμπειρία της εφαρμογής τους εκεί, και η συντηρητική ανάγνωσή τους, η ατελής εφαρμογή τους, η μη κατανόησή τους από τις γυναίκες, είναι κάποια από τα ερμηνευτικά κλειδιά που προσφέρονται να εξηγήσουν τη μερική αποτυχία των νόμων να εξελίσουν τη ζωή των γυναικών. Έτσι, υπό το πρίσμα της συνάντησης δικαίου και κοινωνικής προβληματικής, στόχος της εισήγησης είναι να αναζητηθεί ένας τρόπος στοχασμού για το δίκαιο γύρω από το ζήτημα του φύλου, επαναφέροντας στο προσκήνιο προβλήματα που στοιχειώνουν το χώρο της κοινωνιολογίας του δικαίου.

Κοινός βίος, κοινό νόημα; Η έννοια του κόσμου της ζωής στη σύγχρονη κοινωνική θεωρία

Αντλώντας κυρίως από την φαινομενολογική παράδοση αλλά και από τα έργα των Giddens και Habermas που αναφέρονται στην συγκρότηση του κοινωνικού, η εργασία αυτή φιλοδοξεί να αναδείξει τους τρόπους διά των οποίων η κοινωνική θεωρία κατανόησε -συχνά χωρίς να θεματοποιήσει ρητά αυτή τη στάση της- την κοινωνική συνοχή ως *sine qua non* συνθήκη της διάδρασης καθώς και της αναπαραγωγής ή και του μετασχηματισμού των κοινωνικών δομών. Αναλυτικότερα, η εργασία εστιάζει στην έννοια του κόσμου της ζωής (*Lebenswelt*) και στην εσωτερική του διάκριση στους "κόσμους" των *προγόνων*, των *συγχρόνων* και των *επιγόνων* στο έργο του Schutz και διερευνά τις θεμελιώδεις θεωρητικές παραδοχές που την υποτείνουν. Παράλληλα, στρέφεται στους προβληματισμούς που διατυπώθηκαν ήδη από τη δεκαετία του 1970 στα πλαίσια της ίδιας της φαινομενολογικής σχολής σχετικά με το δόκιμο της παραδοχής της ύπαρξης ενός μοναδικού κι ενιαίου κόσμου της ζωής στις μετα-βιομηχανικές κοινωνίες (Benita Luckmann) και αναφορικά με τα παράδοξα που συνεπάγεται η αναγνώριση της ταυτόχρονης ύπαρξης "πολλαπλών πραγματικοτήτων" (Peter Berger). Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην κριτική αποτίμηση της σύλληψης της κοινωνικής ολοκλήρωσης από τον Giddens ως συστηματικότητας σε καταστάσεις συν-παρουσίας καθώς και στην ανάδειξη της καθημερινότητας από τον ίδιο στοχαστή ως κομβικής σημασίας για τη μελέτη των κοινωνιών (βλ. *The constitution of Society*). Τέλος, επιχειρείται μια κριτική αποτίμηση της θέασης του κόσμου της ζωής από τον Habermas ως πρωταρχικού *τόπου* δόμησης της προσωπικότητας και του κοινωνικού χώρου στο έργο του *Theorie des kommunikativen Handelns*.

Εργαζόμενοι φτωχοί στην Ευρωπαϊκή Ένωση: αίτια, τάσεις και προοπτικές

Η εισήγηση εστιάζει στην περίπτωση των εργαζόμενων φτωχών στην Ελλάδα, συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εξετάζονται τα εξής ερωτήματα: Ποια η έκταση και τα ειδικότερα χαρακτηριστικά των εργαζόμενων φτωχών; Πώς έχει επηρεαστεί από την οικονομική ύφεση η περίπτωση των εργαζόμενων φτωχών; Ποιοι είναι οι παράγοντες πίσω από το πρόβλημα και ποιες οι πολιτικές αντιμετώπισής του;

Τα αποτελέσματα, με βάση τα στοιχεία της έρευνας συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών (EU-SILC), δείχνουν ότι δεν υπάρχει καμία κοινή τάση της φτώχειας εργαζομένων στην Ευρώπη. Οι διαφορές αντανακλώνται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε χώρας, αν και το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έντονο για την Ελλάδα και τις υπόλοιπες χώρες του Ευρωπαϊκού νότου.

Λόγω της οικονομικής ύφεσης το πρότυπο δύο-εργαζομένων φαίνεται να καταρρέει, καθώς από τη μία πλευρά υπάρχει αυξημένος αριθμός μονοπρόσωπων και μονογονεϊκών νοικοκυριών ενώ από την άλλη πλευρά υπάρχει αύξηση νοικοκυριών με μεγάλο αριθμό εξαρτώμενων μελών (καθώς πολλά άτομα –νέοι κυρίως- επιστέφουν στο πατρικό σπίτι) και η εργασία δεν φαίνεται να αποτελεί από μόνη της ένα ικανοποιητικό δίκτυ προστασίας ενάντια στην φτώχεια. Ένα σημαντικό ποσοστό φτωχών ανθρώπων, απασχολείται σε αβέβαιη και κακής ποιότητας θέσεις της δευτερεύουσας αγοράς εργασίας, όπου δεν εισπράττουν ικανοποιητικό εισόδημα για μια αξιοπρεπή και ασφαλή διαβίωση. Λόγω της οικονομικής ύφεσης φαίνεται ωστόσο ότι η εξασφάλιση μιας σταθερής εργασίας πλήρους απασχόλησης καθίσταται ολοένα και δυσχερέστερη και για εργαζόμενους στην κύρια αγορά εργασίας.

Θα εξεταστούν επίσης συγκριτικά οι διαφορές μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών ως προς τα χαρακτηριστικά και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών του κοινωνικού κράτους για την αντιμετώπιση της φτώχειας των εργαζόμενων φτωχών.

Εργατικές ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση: η περίπτωση του δυτικού Πειραιά

Η περιοχή του Δυτικού Πειραιά επηρεάστηκε σε πολλά επίπεδα από τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Οι ενδημικές πλέον τάσεις μακροχρόνιας ανεργίας και υπο-απασχόλησης στην περιοχή, λόγω και της συρρικνούμενης ναυπηγοεπισκευαστικής δραστηριότητας, σε συνδυασμό με φαινόμενα φτωχοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού, φαίνεται να έχουν προκαλέσει σοβαρούς μετασχηματισμούς στις ταυτότητες του εργατικού πληθυσμού, με ανησυχητικές εκδηλώσεις σε επίπεδο πολιτικής συμπεριφοράς (ξενοφοβία, ρατσιστικές αντιλήψεις και πρακτικές, πολιτικός κυνισμός κ.ά.). Η διάβρωση της παραδοσιακής εργατικής ταυτότητας (ο άνδρας breadwinner ως περήφανος παραγωγός του κοινωνικού πλούτου, αλλά και κατεξοχήν πολιτικό υποκείμενο), των ταξικών αναφορών της (αντίθεση ανάμεσα στο *εμείς* – παραγωγοί, εναντίον των *άλλων* –εργοδότες) και των χώρων εμπέδωσής της (συνδικάτο, κομματικός φορέας, καφενείο, λαϊκό στέκι) επιταχύνθηκε κατά την περίοδο της κρίσης, οδηγώντας σε υβριδικά σχήματα αυτοκατανόησης και αναζήτησης νοήματος, όπου στον πυρήνα τους συνυπάρχουν στοιχεία εθνικής ταυτότητας, ατομισμού, new age υποκοουλτούρας, αλλά και επιβιώσεις ταξικών αφηγήσεων. Με την παρούσα μελέτη επιδιώκεται η ανάδειξη αυτής της μεταιχμιακής κατάστασης και των αντιφάσεων που περικλείει σε σχέση με την πολιτική συμπεριφορά εργαζόμενων, ανέργων, ή επαπειλούμενων ανέργων από τη βιομηχανική ζώνη της ευρύτερης περιοχής του Δυτικού Πειραιά. Θα αξιοποιηθούν ημιδομημένες συνεντεύξεις με εργαζόμενους και ανέργους του Δυτικού Πειραιά, καθώς και υλικό από τον Τύπο (εφημερίδες, περιοδικά, ενημερωτικά portal, blog) με εστίαση σε άρθρα και ρεπορτάζ που αποτυπώνουν συλλογικές ή ατομικές συμπεριφορές και στάσεις οι οποίες εκδηλώνονται τον τελευταίο χρόνο στην περιοχή μελέτης.

Μπικος Γιώργος, Επ. Καθηγητής, Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, ΤΕΙ Αθήνας

g_bicos@yahoo.gr

Το «κλασικό» Μουσείο του μοντερνισμού ως προς το σύγχρονο κέντρο πολιτισμού ή μουσείο, του μενταμοντερνισμού: για μία κοινωνιολογία του Μουσείου στη Δύση

Η προσέγγισή μας αφορά τον τρόπο με τον οποίο *επιχειρεί* να επικοινωνήσει το Μουσείο με τον επισκέπτη του. Ειδικότερα, το Μουσείο παρουσιάζεται ως μεστός περιεχομένου χώρος-αντικείμενο, αλλά και ως υπο-κείμενο, τόσο στις ερμηνείες του περιεχομένου του από τον κάθε επισκέπτη του, όσο και στους κάθε φορείς που προσδιορίζουν τη λειτουργία του (βλ. κράτος, ιδιοκτήτες του κ.λπ.). Έτσι, καταλήγουμε σε μια οπτική που παρουσιάζει το Μουσείο ως ένα είδος *κειμένου* – δηλαδή μιας υλικότητας που επικοινωνεί πολιτισμό μ' έναν τρόπο που επιτρέπει στον επισκέπτη του να προσλάβει με το δικό του τρόπο το επικοινωνιακό του περιεχόμενο.

Επιπρόσθετα, παρουσιάζουμε το Μουσείο του Μοντερνισμού ως ένα θεσμό που προάγει έναν λόγο *αφήγησης* μιας Ιστορίας, για τον κάθε λαό και έθνος, που αντιστοιχεί σε μια προσπάθεια συγκρότησης μιας κυρίαρχης κουλτούρας και μιας, όσο το δυνατόν «πληρέστερης», συλλογικής, ταυτότητας και μνήμης.

Παράλληλα, αναλύουμε τη λειτουργία του κλασικού Μουσείου ως να είναι ένας χώρος που εδράζεται στην παρατήρηση (βλ. οπτική παρουσίαση των υλικών αποτυπωμάτων του πολιτισμού, που στοχεύει στην ανάδειξη των υλικών επιτευγμάτων των κοινωνιών), τον διδακτισμό και την προσπάθεια να αναπτύξει μια μονόδρομη επικοινωνία με τον επισκέπτη του - τον οποίο αντιλαμβάνεται ως ένα άτομο ενός *κοινού* που το επισκέπτεται. Κατόπιν, αναλύεται η λειτουργία του σύγχρονου πολιτιστικού κέντρου και του σύγχρονου Μουσείου, ως επιχειρούσα να εμπλέξει με βιωματικό τρόπο τον επισκέπτη του στα «εκθέματά» του. Και αναφερόμαστε, εδώ, σε έναν τρόπο βασιζόμενο σε περισσότερες αισθήσεις, και όχι μόνο σ' αυτήν της όρασης, ο οποίος αποσκοπεί στο να προσφέρει σε κάθε επισκέπτη του Μουσείου, ξεχωριστά, κάποιες εμπειρίες πρόσληψης, ερμηνείας και κατανόησης του «κόσμου», αλλά και την εμπειρία μιας ιδιαίτερης σχέσης μ' αυτόν. Όλ' αυτά όμως, εκφράζουν μια νέα αντίληψη για τον επισκέπτη του Μουσείου, η οποία τον προσεγγίζει ως ένα ιδιαίτερο άτομο –και, συχνά, ως ένα ξεχωριστό *πρόσωπο-*, και όχι ως ένα απλό μέλος ενός *κοινού*.

Τύποι κοινωνιολογικής και ιστορικής εξήγησης υπό το πρίσμα της βεμπεριανής μεθοδολογίας

Η παρούσα μελέτη εξετάζει κριτικά συγκεκριμένους τύπους κοινωνιολογικής και ιστορικής εξήγησης, έτσι όπως διατυπώνονται στο πεδίο τόσο της αναλυτικής όσο και της ερμηνευτικής ιστορικής κοινωνιολογίας. Στα εξηγητικά αυτά σχήματα διερευνώνται οι σχέσεις ανάμεσα στην ιστορία και τις κοινωνικές επιστήμες και κυρίως η δυνατότητα εμπειρικοαναλυτικών επιστημονικών προσεγγίσεων και μεθόδων στην ιστορία, όπως και τα όρια τέτοιων προσεγγίσεων. Στο πεδίο αυτό η εγκυρότητα των εξηγητικών σχημάτων εξετάζεται υπό το πρίσμα μιας διαρκούς κοινωνικής μεταβολής που καθιστά τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις αναπόσπαστο τμήμα των εμπειρικοαναλυτικών ερευνών, στο βαθμό που αυτές εκτείνονται στις ερμηνευτικές πτυχές της νοηματοδότησης και της προθετικότητας των κοινωνικών πράξεων.

Σε μια τέτοια κατεύθυνση και με έμφαση σε συγκλίσεις και αποκλίσεις ανάμεσα στα ορθολογικά και αιτιακά εξηγητικά σχήματα, εξετάζεται ο τύπος της ορθολογικής – ιστορικής εξήγησης, που διατηρεί ακέραιο τον ορθολογικό και εμπειρικό πυρήνα του εξηγητικού ιστορικού σχήματος. Ειδικότερα αναλύεται κριτικά η νομολογική ιστορική εξήγηση που διατυπώνεται στο πλαίσιο ενός ενιαίου εξηγητικού σχήματος, σύμφωνα με το οποίο οι μορφές της εξήγησης κοινωνικών και ιστορικών γεγονότων διατηρούν την ισχύ για όλα τα επίπεδα της επιστημονικής έρευνας, γεγονός που πιστοποιεί τη μεθοδολογική ενότητα των εμπειρικών επιστημών.

Στο πλαίσιο αυτό και στο φως της κριτικής από τη μεριά της βεμπεριανής μεθοδολογίας, εξετάζεται η νομοθετική ισχύς των ορθολογικών κριτηρίων και η επαναδιατύπωση των δόκιμων φυσικοεπιστημονικών όρων του εξηγητικού σχήματος σε μία αντίστοιχη εξηγητική θεωρία των κοινωνικών πράξεων, που εκλαμβάνονται στο ίδιο εξηγητικό σχήμα ως απλά γεγονότα. Με τον τρόπο αυτό και στο παρόν κείμενο θα αποδειχθεί ότι η όλη εξηγητική προσπάθεια εξαντλείται στην αποκάλυψη της δομής μιας περιστασιακής λογικής του ιστορικού και κοινωνικού *πράττειν*, το οποίο τελικά θεμελιώνεται στην εμπειρική απόδοση ορθολογικών κριτηρίων, υπό τη μορφή γενικών αρχών και αξιακών υποδειγμάτων ορθολογικότητας. Επίσης, για την ορθολογική ανασύσταση των κοινωνικών πράξεων, αξιώνεται μια καθαρά “αντικειμενική”, ή κριτικά ορθολογική μέθοδος. που αποδυναμώνει στην απολυτότητά της τις απαραίτητες νοηματοδοτήσεις που αποτελούν αναπόσπαστο συστατικό υλικό της βεμπεριανής κατανοούσας Κοινωνιολογίας

Τέλος, γίνεται αναφορά στους τρόπους ιστορικής πραγμάτωσης ορισμένων θεμελιωδών

αρχών, όπως της ελευθερίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που επιχειρούν να καταστήσουν την ιστορία επιδεικτική ορθολογικής κατανόησης.

Ο εθνικολαϊκισμός ως πολεμική αντιέννοια.

Τι κοινό έχουν ο Άρης Βελουχιώτης και ο μακαριστός Χριστόδουλος; Ο Φράντς Φανόν, του περίφημου *Της Γης οι κολασμένοι*, με τον Πάνο Καμμένο; Για τους θιασώτες του φιλελεύθερου κέντρου είναι όλοι επικίνδυνοι... εθνικολαϊκιστές. Φυσική συνέχεια της θεωρίας των δύο άκρων, επιστημονικοφανής μεταλλαγή της γλώσσας της, ο «εθνικολαϊκισμός» αποτέλεσε το θεωρητικό τρεντ των τελευταίων μηνών. Η ταυτόχρονη κυκλοφορία από τις εκδόσεις Επίκεντρο του δοκιμίου *Ο νέος εθνικολαϊκισμός* του γάλλου ιστορικού των ιδεών Πιερ-Αντρέ Ταγκιέφ και της συλλογής άρθρων *Ο αριστερός εθνικολαϊκισμός 2008-2013. Από την «εξέγερση» του Δεκέμβρη, τους «Αγανακτισμένους» και τις εκλογές του 2012 μέχρι το νέο κυπριακό ζήτημα* του Ανδρέα Πανταζόπουλου ακολουθήθηκε από μια κατάχρηση του όρου στην αρθρογραφία των μέσων που αυτοαναγνωρίζονται ως στυλοβάτες του «συνταγματικού τόξου».

Στην παρούσα εισήγηση σκοπεύουμε να δείξουμε πως προσπορίζοντας εξωτερικά ως προς το λόγο του αντιπάλου στοιχεία, η περί «εθνικολαϊκισμού» κατηγορία αποσκοπεί στην απονομιμοποίηση του αντιπάλου πριν καν αυτός καταστεί ορατός στο πεδίο της μάχης. Η επιλεκτική χρήση, π.χ., αποσπασμάτων από έντυπα που πρόσκεινται στην Αριστερά (για να μη μιλήσουμε για την ουσιοκρατική χρέωση με αυτά της πολιτικής ηγεσίας των κομμάτων), ώστε να τους αποδοθεί βάσει της χρήσης συγκεκριμένων λέξεων ιδεολογική συγγένεια με τη λαϊκή και την άκρα Δεξιά αποκρύπτει το διαφορετικό νόημα που λαμβάνουν οι λέξεις στο διαφορετικό κάθε φορά πλαίσιο τους. Η «Ελλάδα» του Βελουχιώτη και η «Ελλάδα» του Καμμένου κάνουν χρήση της ίδιας πιθανόν θυμικής αντίδρασης για να υπερασπιστούν διαφορετικά περιεχόμενα. Πώς να το δει όμως κανείς αυτό όταν έχει προαποφασίσει πως αποδεκτός είναι μόνο ο λαός της φιλελεύθερης δημοκρατίας, «ο πολιτικός λαός που συγκροτείται μέσω της αντιπροσώπευσης»; Εκεί που η συζήτηση θα έπρεπε να αρχίσει, «ποια αντιπροσώπευση σήμερα, που οι υλικές προϋποθέσεις της φιλελεύθερης δημοκρατίας αλλάζουν», «αντιπροσώπευση υπό ποιους όρους, σε συνθήκες παράκαμψης του Κοινοβουλίου», εκεί αναλαμβάνουν τα σκούρα γυαλιά της ιδεολογίας να βάψουν όλες τις αγελάδες μαύρες.

Μετανάστες-εθελοντισμός-προσφορά

Το ντοκουμαντέρ αυτό διάρκειας 21' με τίτλο "Μετανάστες, εθελοντισμός, προσφορά" βασίζεται στο βιβλίο μου με τίτλο "Το ηθικό υπόβαθρο της ΕΚΕ στις ΜΚΟ και τα γραφεία της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα" (ήταν η διπλωματική μου εργασία στο ΜΔΕ Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ ειδίκευση Ηθική). Πρόκειται για μια φιλοσοφικοκοινωνική προσέγγιση του μεταναστευτικού προβλήματος εκφράζοντας προβληματισμό με ηθικά διλήμματα βάσει φιλοσοφικών θεωριών, όπως αυτή του ωφελιμισμού, του κανονιστικού ωφελιμισμού αλλά και της κατηγορικής προσταγής του Καντ. Επίσης αναφέρεται η συσχέτιση της φιλοξενίας του J.Derrida και του ξένου μετανάστη στην ελληνική χώρα, αλλά εκφράζονται επίσης και οι απόψεις του Γάλλου φιλοσόφου Rene Scherer, σχετικά με την κοινωνία και την ουτοπία.

Το ντοκουμαντέρ παρουσιάζει επίσης τα γραφεία του ΟΗΕ στην Ελλάδα, α/της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες η οποία συνεργάζεται με ΜΚΟ προκειμένου συμβουλευτικά να παρέμβει για εφαρμογή δράσεων. Στα πλαίσια αυτά, μας παροτρύνει να "βαλουμε τρίποντο στο ρατσισμό", β/ το γραφείο του ΔΟΜ στην Ελλάδα (Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης), ο οποίος μέσω προγραμμάτων εθελοντικού επαναπατρισμού βοηθά να επιστρέψουν οι μετανάστες στην πατρίδα τους.

Το ανωτέρω ντοκουμαντέρ απεικονίζει τις συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών σε ξενώνες, έτσι όπως έχουν διαμορφωθεί από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες έχουν επιλεγεί να συμμετάσχουν. Η προσπάθεια των ΜΚΟ να προσφέρουν τροφή, φάρμακα, καλή ποιότητα ζωής σε μετανάστες αιτούντες άσυλο, νόμιμους μετανάστες, ή μονογονεϊκές οικογένειες από διάφορες χώρες, είναι εμφανής. Επίσης περιλαμβάνει μαρτυρίες μεταναστών, τα όνειρα που έχουν και δεν πραγματοποιούνται, τα ευχολόγια τους, και τέλος την απόγνωση τους όταν έπειτα από πολλές κακουχίες και κακοτυχίες, αντιλαμβάνονται ότι δεν μπορούν να απορροφηθούν και έτσι πρέπει να φύγουν πίσω στην πατρίδα τους.

Εκτός από τις ΜΚΟ αναφέρεται και το έργο του ΙΝΕΔΙΒΙΜ, που αποτελεί σύμπραξη Ευρωπαϊκού Ταμείου Προσφύγων και Υπουργείου Εργασίας, με προγράμματα που αφορούν μονογονεϊκές οικογένειες κάτω των 30 ετών.

Στο τελευταίο μέρος του ντοκουμαντέρ αυτού, αναφέρεται εκτενώς η έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, η οποία αναλύεται μέσω της εφαρμογής της από τα προγράμματα του

ΤΙΤΑΝ Α.Ε. και της αρμόδιας Διευθυνσής του αλλά και η έννοια του εθελοντισμού. Ο εθελοντισμός εφαρμόζεται σε συλλόγους αλλά και σε μη κερδοσκοπικά σωματεία, ή κοινωνικά δίκτυα όπου βλέπουμε ότι μαζί με εθελοντές Έλληνες τα ανήλικα παιδιά διαφόρων ελληνικών και ξένων οικογενειών, παίζουν μαζί, μαθαίνουν πράγματα, ενσωματώνονται και τελικά δεν έχουν καμία ιδιαίτερη διαφορά.

Συμπεραίνοντας βλέπουμε ότι το πρόβλημα της φτώχειας, των κοινωνικών ανισοτήτων, της περιθωριοποίησης κοινωνικών ομάδων πληθυσμού, είναι έκδηλο, όπως επίσης το πρόβλημα της μετανάστευσης και των πληθυσμιακών μετακινήσεων. Οι διάφοροι φορείς με τους εργαζομένους και τους εκπροσώπους τους, εμφανίζονται και δηλώνουν την προσπάθειά τους σε όλα τα επίπεδα, προκειμένου να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα στην ολότητά του και να ανακουφίσουν τους ανθρώπους αυτούς σε όποιες ανάγκες τυχόν έχουν, δίνοντάς τους την ευκαιρία για ένα καλύτερο αύριο.

Κοινωνία των πολιτών υπό κρίση; Η συμβολή των κοινωνικών επιστημών.

Στη σημερινή εποχή, όπου υπονομεύεται η κοινωνία των πολιτών, των ηθικών αξιών και κανόνων από τη γενικότερη κρίση, σημαντικό ρόλο ασκεί το κριτήριο αλήθειας των αξιολογήσεων, η αποδοχή μιας ηθικής αντίληψης με αίτημα γενικής ισχύος. Η έλλειψη ηθικής μιας ελεύθερης κοινωνίας, η μη τήρηση κανόνων που είναι απαραίτητοι για την κοινωνική ζωή και ισχύουν για όλες τις κοινωνικές ομάδες, σηματοδοτεί μια συνολική αποτυχία των διανοουμένων. Οι άνθρωποι λειτουργούν επηρεαζόμενοι από πολλά κίνητρα. Ωστόσο το να προτάσσει κανείς το συμφέρον της κοινωνίας των πολιτών είναι ηθική επιταγή. Κοινωνικοί στοχαστές – διανοούμενοι και ερευνητές οφείλουν να οριοθετήσουν σωστά τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής ζωής, να υπερασπιστούν την ελευθερία και τη δημοκρατία και να συνεχίσουν το έργο τους στο καθήκον της αποσαφήνισης και της εξήγησης. Μικρά ή μεγάλα γεγονότα της επικαιρότητας ερμηνεύονται ανελλιπώς μέσω της δημοσιογραφικής ανάλυσης χωρίς ερμηνευτικό βάθος, με αποτέλεσμα να μην γίνεται αποσαφήνιση των επιλογών και του τι μπορεί να σημαίνουν από ηθικής άποψης. Για το λόγο αυτόν καλούνται οι κοινωνικές επιστήμες να αναλάβουν το έργο της εξέλιξης δημοκρατικών πολιτών σε μια υγιή δημοκρατία με την προβολή της σημασίας της ανάπτυξης του εαυτού μέσω της κριτικής σκέψης, της δημιουργικής φαντασίας και της λογικής ανάλυσης, ώστε μικρά ή μεγάλα γεγονότα της επικαιρότητας να ερμηνεύονται όχι μόνο πραγματολογικά ή ιδεολογικά αλλά και ουσιαστικά και επιστημονικά, για να κατανοούμε καλύτερα τις εξελίξεις και να κάνουμε σωστές κοινωνικοπολιτικές επιλογές.

ΠΑΙΔΑΚΑΚΗ Σταυρούλα, MSc Κοινωνιολόγος, Πάντειο Παν/μιο st_paidakaki@yahoo.gr

ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ Ιφιγένεια, MLitt (MA) Αρχαιολόγος, ΕΚΠΑ, University of Glasgow

Υλικός Πολιτισμός και Κοινωνικές Ταυτότητες: από τη Μινωική Κρήτη στο Σήμερα

Η διαπραγμάτευση της κοινωνικής ταυτότητας, μέσω του υλικού πολιτισμού, λαμβάνει χώρα ήδη από την αρχαιότητα. Η «κοινωνική ζωή» των αντικειμένων, τόσο καθημερινής χρήσης αλλά και εκείνων που ήταν απόκτημα επιτυχημένων κοινωνικών επαφών, έχει παρατηρηθεί πως αποτελούσε σημαντική πηγή άντλησης πληροφοριών για την κοινωνική διαστρωμάτωση και τις αλλαγές των αρχαίων κοινωνιών. Έχει προσφάτως, τεκμηριωθεί πως οι κοινωνίες της Μινωικής Κρήτης, ακόμα και εκείνες, που παλαιότερα κάτω από το πρίσμα του κοινωνικού δαρβινισμού θεωρούταν «απλοϊκές», παρήγαγαν ένα σύνολο αντικειμένων, ως αποτέλεσμα περίπλοκων κοινωνικών δομών και ξεκάθαρης συλλογικής επιλογής.

Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες η μελέτη του υλικού πολιτισμού μπορεί να φωτίσει πλευρές της οργάνωσης των κοινωνιών αυτών, καθώς και των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των υποκειμένων, αλλά και των σχέσεών τους με την ατομική και συλλογική μνήμη και το ατομικό και συλλογικό παρελθόν. Ο κόσμος των αντικειμένων που μας περιβάλλει δύναται επίσης να συσχετιστεί με την κοινωνική θέση, την κοινωνική καταξίωση και γενικότερα με τη συγκρότηση, διατήρηση ή μεταβολή των κοινωνικών ταυτοτήτων των ατόμων, καταδεικνύοντας έτσι ποικίλες κοινωνικές προεκτάσεις της χρήσης τους.

Η παρούσα εισήγηση αποτελεί μια απόπειρα προσέγγισης της σχέσης υλικού πολιτισμού και κοινωνικών ταυτοτήτων στο παρελθόν και στο παρόν. Σε μια προσπάθεια αποφυγής αναχρονιστικών αναλογιών, σκοπός μας είναι μια διεπιστημονική διερεύνηση της σημασίας των αντικειμένων και των πληροφοριών που αυτά μεταφέρουν για τους ανθρώπους που τα χρησιμοποιούν, τα ανταλλάσσουν ή τα συλλέγουν, καθώς και για τις κοινωνίες στις οποίες τα αντικείμενα παράγονται και κυκλοφορούν. Η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί εξαντλητική, καθώς συνιστά περισσότερο μια δοκιμή εφαρμογής ενός διττού βλέμματος στα «πράγματα», τόσο από τη σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών όσο και της Αρχαιολογίας.

Κοινωνική συνοχή: Μια έννοια συνυφασμένη με την κρίση, αλλά και ένα διαρκές ζητούμενο της ελληνικής κοινωνίας

Με την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, τη βίαιη ανατροπή των κεκτημένων, καθώς και των απρόσμενων για τους πολίτες συνεπειών της, επανήλθε στο προσκήνιο του δημόσιου διαλόγου η έννοια της κοινωνικής συνοχής. Ο όρος χρησιμοποιείται στην Ελλάδα, αλλά και από διεθνείς οργανισμούς με σκοπό να καταγράψει, τις αντιδράσεις και αντοχές της κοινωνίας σε προγράμματα λιτότητας, χωρίς να μπορεί να οριοθετηθεί σαφώς η ευρύτητα των φαινομένων που την συνθέτουν. Συνακόλουθα, δεν υπάρχει ούτε κοινή αντίληψη για το περιεχόμενο του όρου, ούτε συμφωνία για τους παράγοντες που τη συνθέτουν.

Αρχικά θα παρουσιαστούν οι κυριότερες προσεγγίσεις που αποπειρώνται να αναλύσουν την κοινωνική συνοχή με γνώμονα το ερώτημα εάν η κοινωνική συνοχή είναι η αιτία ή η συνέπεια διαφόρων κοινωνικών, οικονομικών ή πολιτικών συνθηκών. Ειδικότερα, θα εξεταστεί η βασική παραδοχή πολλών θεωρητικών προσεγγίσεων, η οποία αναφέρεται στις διεργασίες με τις οποίες θα μπορούσαν να απαλειφθούν οι μεγάλες κοινωνικές διακρίσεις, με σκοπό να προσδώσουν στους πολίτες το αίσθημα ότι ανήκουν σε ένα ευρύτερο κοινωνικό σύνολο που εξασφαλίζει δυνατότητες κοινωνικής ανέλιξης για όλους, και κατά συνέπεια αποτελεί ένα σύστημα που μπορεί να τους ενσωματώνει στην ίδια κοινότητα.

Στη συνέχεια θα αναφερθούν επιλεκτικά ορισμένα χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την κοινωνική συνοχή στην ελληνική κοινωνία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και θα καταδειχθεί η αμφισημία αφενός της προσέγγισης, και αφετέρου των κοινωνικών εκφάνσεων που καταγράφονται τα τελευταία πέντε χρόνια στην Ελλάδα. Εν τέλει, θα παρουσιαστεί κατά πόσο η έννοια της κοινωνικής συνοχής μπορεί να αποτελέσει ενδεδειγμένο ερμηνευτικό πλαίσιο για την καταγραφή της εξέλιξης και την ανάλυση των σημερινών κοινωνικών σχέσεων.

Προς μια νέα ποινολογική πραγματικότητα; Η θεωρητική σύλληψη του U. Beck περί ‘κοινωνίας της διακινδύνευσης’ ως επεξηγηματικό πλαίσιο της υποκειμενικής τιμωρητικότητας και των σύγχρονων τάσεων της αντεγκληματικής πολιτικής

Ο U. Beck δημοσίευσε το 1986 το πόνημα «*Κοινωνία της διακινδύνευσης – Προς μία διαφορετική νεωτερικότητα*». Στις σελίδες του ξεδίπλωσε συλλογισμούς επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό την επιστημονική σκέψη. Η προσέγγιση του γερμανού κοινωνιολόγου εκκινεί από τις οικολογικές διακινδυνεύσεις στο οικοσύστημα. Βασική επιδίωξη των πολιτών στο πεδίο της κοινωνίας της διακινδύνευσης αποτελεί η επίτευξη της ασφάλειας. Το κοινό όραμα για την κατάκτηση ενός βελτιωμένου επιπέδου διαβίωσης δίνει τη θέση του στον ατομικό αγώνα για τη διατήρηση όσων έχουν κερτηθεί. Οι κοινωνικοί συνασπίζονται αποκλειστικά με στόχο την πρόληψη, τη διαχείριση και την αποφυγή των κινδύνων που φαντάζουν απειλή για το διαμορφωμένο status quo. Ταυτόχρονα, το κράτος προσλαμβάνεται από τους πολίτες ως αδύναμο να παράσχει τα αναγκαία εχέγγυα για την ασφάλειά τους. Μεταφέροντας τις εν λόγω σκέψεις στο πεδίο της εγκληματολογίας, αυτό που κύρια ενδιαφέρει είναι ο εντοπισμός και η άμεση αντιμετώπιση των πληθυσμιακών ομάδων που θεωρείται ότι διαθέτουν φορτίο εγκληματικής επικινδυνότητας στο προεγκληματικό στάδιο (π.χ. μετανάστες). Το αναμορφωτικό αφήνεται στο περιθώριο και υποκαθίσταται από το πρότυπο της στρατηγικής διαχείρισης κινδύνων. Στο πλαίσιο αυτό έχουν επανέλθει στο ποινολογικό προσκήνιο μορφές ελέγχου, η ιστορία των οποίων χάνεται στα βάθη των αιώνων (π.χ. δημοσιοποίηση προσωπικών δεδομένων των φερόμενων ως δραστών συγκεκριμένων εγκληματικών πράξεων, όπως τα γενετήσια και τα οικονομικά εγκλήματα). Τα αλλοδαπά εμπειρικά δεδομένα δηλώνουν ότι η άνοδος του φόβου του εγκλήματος και της υποκειμενικής τιμωρητικότητας συνδέονται με την οικονομική ανασφάλεια. Η αντίληψη περί αύξησης της εγκληματικότητας λαμβάνει εν προκειμένω τα χαρακτηριστικά της πεποίθησης, η οποία δεν συμπλέει με τα στοιχεία που παρέχονται από τις επίσημες εγκληματολογικές στατιστικές. Στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης θα επιχειρηθεί η αξιοποίηση της θεωρητικής σύλληψης του Beck ως επεξηγηματικό πλαίσιο των κοινωνικών αντιλήψεων και των αντεγκληματικών τάσεων σε συνθήκες οικονομικής αστάθειας.

Η επιρροή του facebook στην πολιτική και κοινωνική ζωή και στην προσωπικότητα των χρηστών. Ελεύθεροι ή παγιδευμένοι στα social media.

Το facebook ως μέσον κοινωνικής δικτύωσης αφορά σε κοινωνικές ή πληθυσμιακές ομάδες διαφόρων ηλικιακών ομάδων ανεξαρτήτου φύλου, εκπαίδευσης, εθνότητας ή θρησκείας. Κείμενα από τον έντυπο τύπο έρχονται στην επιφάνεια και στο φως της δημοσιότητας σε περισσότερους αναγνώστες, τα οποία ακολούθως μεταφέρονται με κοινοποιήσεις σε άλλους αποδέκτες. Στην εικονική πραγματικότητα του fcb, οι άνθρωποι δεν μιλούν, δεν αγγίζονται, δεν συναντιούνται στην πραγματική τους ζωή, αλλά μόνον μέσω του Η/Υ. Η πληροφόρηση μέσω αυτού του μέσου κοινωνικής δικτύωσης είναι σημαντική, αλλά και η καθημερινότητα της βίωσης της πραγματικής ζωής, είναι εξ' ίσου σημαίνουσα και ουσιώδης για την σωματική και ψυχική υγεία των ανθρώπων. Η δημιουργική διαδικασία και πρόοδος μέσω της τέχνης, της συγγραφής, της ανάπτυξης της σκέψης καθλώνεται από το fcb ή το twitter, το οποίο σε καθιστά παθητικό δέκτη και όχι ενεργό υποκείμενο της ιστορίας.

Η συνεύρεση στο facebook, με άλλους ανθρώπους, αυτόχθονες ή ξένους, διαφορετικής θρησκείας ή χρώματος, όλων των κοινωνικών τάξεων δίνει την δυνατότητα στους ειδικούς, της μελέτης της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Ο κοινωνικός μετασχηματισμός της ελληνικής κοινωνίας και οι κοινωνικές αλλαγές από τις κρίσεις του πολιτικού συστήματος οδήγησαν στην ανάπτυξη αυτόνομων θυλάκων σκέψης, σχολίων και άρθρων στις ιστοσελίδες των ειδήσεων. Σύμφωνα με αναλυτές "η κοινωνική δικτύωση είναι η πλέον βασανιστική πολιτιστική μεταμόρφωση από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης". Αναπαράγουμε πληροφορίες τις οποίες αδυνατούμε να τις αφομοιώσουμε. Τα κοινωνικά δίκτυα δύνανται ν' αποτελέσουν εργαλείο προπαγάνδας και παραπληροφόρησης και μπορούν να χειραγωγηθούν ώστε να επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις, με την επιρροή της κοινής γνώμης.

Το fcb είναι κάτι περισσότερο από απλά ένας ακόμα ιστότοπος κοινωνικών μέσων. Σύμφωνα με τον συγγραφέα Dave Awl, το Facebook είναι "η νέα πλατεία της πόλης"-το μέρος όπου συγκεντρώνονται οι άνθρωποι, για να συζητήσουν τα νέα της ημέρας, καθώς και για να μοιραστούν τα γεγονότα της ζωής τους.

Η παρουσία των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο στην Ελλάδα

Η Ελλάδα τα τελευταία είκοσι χρόνια βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα νέο γι αυτή φαινόμενο. Από χώρα αποστολής μεταναστών μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής κυρίως -οικονομικών - μεταναστών.

Αυτό δεν άργησε να φέρει διαφοροποιήσεις και στη σχολική της πραγματικότητα, στο βαθμό που διαφοροποιήθηκε ο μαθητικός πληθυσμός.

Η εκπαίδευση είναι ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα και παράλληλα ένας παράγοντας καθοριστικός για την επίτευξη των στόχων της ισότητας, της ανάπτυξης και της ειρήνης. Οι στόχοι αυτοί επιτυγχάνονται πρωτίστως μέσα από ένα εκπαιδευτικό σύστημα που δεν κάνει διακρίσεις και που είναι ανοιχτό σε όλους, ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, εθνικότητας, γλώσσας, θρησκείας, κοινωνικής τάξης, ηλικίας και ικανότητας.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι αρχικά η επισκοπική παρουσίαση της επίδρασης της εισροής μεταναστών στη δημογραφική σύνθεση του σχολικού πληθυσμού και κατ' επέκταση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Βασικός στόχος της εργασίας είναι να εντοπιστούν τα προβλήματα των αλλοδαπών μαθητών που φοιτούν στο ελληνικό δημοτικό σχολείο ως προς την ένταξή τους στο ελληνικό δημοτικό σχολείο και οι επιπτώσεις των εξελίξεων και των τάσεων των δημογραφικών συνιστωσών στην ελληνική εκπαίδευση και την ευρύτερη κοινωνία.

Φιλοδοξούμε να αναδείξουμε τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί μαθητές όσον αφορά την πρόσβασή τους και ενσωμάτωσή τους στο ελληνικό δημοτικό σχολείο και κατ' επέκταση στην ελληνική κοινωνία και να παρουσιάσουμε λύσεις που προτείνονται. Πιο συγκεκριμένα, περιγράφονται μερικά βασικά χαρακτηριστικά των δημογραφικών εξελίξεων του αλλοδαπού μαθητικού πληθυσμού στο Νομό Αττικής και στη Νομαρχία Αθηνών και αναφέρονται ορισμένες επιπτώσεις τους οι οποίες πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη στη διατύπωση νέων και αποτελεσματικών μεθόδων και σχεδίων στον Εκπαιδευτικό Σχεδιασμό. Τα στοιχεία που θα συλλεχθούν ευελπιστούμε να δείξουν το μέγεθος της πρόκλησης και των αναγκών που πρέπει να αντιμετωπιστούν.

Ανισότητες στην πρόσβαση των μεταναστών στην αγορά εργασίας: Το παράδειγμα των Αφρικανών μεταναστών στην Ελλάδα

Η καθαρή μετανάστευση προς τις χώρες του ΟΟΣΑ έχει ουσιαστικά τριπλασιαστεί από τη δεκαετία του 1960 μέχρι σήμερα. Οι δημογραφικές εξελίξεις επιταχύνουν τις μεταναστευτικές ροές προς τις αναπτυγμένες χώρες. Όλο και περισσότερο η επιτυχής ενσωμάτωση των μεταναστών στις αγορές εργασίας των αναπτυγμένων χωρών δεν αφορά απλώς την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών σε όλους τους κατοίκους τους, αλλά αποτελεί μια κοινωνική και οικονομική αναγκαιότητα. Αυτή η επισήμανση είναι καιρία, καθώς στις μέρες μας η ενσωμάτωση των μεταναστών αμφισβητείται από σημαντικά τμήματα της Ελληνικής κοινωνίας με ιδιαίτερη αιχμή τους "μη-νόμιμους μετανάστες", οι οποίοι θεωρούνται ότι πλεονάζουν στις χώρες υποδοχής.

Αντίθετα από τις χώρες του Νέου Κόσμου (Αυστραλία, Καναδάς, Νέα Ζηλανδία, ΗΠΑ) που στόχευαν και στοχεύουν στην προσέλκυση μεταναστευτικών πληθυσμών με υψηλή εκπαίδευση, οι χώρες της Ευρώπης ευνόησαν την εισροή μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού το οποίο προοριζόταν για τις λιγότερο ειδικευμένες εργασίες. Η ενσωμάτωση των εργατών, των συζύγων τους και των παιδιών τους αντιμετώπισε προβλήματα σε βάθος χρόνου, καθώς σταδιακά η ανεργία αυξανόταν και η αγορά εργασίας παρέμεινε σε σημαντικό βαθμό «τμηματοποιημένη».

Όσο οι κανόνες και η λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών ενδυναμώνουν τα δικαιώματα των απασχολούμενων στην επίσημη αγορά εργασίας, τόσο μεγαλύτερη εμφανίζεται η ανάγκη απασχόλησης του ευέλικτου εργατικού δυναμικού των μεταναστών για τη συντήρηση και τη διόγκωση της ανεπίσημης αγοράς εργασίας. Επιπρόσθετα, η «τμηματοποιημένη» αγοράς εργασίας συνδέεται με την «εσωτερική» ιεράρχηση των εθνικοτήτων μεταναστών αλλά και με την «αρχαιότητα» των μεταναστευτικών ρευμάτων, σύμφωνα με τα οποία οι «παλαιότεροι» μετανάστες αποκτούν σταδιακά καλύτερες θέσεις στην αγορά εργασίας, ενώ στους «νεότερους» παραχωρούνται οι σχετικά χειρότερες θέσεις εργασίας από πλευράς αμοιβών, συνθηκών εργασίας και ασφάλισης.

Η παρούσα εισήγηση στοχεύει στο να επισημάνει τις ανισότητες στην πρόσβαση των μεταναστών στην αγορά εργασίας, καθώς επίσης να υπογραμμίσει την ύπαρξη διακρίσεων, εμποδίων και στερεότυπων τα οποία δεν επιτρέπουν την ομαλή ενσωμάτωση των μεταναστών στην αγορά εργασίας. Ειδικότερα, η εισήγηση θα παρουσιάσει τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία

για τις ανισότητες που παρατηρούνται στην πρόσβαση των μεταναστών στην αγορά εργασίας και θα επικεντρώσει σε ευρήματα έρευνας για την ενσωμάτωση των Αφρικανών μεταναστών στην Ελληνική αγορά εργασίας.

**Θρησκευτικές Ταυτότητες και Πολυπολιτισμικές Κοινωνίες
(Μίλησέ μου για τον θεό σου)**

Κατά την εισήγησή μου θα παρουσιάσω *πρώτον*, κάποιες βασικές προσεγγίσεις της θρησκείας και την προσέγγιση που ο ίδιος προτείνω. *Δεύτερον*, θα επιχειρήσω να εκθέσω συνοπτικά την προβληματική σχετικά με το τι είναι «ταυτότητα» και το τι είναι «θρησκευτική ταυτότητα». *Τρίτον*, θα συζητήσω τα ζητήματα σύνθεσης της ταυτότητας και τους τρόπους θέσμισής της εντός των κοινωνιών, στα διαφορετικά πεδία καθημερινής σκέψης και πράξης. Θα παρουσιάσω, δηλαδή, και θα επιχειρήσω να εξηγήσω τις υποθέσεις μου σχετικά με αυτό που ονομάζω τα βασικά σχήματα αντίληψης, σκέψης και πράξης, μέσα και μέσω των οποίων αναδύεται και θεσμίζεται η θρησκευτική ταυτότητα, όπως και τους τρόπους με τους οποίους τα σχήματα αυτά συντίθενται μέσα στις σχέσεις παραγωγής, (ιδιοκτησίας και εργασίας), εξουσίας, γνώσης και ιδεολογίας. Πρόκειται ουσιαστικά για την σχέση της θρησκευτικής ταυτότητας με τον πολιτισμό. *Τέταρτον*, θα επιχειρήσω να παρουσιάσω τα σημεία αιχμής της θρησκευτικής ταυτότητας. Τις αντιλήψεις δηλαδή και τους τρόπους σκέψης και πράξης που συνθέτουν την θρησκευτική ταυτότητα και δημιουργούν αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις στους κόλπους των κοινωνιών. Και, *πέμπτον*, θα εκθέσω τους τρόπους με τους οποίους είναι δυνατόν να υπερπηδηθούν οι αιχμές αυτές στα πεδία ζωής των σύγχρονων πολιτισμικών κοινωνιών. «Μίλησέ μου για τον θεό σου».

Οι προοπτικές εισαγωγής των μαθητών στα Παν/μια σε σχέση με την αγορά εργασίας και το κοινωνικό status

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρούμε μια αυξητική τάση εισόδου των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, είτε πρόκειται για πανεπιστημιακά και τεχνολογικά ιδρύματα είτε για ιδιωτικές σχολές κατάρτισης και πιστοποίησης γνώσης. Οι υψηλές απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, αναγκάζουν τους νέους ν' αποζητούν διακαώς ένα πτυχίο, το οποίο στα μάτια τους φαντάζει ως εισιτήριο για μια καλύτερη επαγγελματική σταδιοδρομία.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι να προσδιορίσει τους παράγοντες που διαδραματίζουν μείζονα ρόλο και καθορίζουν τα κίνητρα που ωθούν τους μαθητές να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παράλληλα θα επιχειρήσουμε να δούμε και το βαθμό που η οικογένεια αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον επηρεάζουν τους μαθητές, καθώς επίσης και αν οι μαθητές λαμβάνουν υπόψη τους τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας. Είναι γεγονός πως η εκπαίδευση διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο, αφού δίνει τη δυνατότητα στους νέους να εξελιχθούν και να κινηθούν ανοδικά στην κοινωνική ιεραρχία. Η εκπαίδευση θα λέγαμε πως συμβάλει στην κοινωνική κινητικότητα του ατόμου, ενώ παράλληλα μέσα από τις κοινωνικές ανισότητες που συντηρεί και αναπαράγει μπορεί να δυσκολέψει την άνοδο του ατόμου. Για το σκοπό, αυτό πραγματοποιήθηκε δειγματοληπτική έρευνα τον Μάιο του 2012, με δείγμα 198 μαθητές Β' και Γ' Λυκείου. Το δείγμα αποτελείται από μαθητές δημόσιων σχολείων και επιδιώκει να διαπιστώσει εκτός των άλλων και το βαθμό ικανοποίησης από την παρεχόμενη εκπαίδευση.

Τα συμπεράσματα που βγήκαν από την έρευνα είναι πολλά, με σημαντικότερα τα εξής: οι μαθητές στην πλειονότητα τους προσδοκούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην ανώτατη εκπαίδευση, με την προσδοκία ότι στο μέλλον θ' απασχοληθούν σε μια εργασία που θα τους παρέχει καλές οικονομικές απολαβές και πνευματική ικανοποίηση. Επίσης, η σχολική επίδοση σε συνδυασμό με την οικονομική κατάσταση των γονέων και την ανεργία που επικρατεί, αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν την είσοδο των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ας μην ξεχνάμε επίσης τον κοινωνικό περίγυρο και τις προσωπικές φιλοδοξίες που διαδραματίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο στην τελική επιλογή των νέων.

**Ο κοσμοπολιτισμός ως εναλλακτικό μοντέλο διερεύνησης αθλητικών-κοινωνικών ζητημάτων:
Το παράδειγμα του Αθλητικού-Ολυμπιακού ανταγωνισμού.**

Περνώντας το κατώφλι του 21ου αιώνα, διαπιστώνουμε ένα αυξημένο ενδιαφέρον αναφορικά με τον κοσμοπολιτισμό. Πολλές διερευνητικές προσεγγίσεις χαρακτηρίζουν το νέο αιώνα, σαν τον αιώνα του κοσμοπολιτισμού. Ο κοσμοπολιτισμός εμφανίζεται στη βιβλιογραφία ως ένα αμφιλεγόμενο σύνολο πολιτικών-κοινωνιολογικών και φιλοσοφικών ιδεών. Παραπέμπει δε σε μια άνευ όρων αποδοχή της οποιασδήποτε διαφορετικότητας, του ποικιλότροπα διαφορετικού 'άλλου'. Εκπρόσωποι από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους επαναπροσδιορίζοντας το νοηματικό του περιεχόμενό, προτείνουν τον κοσμοπολιτισμό σαν ένα από τα πλέον επαρκή νοηματικά μοντέλα ανάλυσης και κατανόησης της σημερινής κοινωνικής πραγματικότητας. Από την άλλη πλευρά στο πλαίσιο κοινωνιολογικών προβληματισμών σχετικών με τον αθλητισμό, ένας μεγάλος αριθμός σύνθετων και αμφιλεγόμενων ζητημάτων, όπως αυτά που σχετίζονται με τον ολυμπιακό αθλητισμό, έχουν συζητηθεί και αναλυθεί επαρκώς στις προοπτικές της παγκοσμιοποίησης και όχι του κοσμοπολιτισμού. Συνήθως η παγκοσμιοποίηση ως μια πολυσύνθετη διαδικασία, θεωρητικά και πρακτικά πέραν των άλλων, υπονομεύει και δονεί, όπως γενικά υποστηρίζεται, βασικούς πυλώνες συγκρότησης και συνοχής επιμέρους κοινωνιών, όπως μεταξύ άλλων αυτόν του έθνους-κράτους. Σε αντίθεση προς αυτό, ο ολυμπιακός αθλητικός ανταγωνισμός αν και προέκυψε από παγκοσμιοποιημένες διαδικασίες πολιτισμικής ομογενοποίησης, διενεργείται και πραγματώνεται με βάση την εθνική-κρατική ταυτότητα., συντελώντας έτσι ως γεγονός καταλυτικά και σε αντιστοιχία με την κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική συγκυρία στην ενδυνάμωση τοπικής ή εθνικής συνοχής και ασκώντας ποικιλότητα επιρροών σε εθνικές και επιμέρους τοπικές κοινωνίες που άμεσα ή έμμεσα, συμπτωματικά ή κατ' επιλογή συνδέονται με τους ανταγωνιζόμενους αθλητές. Κατά παράδοξο τρόπο ο ανταγωνιζόμενος σε αυτό το επίπεδο αθλητής, άλλοτε λειτουργεί καταλυτικά συσχετίζοντας και ενώνοντας ποικιλότροπης φύσης διαφορετικότητες, άλλοτε αποτελεί αφορμή για την καλλιέργεια τοπικισμού και υπό συγκεκριμένες συνθήκες εθνικισμού και διακήρυξης ποικιλότροπων αποκλεισμών και άλλοτε τίθεται στην υπηρεσία διεθνικών ή οικουμενικών ιδεολογιών και παγκοσμιοποιημένων πρακτικών ποικιλότροπου χαρακτήρα. Η θεωρητική αυτή προσπάθεια στοχεύει να προσεγγίσει σε μια κοσμοπολίτικη προοπτική, την ποικιλότητα των κοινωνικών σημεινόμενων που σύρει μαζί του ή προκαλεί στο εγγύς ή ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ο ολυμπιακός αθλητικός ανταγωνισμός.

Η διαστρωμάτωση των επαγγελματιών πληροφορικής (ΤΠΕ) στην Ελλάδα και ο αντίκτυπος των σημερινών πολιτικών

Οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) έχουν αποκτήσει μεγάλη διείσδυση κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών στους τρόπους εργασίας και στα νέα μοντέλα παραγωγής σε ολόκληρη την οικονομία, κάτι που συνιστά ένα από τα κρίσιμα σημεία για την ανάπτυξη του νέου προτύπου οργάνωσης της εργασίας. Η αυξανόμενη σημασία των ΤΠΕ αντικατοπτρίζεται καθαρά εμπειρικά από την ανάπτυξη της απασχόλησης στον τομέα της πληροφορικής στις ευρωπαϊκές χώρες και στην Ελλάδα (BIRINDELLI et al, 2007). Με δεδομένη την οικονομική και θεωρητική σημασία του τομέα αυτού, ενδιαφερθήκαμε να διερευνήσουμε την εσωτερική δομή των θέσεων εργασίας στην Πληροφορική και τη σχέση της με τη δομή της αγοράς εργασίας. Ποιες είναι οι τυπικές σταδιοδρομίες των πληροφορικών για ποιο είδος πτυχίου; Ποιές είναι οι σχέσεις εξουσίας ή κυριαρχίας μεταξύ των διαφόρων τύπων πτυχίων; Πώς οι εκπαιδευτικές ιεραρχίες διασταυρώνονται με τις υφιστάμενες ιεραρχίες της αγοράς εργασίας. Πως οι ασκούμενες πολιτικές εσωτερικής υποτίμησης επηρεάζουν τις υφιστάμενες ιεραρχίες στην αγορά εργασίας του κλάδου;

Χρησιμοποιώντας την έννοια του «επαγγέλματος» τόσο με το στενό όσο και με το ευρύτερο περιεχόμενο του προτείνουμε να μελετήσουμε την εσωτερική δομή των επαγγελματιών της πληροφορικής σήμερα στην Ελλάδα. Στα πλαίσια προηγούμενης διερεύνησης διαπιστώσαμε (Πετράκη, 2012) ότι αυτά τα επαγγέλματα που αναπτύσσονται τα τελευταία 20 χρόνια στην αγορά εργασίας χαρακτηρίζονται από μια σχεδόν παντελή έλλειψη θεσμικής αναγνώρισης, ώστε μόνο ο τίτλος κάποιων πτυχίων κυρίως αυτά των πολυτεχνικών σχολών να ορίζουν ένα αναγνωρισμένο επάγγελμα.

Την ίδια στιγμή, οι εταιρείες που αναλαμβάνουν υπολογιστικές εργασίες, είτε είναι κατασκευαστικές είτε είναι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, δεν υποχρεούνται να προσλάβουν επαγγελματίες με συγκεκριμένο εκπαιδευτικό προφίλ (πτυχίο, επαγγελματική κατάρτιση, εμπειρία).

Έτσι το να ορίζεται κανείς ως «πληροφορικός» δεν αναφέρεται σε μια αναγνωρισμένη επαγγελματική ταυτότητα (πτυχίο, λειτουργίες, οργάνωση), αλλά σ' ένα αστερισμό σε μεγάλο βαθμό κατακερματισμένων επαγγελματιών όπου μοιάζει να ασκεί κυρίαρχο ρόλο ο τομέας (δημόσιος ή ιδιωτικός) το είδος της επιχείρησης και η σχέση με την απασχολούσα επιχείρηση.

Στην προσέγγισή μας θα πραγματοποιήσουμε συνεντεύξεις με άτομα διαφορετικών επαγγελματικών διαδρομών, που ασκούν διάφορους τύπους επαγγελμάτων στον κλάδο της πληροφορικής, προκειμένου να διερευνήσουμε διαφορετικά κριτήρια (εκπαιδευτικά προσόντα, περιεχόμενο εργασίας, το είδος της απασχόλησης, είδος επιχείρησης). Επίσης θα πραγματοποιήσουμε ανάλυση δευτερογενών πηγών που αφορούν το νομοθετικό πλαίσιο που ορίζει την άσκηση των εν λόγω επαγγελμάτων, καθώς και το βαθμό της επαγγελματικής τους οργάνωσης και της επαγγελματικής τους αναγνώρισης. Τέλος θα παρουσιάσουμε ευρύτερα στατιστικά δεδομένα που αφορούν την απασχόληση στο κλάδο της πληροφορικής καθώς και τα νέα δεδομένα που διαμορφώνονται στους χώρους εργασίας ως αποτέλεσμα των πολιτικών «εσωτερικής υποτίμησης».

Βιβλιογραφικές αναφορές

Birindelli L. & Rustichelli E. (2007), *The transformation of work? Work flexibility in Europe: a sectoral and occupational description of trends in work hours, part-time work, temporary work, and self-employment*, WORKS report - D9.2.3, HIVA-K.U.Leuven, Leuven

Foundation for Economic and Industrial Research (2008) *ICT sector in 2008 and the use of ICT in key sectors of economic activity in Greece: Current Situation and Prospects*, Report Deliverable "Capture the current state of the ICT sector in Greece" Observatory for the Information Society, Version: Final, Date: 20/10/08

Petraki Georgia, (2012), "Greek crisis and the quality of jobs in IT sector" in International Conference Addressing Quality of Work in Europe, 17-19 November, Sofia, Academy de Sciences.

Διαστάσεις της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στο Δήμο Αθηναίων

Το άρθρο αυτό αποσκοπεί να εξετάσει διαστάσεις της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε τοπικό επίπεδο.

Ιδιαίτερα, προσπαθεί να αναζητήσει τα κατάλληλα εννοιολογικά και θεωρητικά μοντέλα της πολυδιάστατης φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από μια σχετική προσέγγιση.

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής: Ποιο είναι το επίπεδο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε τοπικό επίπεδο (Δήμος Αθηναίων) και ποιές είναι οι επιπτώσεις από την παρατεταμένη οικονομική ύφεση;

Η ανάλυση βασίζεται στα αποτελέσματα τόσο ποιοτικής όσο και ποσοτικής έρευνας στο Δήμο Αθηναίων. Πιο συγκεκριμένα, θα παρουσιαστούν σχετικοί δείκτες και συγκριτικά στοιχεία με το σύνολο της χώρας. Επιπλέον θα παρουσιαστούν αποτελέσματα από ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη (focus group interview) με στόχο την αποτύπωση κατάλληλων πολιτικών αντιμετώπισης και την εστίαση σε πιο αποτελεσματικές πολιτικές, στοχευμένες στις πλέον ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Η «Κοινωνιολογία του Φόρου» σε μεταρρυθμιστικές συνθήκες

Η «Κοινωνιολογία του Φόρου» αποκτά ιδιαίτερη ώθηση στη δεκαετία του 1990 με την ένταση των «φορολογικών φαινομένων». Η εμβάθυνση και κατανόηση σε αυτά κατευθύνθηκε στην ανάλυση για την νομιμοποίηση του φορολογικού κράτους και η φορολογική κοινωνιολογία στράφηκε στο Κράτος, στην εξουσία, στη δημόσια πράξη, περιέλαβε δε την θεωρητική και τεχνική ανάλυση του φορολογικού δικαιώματος. Μέχρι τη δεκαετία του 1980 η «Κοινωνιολογία του Φόρου» επικεντρώνεται στην εθνική οικονομία, από τη δεκαετία αυτή όμως εστιάζεται στους μηχανισμούς οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Η προσέγγιση διευρύνεται από την οικονομική ψυχολογία, την ανάλυση των αξιακών συστημάτων, τη διεπιστημονική πρόσβαση και τη σύμπλεξη των φαινομένων με μείζονες έννοιες της κοινωνικής δικαιοσύνης και τον τρόπο διάθεσης, οργάνωσης και επεξεργασίας μακροχρόνιων εμπειρικών δεδομένων.

Η προβληματοθεσία σε μεταρρυθμιστικές συνθήκες καθοδηγείται από τη νομιμότητα του φορολογικού κράτους και την αντανάκλασή του στα ζητήματα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Στο τέλος του 20^{ου} αιώνα επαναπροσεγγίζονται δια της οικονομικο-ιστορικής ανάλυσης κλασικές φορολογικές ταξινομήσεις και ενισχύουν το μεταρρυθμιστικό πνεύμα. Έννοιες όπως *αφανής φόρος*, *φόρος υποτέλειας*, *εξαναγκαστικός φόρος*, *υποχρεωτικός φόρος*, *ωφελιμιστικός φόρος*, *αναγκαστικός φόρος* ή *φόρος του πολίτη* καθίστανται αντικείμενα της «Κοινωνιολογίας του Φόρου». Έννοιες και πνεύμα μεταρρύθμισης αλιεύεται μέσα από διαφορετικούς τύπους πολιτικής συγκρότησης των Κρατών (φιλελεύθερο, παρεμβατικό, ολιγαρχικό ή σπάταλο) ανάλογα με το ύψος της φορολογίας και το ποσοστό παρεμβατικότητας των κρατών στην κοινωνία. Το ερώτημα που απαντά η εισήγηση είναι: η ταξινόμηση κρατών με κριτήριο τη φορολογική επιβάρυνση επί του εθνικού πλούτου και το μεταρρυθμιστικό πνεύμα ανταποκρίνεται πλήρως στην μεταρρυθμιστική ανάγκη και πώς μπορούν να υλοποιηθούν μεταρρυθμίσεις της φορολογίας και του φορολογικού συστήματος; Η περίπτωση της Ελλάδας συνιστά ένα τέτοιο παράδειγμα;

Ομοφυλόφιλοι και διαφυλικοί: ανασύνθεση μορφών ταυτοποίησης φύλου και νομικές διεκδικήσεις υπό την οπτική της κοινωνιολογίας του δικαίου

Ο έντονος κατά φύλλα διαχωρισμός, που αποτελεί τη βάση της δομικής ανισότητας μεταξύ των κατά άλλα ίσων ενώπιον του νόμου πολιτών, αποτελεί ένα θεμέλιο λίθο του νεωτερικού πολιτισμού. Μέχρι την δεκαετία '80 ο έμφυλος διπολισμός νομιμοποιήθηκε με αναφορά στην βιολογική ανατομία. Η βιολογική έμφυλη διαφορά σηματοδοτήθηκε ως θεμελιώδης για τη συγκρότηση του εαυτού, της κοινωνικής συνοχής και της συμβολικής τάξης (Mathieu, 1985). Ο κυρίαρχος ψυχιατρικός λόγος αλλά και το δίκαιο καθομολόγησε και αναπαρήγαγε την διχοτομία συμβάλλοντας καθοριστικά στη πολιτισμική διαμόρφωση της διαφοράς των κοινωνικών φύλων.

Μετά το '90 ένας συνδυασμός παραγόντων δημιούργησε πιέσεις αποδόμησης των έμφυλων ταυτοτήτων στην Αμερική και σταδιακά σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Μεταξύ των άλλων σημαντικός παράγων ήταν η απελευθέρωση-παγκοσμιοποίηση της αγοράς ιατρικών υπηρεσιών σε συνδυασμό με τις καινοτόμες αναπαραγωγικές τεχνολογίες. Επίσης τα κινήματα ομοφυλόφιλων και διαφυλικών που διεκδίκησαν κοινωνική αναγνώριση και την νομική εξίσωση τους, επαναδιατυπώνοντας τα ζητήματα με όρους σεξουαλικής διάκρισης. Με αυτόν τον τρόπο ανασυντέθηκαν οι σχέσεις του βιολογικού και του κοινωνικού φύλου, ως διαδικασίες συνεχούς, ατομικής και συλλογικής ταυτοποίησης, με τη σεξουαλικότητα.

Ωστόσο οι πρόσφατες νομοθετικές εξελίξεις στη Γαλλία («γάμος για όλους») και οι σφοδρές αντιπαραθέσεις που δημιούργησαν αναδεικνύουν την ανάγκη μιας κοινωνιολογικής προσέγγισης που δεν αντικαθιστά απλώς τον ιατρο-βιολογικό ντετερμινισμό με αυτόν της κοινωνικοποίησης. Ποιες θεωρητικές υποθέσεις επιχειρούν να ερμηνεύσουν την παραγωγή και την αναπαραγωγή των ταυτοποιήσεων φύλου καθώς και το μετασχηματισμό τους στις μετανεωτερικές κοινωνίες; Πως συνδέονται με τις πιέσεις που δέχονται οι εθνικοί νομοθέτες να μετασχηματίσουν τους κανόνες που κατοχυρώνουν το έμφυλο δίπολο; Ποια θεωρητική υπόθεση προτείνεται για την έρευνα των ζητημάτων στην Ελλάδα;

Ενδυνάμωση Ανθρώπινου Δυναμικού, με Πεδίο Έρευνας την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Οι αρχικοί σκοποί της μελέτης αυτής, ήταν οι εξής: (α) να καθοριστεί σε ποιο βαθμό χρησιμοποιείται η ενδυνάμωση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα, (β) να ερευνηθεί το εάν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην ενδυνάμωση και στο φύλο των δασκάλων, (γ) να ερευνηθεί το εάν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην ενδυνάμωση και στο επίπεδο γνώσης των δασκάλων (κάτοχοι πτυχίου, κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος) και (δ) να ερευνηθεί το εάν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην ενδυνάμωση και στον διαχωρισμό σχολείων, σε ιδιωτικά και δημόσια.

Το ερευνητικό εργαλείο της ενδυνάμωσης αποτελείτο από 30 ερωτήσεις (κατασκευασμένες από τους Vogt & Murrell, 1990), καθώς και δημογραφικά χαρακτηριστικά. Μοιράστηκαν 200 ερωτηματολόγια σε 18 δημοτικά σχολεία (3 ιδιωτικά, 15 δημόσια) στο νομό Αττικής (Φεβρουάριος – Ιούνιος, 2010). Οι απαντήσεις που επεξεργάστηκαν λήφθηκαν από 9 σχολεία (2 ιδιωτικά, 7 δημόσια), δίνοντας στον ερευνητή 100 ερωτηματολόγια, με ποσοστό απάντησης 50%.

Τα ευρήματα της έρευνας ήταν τα ακόλουθα:

1. Η ενδυνάμωση εφαρμόζεται στους δασκάλους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, σε ποσοστό 73%.
2. Δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά, ανάμεσα στην ενδυνάμωση και στο φύλο, εκτός από τον παράγοντα *Ικανότητες στην λήψη αποφάσεων και στην άμεση δράση (scoredec)*, στον οποίον οι γυναίκες παρουσιάστηκαν πιο ενδυναμωμένες από τους άνδρες.
3. Δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά, ανάμεσα στην ενδυνάμωση και στο επίπεδο σπουδών των δασκάλων, εκτός από τον παράγοντα *Ικανότητες στην ηγεσία, παρακίνηση και στο σύστημα ανταμοιβών (scorelead)*, στον οποίον οι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος εμφανίστηκαν πιο ενδυναμωμένοι, σε σχέση με τους κατόχους πτυχίου και τους κατόχους μεταπτυχιακού, παράλληλα δε, οι κάτοχοι πτυχίου εμφανίστηκαν πιο ενδυναμωμένοι σε σχέση με τους κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος.
4. Δε βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά, ανάμεσα στην ενδυνάμωση και στον διαχωρισμό των σχολείων σε ιδιωτικά και δημόσια.

ΡΟΜΠΟΡΑΣ Αναστάσιος, Δρ. Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Ιωαννίνων (Σύμβουλος Σταδιοδρομίας)

anasrob@yahoo.gr

Το φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού στην Ελληνική Εκπαίδευση: Οι τύποι, οι αιτίες και οι συνέπειες του φαινομένου.

Η κατάσταση της ευρείας συναισθηματικής δυσφορίας και η αυξημένη επιθετικότητα είναι εμφανείς και στο χώρο του σχολείου, όπου τα παιδιά πρέπει να μοιραστούν τον καθημερινό χώρο, το χρόνο και τις εμπειρίες τους, καθώς δημιουργούν σχέσεις μεταξύ τους και συχνά εκφράζουν τις δυσκολίες τους με συγκρουσιακή συμπεριφορά και εκφοβισμό. Η ιδιαιτερότητα, η συχνότητα και η σοβαρότητα του φαινομένου αυτού, το οποίο ονομάζεται «εκφοβισμός», έχει προσελκύσει την προσοχή πολλών ερευνητών και μελετητών, οι οποίοι, κατά τα τελευταία 40 χρόνια, έχουν προσπαθήσει να περιγράψουν και να βρουν αποτελεσματικές στρατηγικές παρέμβασης για την καταπολέμησή του.

Στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού εδράζεται η παρουσίαση της εισήγησής μου η οποία θα περιλαμβάνει στατιστικά στοιχεία και μελέτες σχετικά με την έξαρση του φαινομένου. Στη συνέχεια σας παραθέτω μια μικρή αναφορά στο όρο εκφοβισμό και τις μορφές του. Ο όρος εκφοβισμός, ο οποίος προέρχεται από τον αγγλικό όρο bullying, που στην κυριολεξία σημαίνει «παρενόχληση, κακοποίηση», χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στη δεκαετία του '70 για να καθορίσει το φαινόμενο του εκφοβισμού μεταξύ των παιδιών που ανήκουν σε μία ομάδα.

Ο όρος έχει εισέλθει πλέον στην καθημερινή γλώσσα για να περιγράψει τις εκφοβιστικές πράξεις παιδιών και εφήβων εναντίον συνομήλικών τους, που εκδηλώνονταν ιδιαίτερα στο πλαίσιο του σχολείου.

Παράλληλα, ο σχολικός εκφοβισμός ορίζεται ως η χρήση βίας μεταξύ μαθητών ή συνομήλικων, με σκοπό να προκαλέσει στο θύμα πόνο και αναστάτωση. Οι μορφές εκφοβισμού είναι πολλές και ποικίλλουν ανάλογα με τους τρόπους εκδήλωσης και τα εμπλεκόμενα άτομα. Τα επεισόδια μπορούν να εκδηλώνονται από έναν θύτη προς ένα ή προς πολλά θύματα, από περισσότερους θύτες προς ένα ή πολλά θύματα. Η βία αυτή μπορεί να λάβει ποικίλες μορφές και να εκδηλωθεί με διάφορους τρόπους από ένα μεμονωμένο άτομο προς ένα άλλο ή προς ένα σύνολο ατόμων, αλλά και από πολλά άτομα προς ένα μεμονωμένο ή προς ένα σύνολο ατόμων. Ο εκφοβισμός μπορεί να περιλαμβάνει την άμεση σωματική και λεκτική επιθετικότητα ή μπορεί να εκδηλώνεται με πιο ύπουλες μορφές της έμμεσης επιθετικότητας, όπως η διάδοση φημών. Για παράδειγμα τα αγόρια τείνουν να εκφοβίζουν τους συνομήλικους τους σωματικά και λεκτικά, ενώ τα κορίτσια

έχουν την τάση να χρησιμοποιούν περισσότερο κοινωνικές μορφές εκφοβισμού, αλλά τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια μπορούν να χρησιμοποιήσουν όλες τις μορφές του εκφοβισμού. Επίσης θα αναφερθούμε και σε μια σχετικά νέα μορφή επιθετικότητας που ονομάζεται ηλεκτρονική παρενόχληση (cyberbullying) και περιλαμβάνει τη χρήση της τεχνολογίας όπως τα μηνύματα κειμένου, τα άμεσα μηνύματα, τις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης με στόχο την παρενόχληση και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Μετανάστες & πρόσφυγες: αποδόμηση του κράτους πρόνοιας και ζητήματα κοινωνικής πολιτικής

Η παρούσα εργασία εξετάζει σχηματικά την έννοια του μετανάστη και του πρόσφυγα, υπό το πρίσμα των ραγδαίων εξελίξεων σε κοινωνικό, πολιτικό, νομικό και πολιτισμικό επίπεδο. Ο βασικός στόχος είναι να κατανοηθεί - με ενοποιητικό άξονα αναφοράς τη φιγούρα του «ξένου», του «διαφορετικού» και του «άλλου», η επικρατούσα κοινωνική τάση που τείνει να θεωρεί, συλλήβδην και σχεδόν αυτονόητα, αυτές τις κοινωνικές ομάδες ως ριζική πρόκληση και δυνητικό κίνδυνο για την ευταξία, την ασφάλεια, την εργασία, την υγεία, τα ασφαλιστικά δικαιώματα, τη σεξουαλική ζωή και την καθημερινότητα της Δυτικής Ευρώπης, και της Ελλάδας ειδικότερα. Το εμπειρικό υλικό, στο οποίο εδράζεται η ανάλυση, προέρχεται από διάφορες πηγές και χώρους (π.χ. νομικό πλαίσιο για τους αλλοδαπούς, ερμηνευτικές εγκύκλιοι, υπουργικές αποφάσεις, για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες, Τύπος, δελτία τύπου και κείμενα ομάδων αλληλεγγύης και συμπάραστασης, συμμετοχική παρατήρηση, άτυπες συζητήσεις με μετανάστες, πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο, ημι-δομημένες συνεντεύξεις με κοινωνικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς, επαγγελματικούς και συνδικαλιστικούς φορείς και ενώσεις, διδασκαλία σε σεμινάρια, συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα κτλ).

Η κεντρική θέση της εργασίας είναι ότι, συμπληρωματικά με οποιοδήποτε αίτημα ή συζήτηση κοινωνικής αφομοίωσης, ενσωμάτωσης ή ένταξης των μεταναστών και των προσφύγων, δηλαδή χάραξης κοινωνικής πολιτικής, η συνολική διεκδίκηση πλήρων κοινωνικών, πολιτικών και εργασιακών δικαιωμάτων και η συνακόλουθη αναγνώριση αυτών των ομάδων ως ισότιμων «συνομιλητών», σε τυπικό και άτυπο επίπεδο, αποτελεί το μοναδικό τρόπο ενδυνάμωσης και αποδοχής, δηλαδή ουσιαστικής πρακτικής συνύπαρξης σε επίπεδο καθημερινότητας.

‘Τι πιστεύει αυτός που δεν πιστεύει;’: Η ταυτότητα του άθεου στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία

Τα τελευταία χρόνια το θέμα της αθεΐας έχει εισέλθει στην ελληνική δημόσια σφαίρα με ποικίλους τρόπους. Μεταφράσεις και εκδόσεις βιβλίων ‘διάσημων’ άθεων από την Ευρώπη και τις Η.Π.Α., αρθρογραφία στον ημερήσιο και εβδομαδιαίο τύπο, δημιουργία αρκετών ιστολογίων και ιστοσελίδων, καθώς και η οργάνωση και λειτουργία για πρώτη φορά μίας ένωσης με την επωνυμία Ένωση Αθέων Ελλάδας. Αυτή η δυναμική παρουσία της αθεΐας αφενός αποτελεί για την Ορθόδοξη Εκκλησία, μία πρόκληση και απειλή για την κοινωνική συνοχή και το ελληνοχριστιανικό πρότυπο και αφετέρου θέτει το ερώτημα της εκκοσμίκευσης και της προοπτικής της στην ελληνική κοινωνία.

Κατά συνέπεια, το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, η οποία αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος για την αθεΐα στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, είναι η ταυτότητα του άθεου στην Ελλάδα σήμερα. Το υλικό, το οποίο θα αναλυθεί, αποτελείται από τις δημοσιευμένες προσωπικές ιστορίες άθεων, οι οποίες κυκλοφόρησαν σε ειδική έκδοση το 2012. Τα κύρια ερωτήματα τα οποία θα γίνει προσπάθεια να απαντηθούν, έστω και αρχικά, είναι τα εξής: Ποιος είναι ο άθεος σήμερα στην Ελλάδα; Ποια είναι η ταυτότητά του και πως διαμορφώθηκε; Ισχύει η άποψη του Braudel ότι ο Ευρωπαίος ακόμα και άθεος είναι δέσμιος μίας ηθικής που ορίζει τη συμπεριφορά του και είναι ριζωμένη στη χριστιανική παράδοση; Η βασική υπόθεση εργασίας είναι ότι μεγάλο μέρος των όσων αυτο-χαρακτηρίζονται άθεοι δηλώνουν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή βίας κατά τη διάρκεια της θρησκευτικής ανατροφής τους και η συνειδητοποίηση αυτής της βίας τους οδήγησε στη μεταβολή των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων και στη μετάβαση από τη θρησκευτική ταυτότητα στη θρησκευτική συνείδηση. Έχοντας υπ’ όψιν το γεγονός ότι στην ελληνική κοινωνία η συντριπτική πλειονότητα των ανθρώπων που γεννιούνται εντάσσονται σχεδόν αυτομάτως στην Ορθόδοξη Θρησκεία και Εκκλησία θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθεί με ποιον τρόπο οι κατά δήλωσή τους άθεοι αποφάσισαν και έκαναν το πέρασμα από τη ‘πίστη’ στην ‘απιστία’.

Η συρρίκνωση του κόστους εργασίας ως μέσο αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης. Ρεαλισμός ή ουτοπία;

Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να παρουσιάσει τις εξελίξεις στο κόστος εργασίας ιδιαίτερα μετά την εφαρμογή των μνημονίων στην Ελλάδα τα οποία επέφεραν σημαντικές αλλαγές στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων, με θεσμικά κυρίαρχη αυτή της τροποποίησης του συστήματος καθορισμού των κατώτατων ορίων των αποδοχών των εργαζομένων.

Πέραν της αποτύπωσης της διαχρονικής εξέλιξης του συνολικού κόστους εργασίας θα αναλυθούν οι δύο παραμέτροι του κόστους εργασίας δηλαδή το μισθολογικό και το μη μισθολογικό κόστος. Στην παράμετρο του μισθολογικού κόστους έμφαση θα δοθεί αφενός στην εξέλιξη του κατώτατου μισθού και αφετέρου του ωριαίου κόστους εργασίας τόσο στην Ελλάδα όσο και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην παράμετρο του μη μισθολογικού κόστους έμφαση θα δοθεί στο καθεστώς αποζημίωσης στην Ελλάδα ιδίως μετά την εφαρμογή του νόμου 4093/2012.

Οι θεσμικές παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα σχετίζονται επιπλέον και με την πολιτική απαχόλησης και την κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συζήτηση αυτή καθίσταται ιδιαίτερα επίκαιρη λόγω της παγκοσμιοποίησης και των επιμέρους στόχων που θέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση ενόψει και της Στρατηγικής Ευρώπη 2020 και του κινδύνου που αντιμετωπίζει το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, του οποίου κύριο χαρακτηριστικό είναι η κατοχύρωση συγκεκριμένων ελάχιστων προδιαγραφών ως προς τους όρους εργασίας.

Από την άλλη μεριά το υψηλό ποσοστό ανεργίας, ο δείκτης φτώχειας, ο δείκτης κοινωνικής υστέρησης, η μείωση του ΑΕΠ αλλά και η απόγνωση των πολιτών που πολλές φτάνει ακόμη και σε φαινόμενα αυτοκτονίας αναδεικνύουν ίσως την αναποτελεσματικότητα της συρρίκνωσης του κόστους εργασίας ως μέσου αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης, αφού και ο αριθμός των επενδύσεων δεν έχει ουσιαστικά αυξηθεί, αλλά και η απάρεσκεια για το πολιτικό σύστημα παρουσιάζεται ιδιαίτερα έντονη. Μήπως άραγε είναι φενάκη;

Αστική αναζωογόνηση και κοινωνική συνοχή. Σχεδιάζοντας την κοινωνική και πολιτισμική ταυτότητα του Πειραιά.

Η έννοια της δημιουργίας πολιτιστικών περιοχών και οι αστικές αναπλάσεις με κύριο άξονα τις πολιτιστικές δραστηριότητες αναδεικνύονται ως ιδιαίτερα δημοφιλείς τόσο σε ερευνητικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο σχεδιασμού και εφαρμογών σε παγκόσμια κλίμακα. Τα τελευταία χρόνια, ο πολιτισμός κατέχει ξεχωριστή θέση στον αστικό και περιφερειακό σχεδιασμό με κύρια επιδίωξη τη διασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Ειδικότερα, τα σημεία τομής πόλης και λιμανιού συνιστούν ένα ενδιαφέρον πεδίο για μετασχηματισμούς και μοιραία επηρεάζουν τη συνολική διάρθρωση, την ταυτότητα αλλά και τη ζωή μιας λιμενικής πόλης.

Στο πλαίσιο αυτό, η προτεινόμενη εισήγηση εκκινώντας από την καταγραφή των κυριότερων αναπλάσεων του θαλάσσιου μετώπου τις τελευταίες δεκαετίες με τη χρήση παραδειγμάτων από χώρες της Ευρώπης διερευνά το περιεχόμενο και τον τρόπο νοηματοδότησης του πολιτιστικού σχεδιασμού σε παραλιμένες περιοχές. Με δεδομένο ότι οι πολιτιστικές στρατηγικές που αναπτύσσονται χαρακτηρίζονται από ερμηνευτική ευελιξία και ιδιαίτερη ποικιλομορφία ως προς τις πρακτικές τους εφαρμογές ανάλογα με το κοινωνικο-πολιτικό περίγραμμα εντός του οποίου καταρτίζονται και υλοποιούνται, ανιχνεύονται παράλληλα οι ποικίλες διαστάσεις τους ως προς την άμβλυση όλων εκείνων των παραγόντων που αποτρέπουν τα άτομα ή ομάδες πολιτών να συμμετέχουν πλήρως και ενεργά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή της πόλης. Εστιάζοντας στα έργα ανάπλασης του παραλιακού μετώπου από τον Οργανισμό Λιμένος Πειραιά υπό τον τίτλο «Πολιτιστική Ακτή Πειραιά» θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τους διάφορους «λόγους» που αναδύονται μέσα από τις επιχειρούμενες παρεμβάσεις ιδιαίτερα όσον αφορά την αναδιαμόρφωση της ταυτότητας της πόλης μέσω του αστικού σχεδιασμού αλλά και την κοινωνική κατασκευή αυτού. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί σε ορισμένες κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις που επιδιώκονται μέσω των αναπλάσεων πολιτιστικού χαρακτήρα στις ζώνες διεπαφής πόλης – λιμένα (ανάπτυξη συμβουλευτικών και συμμετοχικών διαδικασιών, διαμόρφωση σαφούς οράματος που απαντά στις διάφορες ανάγκες των κατοίκων της πόλης, δημιουργία πολλαπλών «σχέσεων» με τη θάλασσα). Ταυτόχρονα, θα αναδειχθούν ορισμένοι κίνδυνοι που μπορούν να υπονομεύσουν τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής (δημιουργία

αποκλεισμένων χώρων – gated communities, «εμπορευματοποίηση» της ιστορίας, «εξευγενισμός», έλλειψη συντονισμού εμπλεκόμενων φορέων) από πολιτικές και τακτικές που έρχονται από τα «πάνω».

ΣΙΑΝΟΥ-ΚΥΡΓΙΟΥ Ελένη, Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
esianou@uoi.gr

Παλιές και νέες μορφές ανισότητας στην ανώτατη εκπαίδευση μετά την κρίση

Το ζήτημα των ανισοτήτων βρίσκεται σταθερά στο επίκεντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος και του θεωρητικού προβληματισμού στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Ωστόσο, οι ανισότητες στην ανώτατη εκπαίδευση είχαν αγνοηθεί σε μεγάλο βαθμό ή απασχολούσαν τους ερευνητές ευκαιριακά, σε σχέση κυρίως με την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες το ερευνητικό ενδιαφέρον μεγαλώνει διαρκώς, καθώς αναγνωρίζεται ότι οι ανισότητες είναι παράγοντας-κλειδί για τη μελέτη των συστημάτων και των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης. Στην εισήγηση περιγράφονται οι νέες μορφές ανισότητας στην ανώτατη εκπαίδευση, με αναφορές στην πλούσια διεθνή βιβλιογραφία και παράθεση εμπειρικών δεδομένων. Από την ανάλυση προκύπτουν διαπιστώσεις ότι οι ανισότητες οξύνονται και εμφανίζονται με νέες μορφές, σε σύγκριση με το πρόσφατο παρελθόν, ιδιαίτερα κάτω από την επίδραση της προϊούσας κρίσης. Εντοπίζονται κυρίως σε τέσσερα πεδία, δηλαδή μεταξύ των ιδρυμάτων, του ακαδημαϊκού προσωπικού, της έρευνας και των φοιτητών, σε σχέση με την πρόσβαση, τη συμμετοχή και την μετάβασή τους στην αγορά εργασίας. Με βάση τις διαπιστώσεις αυτές εξετάζονται κριτικά οι σύγχρονες ερμηνευτικές προσεγγίσεις για τα αίτια και τις συνέπειες των ανισοτήτων, όπως και οι προτάσεις που διατυπώνονται για την άμβλυνσή τους.

Η ταυτότητα της στρατιωτικής κοινωνιολογίας ως εφαρμοσμένου κλάδου μελέτης του στρατιωτικού θεσμού και του στρατιωτικού επαγγέλματος

Στην εισήγηση, θα συζητηθούν θέματα που αφορούν τη σχέση στρατιωτικού θεσμού και ευρύτερης κοινωνίας, την οργάνωση του στρατού ως κοινωνικού θεσμού, με αναφορά σε επιμέρους τομείς, όπως:

- Ηθική, Συνοχή και Ηγεσία (Morale, Cohesion and Leadership)
- Κοινή Γνώμη, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Στρατός (Public Opinion)
- Γυναίκες στο Στρατό (Women in the Military)
- Στρατιωτικές Οικογένειες (Military Families)
- Το Στρατιωτικό Επάγγελμα (Military Profession)
- Δημοκρατικός Έλεγχος των Ενόπλων Δυνάμεων (Democratic 'Control')
- Πολεμιστές και Ειρήνη (Warriors in Peacekeeping)
- Στρατολόγηση και Διατήρηση (Recruitment and Retention)
- Στρατιωτικοί και Αστυνομικοί Ρόλοι (Blurring of Military and Police Role)
- Βία και Στρατός (Violence and the Army).

Η Εισήγηση θα συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση παραδοσιακών και πρόσφατων εξελίξεων στη σχέση Ενόπλων Δυνάμεων και Κοινωνίας, στην παρουσίαση σημαντικών μελετών και ερευνητικών ευρημάτων σε επί μέρους θέματα, δίνοντας την ευκαιρία σε ερευνητικές ομάδες και μελετητές να συνεργασθούν, ανταλλάσσοντας τα αποτελέσματα ερευνητικών εργασιών τους και αναπτύσσοντας νέες απόψεις και θεωρητικές προσεγγίσεις.

Αξιόλογος αριθμός συναντήσεων πραγματοποιούνται κατά τακτά χρονικά διαστήματα στα πλαίσια διεθνών συνεδρίων (λ.χ. ISA/RC01, ERGOMAS κ.ά.) στις οποίες συμμετέχουν Έλληνες κοινωνιολόγοι και κοινωνικοί επιστήμονες.

Η παρούσα Εισήγηση στα πλαίσια του Συνεδρίου της ΕΚΕ, αναμένεται να δώσει την ευκαιρία σε Έλληνες κοινωνιολόγους να κατανοήσουν τις επιστημονικές απόψεις και ερευνητικά ευρήματα άλλων κλάδων κοινωνικών επιστημών από τον ελληνικό και διεθνή χώρο, να εμβαθύνουν σε ειδικά θέματα, να διευρύνουν τα επιστημονικά τους ενδιαφέροντα σε θεσμούς που έχουν συνδεθεί με την ιστορική εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας.

Πλέον σημαντικό: Θα συμβάλει στην προώθηση ενός σχετικά νέου εφαρμοσμένου κλάδου της Κοινωνιολογίας στη χώρα μας, ο οποίος έχει σημαντικά αναπτυχθεί και αναγνωρισθεί στο διεθνή χώρο, με αξιόλογους ερευνητές για την αντιμετώπιση ουσιαστικών κοινωνικών προβλημάτων του

στρατιωτικού θεσμού, και θα καθορίσει την ταυτότητα, τα όρια, και το αντικείμενο της Στρατιωτικής Κοινωνιολογίας, συμβάλλοντας στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των στρατιωτικών οργανισμών.

ΣΠΙΘΟΥΡΑΚΗ Αθηνά-Ιουλία, Av. Καθηγήτρια, Παν/μιο Πατρών

ΓΟΥΓΑ Γεωργία, Διδάκτωρ, ΑΤΕΙ Αθηνών

ΚΑΜΑΡΙΑΝΟΣ Ιωάννης, Επ. Καθηγητής, Παν/μιο Πατρών kamarian@upatras.gr

Κρίση χρέους και εργαλειακότητα: Εκπαιδύοντας στη Δημοκρατία

Κοινό τόπο στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία αποτελεί η θέση πως η ανάλυση η ερμηνεία και η διαχείριση του φαινομένου της κρίσης χρέους προϋποθέτουν μια πολυπρισματική-διεπιστημονική θεώρηση του φαινομένου.

Από την άλλη ο οικονομικός ντετερμινισμός των σχετικών αναφορών που μορφοποιούν τη αντίστοιχη συζήτηση στη δημόσια σφαίρα είναι αναντίρρητος.

Τόσο όμως η πολιτική όσο και η κοινωνιολογική οπτική είναι αναγκαίες.

Αναλυτές και διανοούμενοι όπως ο J. Habermas θα προσδιορίσουν το ζήτημα της κρίσης χρέους ως πρόβλημα ευρωπαϊκό, που αφορά στην ποιότητα και στη κοινωνική συνοχή των δυτικών κοινωνιών. Ήδη, εδώ και αρκετά χρόνια, έχουμε δεδομένα για τις ρωγμές που προκαλούνται στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα από την δυσκολία χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου, όπως η Ελλάδα, να αντιμετωπίσουν σημαντικά οικονομικά ζητήματα για την κοινωνική και πολιτική συνοχή τους, όπως η φτώχεια, η ανεργία, η ανισότητα αναδιανομής εισοδήματος, (Eurostat 2010).

Υπό αυτό το πρίσμα είναι αρκετά και πολύπλοκα τα ζητήματα που προκύπτουν. Σκοπός του παρόντος κειμένου είναι η ανάδειξη των εργαλειακών λογικών όπως αυτές επικοινωνούνται στη δημόσια σφαίρα και οι δυνατότητες υπέρβασής τους.

Προνομιακό πεδίο σύγκρουσης και συνεπώς συγκρουσιακής ανάδειξης των εργαλειακών λογικών είναι η εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα η διδασκαλία με σκοπό τη μορφοποίηση δημοκρατικών ταυτοτήτων, κατά την εκπαίδευση στην πολιτειότητα στην Αγωγή του Πολίτη (citizenship education). Κατά την ανάλυση μας θα συνδυάσουμε ένα προνομιακό εργαλείο για τη σύγχρονη εκπαίδευση της Τεχνολογίας Επικοινωνίας και Πληροφοριών (Τ.Π.Ε.).

Θεωρούμε πως η συγκεκριμένη σύνδεση αναδεικνύει με το καλύτερο τρόπο τις διαφαινόμενες εργαλειακές λογικές αλλά προσδιορίζει και τις διαφαινόμενες προοπτικές όπως αυτές επαναπροσδιορίζουν το πολιτικό και τη ζητούμενη θωράκιση της δημοκρατίας και ορίζουν τις συνθήκες δημοκρατικής εκπαίδευσης.

ΤΑΤΣΗΣ Νικόλαος, Ομ. Καθηγητής, ΕΚΠΑ nicholas.tatsis@gmail.com

ΚΑΡΥΔΗΣ Βασίλης, Καθηγητής Παν/μιο Πελοποννήσου, Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη

ΚΕΛΕΜΕΝΗΣ Γιάννης, Δικηγόρος, Δρ Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Οξφόρδης

ΒΑΣΙΛΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Βίκυ, Δρ Εγκληματολογίας

ΒΛΥΣΙΔΗΣ Αντώνης, Δρ Οικονομικών

Ποιοί είναι οι ‘εγκληματίες’ στην εποχή μας; Κοινωνία, Οικονομία, Πολιτική, και Δίκαιο

Με αφορμή την έκδοση δύο πρόσφατων μελετών από τους κοινωνιολόγους/εγκληματολόγους Gregg Barak (Theft of the Nation, 2012 – Outstanding Publication Award by the American Society of Criminology) και John Hagan (Who are the Criminals? 2010 – Princeton University Press), το panel αυτό θα επιχειρήσει με προσκεκλημένους ομιλητές να αναλύσει κριτικά το καίριο ερώτημα της εποχής μας: Ποιοί είναι τελικά οι ‘εγκληματίες’ σήμερα; Τα άτομα της καθημερινής παραβατικότητας στη συνήθη μορφή της ή οι φορείς της πολιτικής και εταιρικής ευθύνης των μεγάλων σκανδάλων (street or suite crime); Οι ‘κλέφτες ποδηλάτων’ ή οι υπουργοί με τις μίζες, οι ‘άποικοι’ των ‘off shore’, οι ‘οίκοι’ αξιολόγησης, οι επενδυτές, οι τραπεζίτες, οι παίκτες των χρηματιστηρίων, οι (πολυ)εθνικές εταιρίες, κλπ; Μετά την πρωτοφανή οικονομική κρίση που μαστιάζει την χώρα μας, προς ποιά κατεύθυνση θα πρέπει να προσανατολισθεί η άσκηση και της δικής μας αντι-εγκληματικής πολιτικής; Με ένα καθεστώς καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος σε παγκοσμιοποιημένα πλαίσια, είναι εφικτός ο ποινικός έλεγχος από ένα μικρό και αδύναμο κράτος όπως η Ελλάδα; Με δεδομένο επίσης το ‘πολιτικό-οικονομικό’ πλέγμα συμφερόντων, πως μπορεί να υλοποιηθεί παρόμοιο εγχείρημα; Είναι πρακτικά προσδιορίσιμα τα ποινικά κολάσιμα αδικήματα των (πολυ)εθνικών εταιριών με την δαιδαλώδη οργάνωσή τους; Πως θα διαχωρισθεί η ατομική ευθύνη; Είναι ‘λογικό’ ένα τέτοιο ‘κυνήγι μαγισσών’ στην ελεύθερη συναλλακτική οικονομία, ποιοί θα το υλοποιήσουν, και με ποιά πολιτική στήριξη; Με την απουσία του οράματος της Μαρξιστικής πρότασης, ποιά θα μπορούσε να είναι το εναλλακτικό σενάριο του ποινικού ελέγχου από πολιτική σκοπιά; Επιπρόσθετα, εκτός από το οικονομικό έγκλημα, μήπως θα πρέπει να μας απασχολήσει ευρύτερα για την χώρα μας και το πολιτικό έγκλημα των αντι-δημοκρατικών δυνάμεων του φασισμού και του ρατσισμού, το έγκλημα από τα θεσμικά όργανα της κρατικής εξουσίας, ή ακόμη τα εγκλήματα κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του φύλου, και της περιβαλλοντικής ευταξίας; Τέλος, αυτή η αναγκαία προσαρμογή σε επικαιρικές καταστάσεις θα οδηγήσει στην παγίδα σχετικοποίησης της αντεγκληματικής πολιτικής ή θα αναδείξει ένα ευρύτερο αξιακό και κανονιστικό πλαίσιο λειτουργικής επάρκειας της σύγχρονης πολυ-πολιτισμικής κοινωνίας του 21^{ου} αιώνα;

ΤΖΑΦΕΑ Όλγα, Υ/Δ, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
olgatzaf@gmail.com

ΣΙΑΝΟΥ –ΚΥΡΠΟΥ Ελένη, Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων esianou@uoi.gr

Κατανοώντας την καθυστέρηση των σπουδών στο πανεπιστήμιο από μια κοινωνιολογική σκοπιά

Αν και, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, προτεραιότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής είναι η διεύρυνση της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση, με στόχο την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών, ένα υψηλό ποσοστό φοιτητών, από τα χαμηλά συχνότερα κοινωνικά στρώματα, καθυστερεί ή εγκαταλείπει τελικά τις σπουδές. Η καθυστέρηση της ολοκλήρωσης των σπουδών αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το ελληνικό πανεπιστήμιο, ειδικά μετά τις πρόσφατες θεσμικές αλλαγές και τις συνέπειες της κρίσης. Η παρούσα εισήγηση βασίζεται στα δεδομένα μιας ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε πρόσφατα, με σκοπό να ανιχνευθούν τα βαθύτερα αίτια και οι συνέπειες της καθυστέρησης των σπουδών στο πανεπιστήμιο. Με βάση την επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας και τα ευρήματα της έρευνας υποστηρίζεται ότι για να γίνει κατανοητή η καθυστέρηση των σπουδών είναι αναγκαία μια κοινωνιολογική προσέγγιση, πέρα από τα θεσμικά και τα εκπαιδευτικά αίτια, στα οποία δίνουν συχνά έμφαση οι σχετικές μελέτες. Χρειάζεται να εξετασθεί, δηλαδή, ως κοινωνικό και πολιτισμικό πρόβλημα, το οποίο βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με την κοινωνική ταυτότητα των φοιτητών, την εκπαίδευση και το επάγγελμα των γονέων, το οικογενειακό εισόδημα. Η κοινωνιολογική προσέγγιση μπορεί να δώσει μια άλλη διάσταση στα θεσμικά και εκπαιδευτικά αίτια. Να αναδείξει τους βαθύτερους λόγους, για τους οποίους η διεύρυνση της συμμετοχής παρέχει περισσότερες ευκαιρίες στους προερχόμενους από οικογένειες με χαμηλό οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο να φοιτήσουν στο πανεπιστήμιο, αλλά οι προσδοκίες και οι εμπειρίες από τις σπουδές καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από το υλικό και το πολιτισμικό τους κεφάλαιο. Να διευρύνει, γενικότερα, τη συζήτηση για τη σχέση ανάμεσα στην ανώτατη εκπαίδευση και την κοινωνική τάξη, μια έννοια - κλειδί για την ερμηνεία της καθυστέρησης ή της εγκατάλειψης των σπουδών, ειδικά κάτω από την επίδραση της κρίσης που οξύνει το χάσμα μεταξύ των τάξεων και προκαλεί σημαντικές κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές.

Νέες οικογένειες, παλιές αξίες: μητρότητα και συγγενειακότητα στην Ελλάδα την εποχή της βιοτεχνολογίας

Στη συγκεκριμένη εισήγηση επιχειρώ να διερευνήσω μέσα από ποιες στρατηγικές τα δρώντα υποκείμενα (εν προκειμένω οι γυναίκες που προσφεύγουν στη χρήση της αναπαραγωγικής μεθόδου της δωρεάς ωαρίων) «τεχνικοποιώντας τη φύση και φυσικοποιώντας την τεχνολογία» παραμερίζουν και υπερβαίνουν τη διχοτομική αντίστιξη φύση / πολιτισμός, έτσι ώστε η ρωγμή στη βιολογική μητρότητα, που σηματοδοτεί η χρήση του ξένου γενετικού υλικού, να αναστραφεί και να μην ακυρώσει την κανονικότητα της οικογενειακής οργάνωσης και των συγγενειακών σχέσεων.

Σ' ένα βιοπολιτικό πλαίσιο, όπου κυριαρχεί η κοινωνική κατασκευή της αναπαραγωγής ως «φυσικής» και αυτονόητα μοναδικής «επιλογής», αυτό που οι γυναίκες επιζητούν με την απόκτηση παιδιού είναι η κανονικοποίηση (normalization). Με άλλα λόγια, η μέθοδος της δωρεάς ωαρίων είναι ο μοναδικός τρόπος προκειμένου οι «υπογόνιμες» γυναίκες να αποκτήσουν το συμβολικό κέρδος που πηγάζει από την αίσθηση ότι είναι κανείς όπως πρέπει να είναι, όπως ορίζει ο κανόνας, ότι αναπαράγουν τις θεμελιακές αρχές αυτού που πολιτισμικά έχει οριστεί ως «κανονική»/«φυσική» οικογένεια. Όπως αποδεικνύεται, οι γυναίκες ανασηματοδοτώντας τις τεχνολογικές παρεμβάσεις ώστε να μετατραπούν σε σημαινόμενα της κοινωνικής αναπαραγωγής και φυσικοποιώντας τη γονεϊκή επιθυμία δημιουργούν νέους τρόπους εννοιολόγησης της οικογενειακότητας και της συγγενειακότητας, οι οποίοι δεν αντλούν από τη διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού αλλά από τη συνδυαστική συναρμογή τους.

Η προσφυγή στην αναπαραγωγική ιατρική υποσημαίνει την υπαγωγή σ' ένα πρόταγμα βιοπολιτικής πειθαρχίας: τα υπογόνιμα ζευγάρια δεν φαίνεται να έχουν άλλη επιλογή από το να προσφύγουν στις βιοτεχνολογικές καινοτομίες προκειμένου να αποκτήσουν το παιδί που επιθυμούν κυρίως όμως προκειμένου να αναπαράγουν το κοινωνικό πρότυπο το οποίο επιτάσσει τη δημιουργία οικογένειας.

Η ανακοίνωση υποστηρίζεται από τα εθνογραφικά δεδομένα της έρευνας που πραγματοποιώ αναφορικά με τις ανασηματοδοτήσεις της συγγένειας στο πλαίσιο των Νέων Τεχνολογιών Αναπαραγωγής και αντλεί από τις θεωρητικές προτάσεις της M. Strathern και της S. Franklin αλλά και από τη θεωρία της πρακτικής. Στη συγκεκριμένη μελέτη επιχειρώ να διερευνήσω μέσα από ποιες στρατηγικές τα δρώντα υποκείμενα (εν προκειμένω οι γυναίκες που για διαφορετικούς

λόγους δεν είναι σε θέση να παραγάγουν ωάρια) «τεχνητοποιώντας τη φύση και φυσικοποιώντας την τεχνολογία» παραμερίζουν και υπερβαίνουν τη διχοτομική αντίστιξη φύση / πολιτισμός, προκειμένου το «κακό» που αντιπροσωπεύει η ρωγμή στη βιολογική μητρότητα να αναστραφεί και να μην ακυρώσει την κανονικότητα της οικογενειακής οργάνωσης και των συγγενειακών σχέσεων.

Με δεδομένη την ιδιαίτερη σημασία που οι (δυτικές) ουσιοκρατικές εννοιολογήσεις της συγγένειας αποδίδουν στην ισότιμη βιολογική συμβολή των μητρικών και των πατρικών γονιδίων, η προσφυγή στη «βοήθεια» του ξένου γενετικού υλικού ισοδυναμεί με την ακύρωση της μητρικής συνεισφοράς και επομένως προκαλεί μια σειρά από αμφιταλαντεύσεις, συγκρούσεις αγκυλώσεις, και φόβους. Αντιμέτωπες με την ιατρικά διαγνωσμένη ως μη αναστρέψιμη υπογονιμότητά τους, οι γυναίκες αναγκάζονται να διαχειριστούν το αίσθημα της απώλειας και της αποτυχίας που βιώνουν και να προχωρήσουν στην επιλογή της μεθόδου με την οποία θα καταφέρουν, τουλάχιστον, να «κάνουν το παιδί του άντρα τους». Οι γυναίκες «μπαίνουν στην προσπάθεια», αποφασίζουν να πειθαρχήσουν στις ιατρικές οδηγίες αντιμετωπίζοντας την ιατρική υποβοήθηση ως «αναγκαίο κακό», ως τελευταία λύση προκειμένου να αποκτήσουν μια κανονική(=βιολογική) οικογένεια, και κυρίως να μπορούν να διεκδικήσουν την εικόνα του «κανονικού» στα μάτια των άλλων. Σ' ένα βιοπολιτικό πλαίσιο, όπου κυριαρχεί η κοινωνική κατασκευή της αναπαραγωγής ως «φυσικής» και αυτονόητα μοναδικής «επιλογής», αυτό που οι γυναίκες επιζητούν με την απόκτηση παιδιού είναι η κανονικοποίηση (normalization). Προσπαθούν να ανταποκριθούν στο πρόταγμα της κυρίαρχης πολιτισμικής ιδεολογίας, η οποία ορίζει την «κανονικότητα» (normalcy) σε αναφορά με την κοινωνική αναπαραγωγή συγκεκριμένων εκδοχών της σεξουαλικότητας, της γονεϊκότητας και της οικογενειακότητας. Με άλλα λόγια, η μέθοδος της δωρεάς ωαρίων είναι ο μοναδικός τρόπος προκειμένου οι «υπογόνιμες» γυναίκες να αποκτήσουν το συμβολικό κέρδος που πηγάζει από την αίσθηση ότι είναι κανείς όπως πρέπει να είναι, όπως ορίζει ο κανόνας, ότι αναπαράγουν τις θεμελιακές αρχές αυτού που πολιτισμικά έχει οριστεί ως «κανονική» οικογένεια.

Ωστόσο, όπως γίνεται φανερό, σ' αυτή τη διαδικασία αναζήτησης για τη μετάβαση από τη μη κανονική» πραγματικότητα στην ιδεατή «κανονικότητα», οι γυναίκες δεν υποτάσσονται παθητικά αλλά αντιτάσσουν δράσεις και πρακτικές. Αναπτύσσουν στρατηγικές προκειμένου να υποβιβάσουν τη γενετική καταγωγή, να φυσικοποιήσουν τη γονεϊκή επιθυμία και να επανασημασιοδοτήσουν τα συστατικά στοιχεία της μητρότητας. Πιο συγκεκριμένα, απομειώνουν το ρόλο της δότριας, παραγνωρίζουν τη σημασία του γενετικού υλικού, μετατοπίζουν τη

βιολογική βάση της μητρότητας στην κυοφορία, τον τοκετό και τον θηλασμό, ορίζουν ως συστατικά στοιχεία της μητρικού ρόλου τη φροντίδα του νεογνού και την ανατροφή του. Εντός αλλά και ενάντια στις κυρίαρχες δομές, οι συνομιλήτριές μου συγχέοντας τα όρια ανάμεσα στη φύση και τον πολιτισμό, φθάνουν να αμφισβητήσουν τη μονολιθική υπαγωγή της οικογένειας και της συγγένειας στη βιολογία. Κυρίως όμως δημιουργούν νέους τρόπους πρόσληψης των συγγενειακών σχέσεων, οι οποίοι δεν αντλούν από τη διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού αλλά από τη συνδυαστική συναρμογή τους.

Από τις τελευταίες δεκατίες του 20^{ου} αιώνα και στην Ελλάδα, η ιατρική υποβοήθηση της ανθρώπινης αναπαραγωγής έχει επιφέρει την απο-οικειοποίηση των πολιτισμικών εννοιολογήσεων της τεκνοποίησης, της γονεϊκότητας και της και έχει επιβάλλει νέους τρόπους νοηματοδότησης της συγγένειας.

Επιχειρώντας μια πολυ-τοπική εθνογραφία και αντλώντας θεωρητικά από τις σύγχρονες προσεγγίσεις της συγγένειας, την ιατρική ανθρωπολογία και τις ανθρωπολογικές πραγματεύσεις της βιο-τεχνολογίας εστιάζω στο λόγο που τα κοινωνικά υποκείμενα εκφέρουν αναφορικά με τη στειρότητα, τη γονιμότητα, τη γονεϊκότητα, τη βιολογική και την κοινωνική συγγένεια, έτσι ώστε να ανιχνευθούν οι τρόποι με τους οποίους τα ίδια τα υποκείμενα προσλαμβάνουν και κατανοούν τις βιοτεχνολογικές καινοτομίες αλλά κυρίως να καταδειχθεί πώς διαπραγματεύονται / επαναπροσδιορίζουν τις σχέσεις και τις πρακτικές της συγγένειας στο εσωτερικό της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας, που σηματοδοτεί τη στροφή μου προς τις επονομαζόμενες «μελέτες της νέας συγγένειας», πραγματοποιώ συνεντεύξεις με άνδρες και γυναίκες που αντιμετώπισαν πρόβλημα υπογονιμότητας και προσέφυγαν στη χρήση αναπαραγωγικών τεχνολογιών. Ταυτόχρονα επιδιώκω να συνομιλώ με το εξειδικευμένο ιατρικό προσωπικό (μαιευτήρες-γυναικολόγους, βιολόγους, κλινικούς εμβρυολόγους, γενετιστές) που στελεχώνουν τις μονάδες Ιατρικής Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής ενώ παράλληλα αναζητώ τόσο τον «επίσημο» λόγο των «ειδικών» όσο και τον καθημερινό δυτικό λόγο για τη συγγενειακότητα σε συνάρτηση με τις επιπτώσεις των βιοτεχνολογικών καινοτομιών σε άρθρα εφημερίδων και περιοδικών, κοινοβουλευτικές συζητήσεις και εισηγήσεις νομικών επιτροπών. Τέλος, η εθνογραφική μου εμπλοκή συνίσταται και στη συστηματική παρακολούθηση των συναντήσεων που πραγματοποιούν (περίπου δύο φορές το μήνα) τα μέλη του Σωματίου Υποστήριξης Γονιμότητας «Κυβέλη».

Οι αόρατοι άλλοι: Καθιστώντας τους μη καταγεγραμμένους μετανάστες αόρατους

Στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής με τίτλο “Η σχέση των μη καταγεγραμμένων μεταναστών με το δημόσιο αστικό τοπίο” διεξήχθη ποιοτική έρευνα στην Αθήνα το 2011- 2012, με ερευνητικό αντικείμενο το ακαθόριστο καθεστώς στο οποίο βρίσκονται μη καταγεγραμμένοι μετανάστες και τη σχέση τους με το δημόσιο αστικό χώρο. Η έννοια του ακαθόριστου καθεστώτος (irregular) έχει προέλθει από την προσπάθεια της Ε.Ε. (Clandestino 2009) να γεφυρώσει το κενό μεταξύ της αναγνωρισμένης ως νόμιμης παραμονής και στο αντίθετό της και να προσδιορίσει σαφέστερα την κατάσταση πολλών μεταναστών στη διάρκεια για παράδειγμα της αίτησης ασύλου και της εξέτασής της ή της νομιμοποιητικής αίτησης κτλ. Ο όρος φαίνεται να εκφράζει πλήρως την κατάσταση πολλών μεταναστών στην Ελλάδα, επιτρέποντας την καλύτερη διερεύνηση της σχέσης τους με το Ελληνικό Κράτος.

Η θεωρητική διερεύνηση στηρίζεται στην έννοια της δομικής αορατότητας/ μη ορατότητας (institutional invisibility, Ruggioni 2005) συνδέοντάς τη με την έννοια της «μη πράξης/δράσης» όπως έχει αναλυθεί από τον Lukes (1974): ο όρος χρησιμοποιείται προκειμένου να δηλωθεί μια μορφή εξουσίας που ασκείται όταν το Κράτος/ Πολιτεία δεν αντιμετωπίζει ένα ορατό κατά τα άλλα πρόβλημα. Στην περίπτωση της Ελλάδας, αυτή ήταν η κυρίαρχη αντιμετώπιση μέχρι πρόσφατα. Αντιμετωπιζόμενοι ως “παρίες” (Arendt 1978) και ως “ξένοι” (Simmel 1950), οι μη καταγεγραμμένοι μετανάστες, αποτελούν ένα κομμάτι του αστικού ιστού όπου η παρουσία τους είναι κυριολεκτικά ορατή αλλά συμβολικά αόρατη. Ο συνδυασμός της «μη πράξης/ δράσης» με τη «συμβολική βία» (Bourdieu 1989) που ασκείται επάνω τους, τους καθιστά μία ομοιογενή ομάδα και ενισχύει την περιθωριοποίησή τους. Έτσι, οι μη καταγεγραμμένοι μετανάστες, εκλαμβάνόμενοι σαν μία ομάδα με κοινά χαρακτηριστικά, βρίσκονται κάτω από μορφές εξουσίας που ενδυναμώνουν την αορατότητα παρά τη φυσική, ορατή παρουσία τους στον αστικό χώρο.

ΤΣΕΚΕΡΗΣ Χαράλαμπος, Δρ. Κοινωνιολογίας, διδάσκων ΕΚΠΑ και Κύριος Ερευνητής, Εργαστήριο Δυνητικής Πραγματικότητας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
tsekeris@gmail.com

Δυνητική Πραγματικότητα, Νέα Μέσα και Αναδυόμενες Ταυτότητες

Η δυναμική έλευση και διείσδυση της διαδικτυακής τεχνολογίας στην κοινωνική καθημερινότητα, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, σηματοδότησε τη μη αναγώγιμη διεξάρτηση πραγματικότητας-δυνητικότητας (πραγματικού-δυνητικού) και έστρεψε την αναλυτική προσοχή των κοινωνιολόγων σε νέα μεθοδολογικά και θεωρητικά εργαλεία και πλαίσια. Στη συνάφεια της Θεματικής Συνεδρίας με τίτλο «Δυνητική Πραγματικότητα, Νέα Μέσα και Αναδυόμενες Ταυτότητες», θα διερευνηθούν ποικιλοτρόπως οι πολύπλοκες διαδικασίες ανάδυσης νέων κοινωνιολογικών αντικειμένων, αλλά και νέων κοινωνικών φαινομένων, υποκειμένων και ταυτοτήτων, εντός του Κυβερνοχώρου. Οι εισηγήσεις, προερχόμενες από διαφορετικές επιστημονικές οπτικές, στοχεύουν στην περιεκτική παρουσίαση και κριτική διαπειθαρχική ανάλυση των πολύπλοκων σχέσεων ανάμεσα στην online διατομική και συλλογική συμπεριφορά και την κοινωνική δυναμική στο πλαίσιο του Web 2.0 – δηλαδή, του παγκόσμιου κοινωνικού ιστού. Στο πλαίσιο αυτό αναδύεται μια νέα μορφή κοινωνικού γίνεσθαι και μια νέα μορφή δημόσιας σφαίρας (δημόσια σφαίρα 2.0), στην οποία καλλιεργούνται και αναπτύσσονται πολύπλοκες ετερογενείς γεωγραφίες και πρωτόγνωρες διαδικασίες εκπαίδευσης, εργασίας, διακυβέρνησης, παραγωγής και ανθρώπινων σχέσεων. Πρόκειται για μια καινοφανή συνθήκη ανθρώπινης ύπαρξης και συμβίωσης, η οποία μας καλεί να στοχαστούμε πλέον διαφορετικά για τη σχέση μας με τον εαυτό μας και τους άλλους, όπως επίσης και για τον τρόπο προσέγγισης της κοινωνικής επιστήμης, της ανθρώπινης συμπεριφοράς και της κοινωνικής δυναμικής.

Δυνητικές Κοινότητες στην εκπαίδευση: Η μάθηση ως διαδικασία επιπολιτισμού
ΜΠΡΑΪΛΑΣ Αλέξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Εαυτός και Δυνητικές Κοινότητες: Διαλογικές διαπειθαρχικές αναζητήσεις
ΤΣΕΚΕΡΗΣ Χαράλαμπος, Πάντειο Πανεπιστήμιο
ΘΕΟΔΩΡΗΣ Βασίλης, Aegean Omiros College

Η διαδικτυακή ανασυγκρότηση της ελληνικής συλλογικής ταυτότητας
ΤΣΙΛΗ Πηνελόπη, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η δημόσια σφαίρα στον κυβερνοχώρο: Πολύπλοκες δικτυώσεις και γεωγραφίες
ΣΟΥΛΙΩΤΟΥ Αναστασία-Ζωή, Υπ. Δρ. Paris VIII

Η σεξουαλικότητα στον κυβερνοχώρο: Ψυχοκοινωνιολογικές θεωρήσεις και προοπτικές

ΒΑΡΩΝΗ Αντωνία-Ελένη, ΓΕΩΡΓΑ Ελπίδα, ΜΙΧΕΛΗ Λουίζα, ΣΙΜΙΤΣΗ Χριστίνα, ΤΖΑΝΝΕΤΑΚΟΥ Αυγερινή,
Aegean Omiros College

Προς μια Κριτική Θεωρία των Νέων Μέσων

ΜΟΥΤΣΟΥΛΑΣ Κωνσταντίνος, University of East London UK

Μποικος Χρήστος, University of Gloucestershire UK

ΤΣΕΚΕΡΗΣ Χαράλαμπος, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Εγκληματολογικές όψεις της επίσημης ρητορείας για το μεταναστευτικό ζήτημα: η περίπτωση των φορέων του κράτους

Ο εγχώριος δημόσιος λόγος αναδεικνύεται χειμαρρώδης και ποιοτικός για την «αποδημητική» Ελλάδα ενώ, αντιθέτως, για την μετά το 1990 περίοδο όταν η Ελλάδα αρχίζει σταδιακά να μεταμορφώνεται σε τόπο «υποδοχής» μεταναστευτικών ρευμάτων ο δημόσιος λόγος γίνεται φειδωλός όταν πρόκειται να μιλήσει για τις θεμιτές φιλοδοξίες και τα όνειρα ζωής των Ξένων, καθίσταται ποσοτικοκεντρικός και προσεγγίζει την μετανάστευση των Άλλων, κυρίως με όρους και εργαλεία πολιτικής και οικονομικής διαχείρισης, αφήνοντας σε υστέρηση ισότιμες πολύπλευρες και εναλλακτικές μεθόδους κατανόησης του φαινομένου αυτού.

Στην προτεινόμενη εισήγηση επιχειρείται η διερεύνηση των κοινωνικών πρακτικών και της τεχνητής σύνδεσης της μετανάστευσης με την εγκληματικότητα, τις κλίμακες δυσανεξίας και τη διαχείριση της ταυτότητας και της κοινωνικής ταξινόμησης των κοινωνικών υπο-ομάδων, όπως αυτές εντοπίζονται στο λόγο των ειδικών και ιδιαίτερα των φορέων του Κράτους. Η μελέτη στηρίζεται σε δεδομένα εμπειρικών ερευνών του ΕΚΚΕ για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία οι οποίες υλοποιήθηκαν κατά το χρονικό διάστημα 2010-2013.

Το βασικό ερευνητέο ερώτημα που τίθεται αφορά την εγκληματοποίηση του μεταναστευτικού ζητήματος μέσα από τον εγκληματοποιητικό λόγο των επίσημων φορέων (δια των εκπροσώπων τους) του Κράτους. Πρόκειται για τη διερεύνηση της αλληλεπίδρασης του λόγου των ειδικών, των σχεδιαστών πολιτικής και του λόγου των γραφειοκρατών «διαχειριστών» του μεταναστευτικού ζητήματος στη χώρα καθώς και των συνεπειών αυτής της αλληλεπίδρασης σε επίπεδο κοινωνικών πρακτικών και αλληλεξαρτήσεων.

Διαφοροποιημένη αναγνωστική κατανόηση, σχολείο και πολιτισμικό κεφάλαιο

Η κοινωνική πραγματικότητα είναι ιεραρχικά δομημένη και η ιεραρχία όχι μόνο εκφράζεται στη γλώσσα, αλλά αναπαράγεται κιόλας με τη γλώσσα. Από το 1960 η Κοινωνιογλωσσολογία προσπαθεί να ερμηνεύσει την αντιστοιχία ανάμεσα στις γλωσσικές και τις κοινωνικές δομές. Οι γλωσσικές διαφορές ως παράγοντας της διαφοροποιημένης γλωσσικής επίδοσης στο σχολείο θεωρήθηκαν υπεύθυνες από τους δυο υπέρμαχους της πολιτισμικής αναπαραγωγής, τον Bourdieu και τον Bernstein. Όταν το παιδί μαθαίνει τη γλώσσα του, τη μαθαίνει σε συνάρτηση με το κανονιστικό πλαίσιο της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει και έτσι «...η κοινωνική δομή γίνεται το υπόβαθρο της εμπειρίας του παιδιού» στο πλαίσιο της οποίας διαμορφώνει την ταυτότητά του και τον κώδικα βάσει του οποίου επικοινωνεί με το περιβάλλον του (Bernstein 1961, 1964).

Χρησιμοποιώντας το σύνθετο δείκτη «πολιτισμικό κεφάλαιο», όπως συγκροτήθηκε για την ελληνική κοινωνία στο ερευνητικό κέντρο I.E.A, ο οποίος προσεγγίζει το πολιτισμικό κεφάλαιο του Bourdieu (1984,1979) χωρίς να ταυτίζεται με ό,τι ο ίδιος προώθησε στις έρευνές του ως πραγματολογική έκφραση του πολιτισμικού κεφαλαίου, θα δείξω βάσει εμπειρικών δεδομένων ότι οι μαθητές/-τριες ηλικίας 14-15 ετών από διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά στρώματα, όταν εξέρχονται από την υποχρεωτική εκπαίδευση, παρουσιάζουν μεγάλη διαφοροποίηση στη χρήση της γραπτής γλώσσας ως προς την αναγνωστική κατανόηση. Τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται σ' αυτή τη μελέτη είναι μέρος από την έρευνα για την επίδοση στη Ν.Γλώσσα, που διεξήχθη το 2003 στην Αττική με το ερωτηματολόγιο και τα αναγνωστικά κείμενα του ερευνητικού κέντρου I.E.A. (International Center for the Evaluation of Educational Achievement), τα οποία είχαν εκπονηθεί το 1991 για ερευνητική χρήση διεθνώς (και στην Ελλάδα). Η ανάλυση συγκρίνει την επίδοση των μαθητών/τριών ανάμεσα σε δυο ακραίες ομάδες πολιτισμικού κεφαλαίου. Η κατανόηση του παράγοντα είναι εξαιρετικά χρήσιμη για τον εκπαιδευτικό, το σχολείο και τον παιδαγωγικό μηχανισμό.

Απόδραση από το στρατόπεδο συγκέντρωσης της βιοπολιτικής εξουσίας

Η συνεχής διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της εκτελεστικής εξουσίας στο νομοθετικό επίπεδο, τα μνημονιακά νομοθετήματα που οδηγούν στη συρρίκνωση των πλείστων δικαιωμάτων του κόσμου της εργασίας, ακόμη και αυτό το ίδιο το γεγονός της οικονομικής ανάγκης της πατρίδας μας, που εξομοιώνεται άμεσα με τον οικονομικό πόλεμο των πιο ισχυρών κρατών απέναντί της, φανερώνει μια νέα συνθήκη ως παράδειγμα πολιτικής διακυβέρνησης. Το ζητούμενο δεν είναι πλέον η όποια μορφή άσκησης της πολιτικής εξουσίας διαμέσου της δημοκρατικής νομιμοποίησής της. Αντίθετα, υπό συνθήκες εκτεταμένης οικονομικής κρίσης πέφτουν οι μάσκες, αναδεικνύοντας το ωμότερο πρόσωπο της εξουσίας, που εδράζεται αποκάλυπτα στην ολική ή μερική έστω αναστολή του κανόνα δικαίου. Το νέο αυτό πρότυπο διακυβέρνησης ρυθμίζει την κανονιστικότητα της εξαίρεσης στο επίπεδο της καθημερινής πρακτικής, δηλαδή στο επίπεδο της μικροφυσικής άσκησης της εξουσίας. Η οικονομική κρίση και η ανάγκη εξόδου από αυτήν σκηνοθετεί μian απλουστευμένη τοπογραφική αντίθεση(μέσα στο ευρώ ή αλλιώς έξω από αυτό με τις συνακόλουθες ταπεινωτικές κοινωνικές απώλειες), που υποτίθεται ότι δικαιώνει το status necessitatis με την αμφιλεγόμενη μορφή της κατάστασης εξαίρεσης. Με τον τρόπο αυτό η βαθύτερη φύση της ανομίας εγγράφεται στο έμψυχο σώμα του κυρίαρχου που προχωρεί χωρίς αξιακές δεσμεύσεις στην επιβολή των αποφάσεών του. Το σημαντικό τώρα είναι η ανάκτηση της δημοκρατικής νομιμοποίησης, ώστε το δίκαιο να επανέλθει στον εαυτό του. Προς την κατεύθυνση αυτή είναι αναγκαία μια κοινωνιολογική κατασκευή συλλογικής δράσης, που θα αποδρά από το εφιαλτικό παρόν προς ένα αβέβαιο, πλην απαρέγκλιτο να εμφανιστεί μέλλον. Η εμπιστοσύνη στη θετική υλιστικότητα της κοινωνικής κίνησης είναι τελικά ο απαράβατος όρος για την οργάνωση αρτιότερων μορφών της συλλογικής ζωής.

ΤΣΟΜΠΑΝΟΓΛΟΥ Γεώργιος, Av. Καθηγητής, ΕΡΓΑΞΙΑ – Εργαστήριο Κοινωνιολογίας της Εργασίας,
Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου g.tsobanoglou@soc.aegean.gr

ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ Ειρήνη-Ιωάννα, Υ/Δ, ΕΡΓΑΞΙΑ – Εργαστήριο Κοινωνιολογίας της Εργασίας, Τμήμα
Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου socd12054@soc.aegean.gr

Αναπτύσσοντας την κοινωνική οικονομία: το EUROPEAN COOP CAMPUS

Η τρέχουσα κρίση στην Ελλάδα ανέσυρε στην επιφάνεια το χαρακτήρα του πολιτικο-διοικητικού συστήματος, το οποίο χειρίζεται την απασχόληση. Οι πρόσφατες προσπάθειες θεσμοθέτησης της λειτουργίας των επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας, δηλαδή του τρίτου πόλου της οικονομίας που αφορά τις υπηρεσίες γενικού συμφέροντος, δεν έχουν ακόμα εφαρμοσθεί, ενώ η τρέχουσα νομοθεσία ρύθμισης των Κοινωφελών Ιδρυμάτων, για παράδειγμα, ανάγεται στο έτος 1939. Ενώ εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης όλες οι προσπάθειες αποσκοπούν στην προώθηση και την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, η οργάνωση του συστήματος απασχόλησης στην Ελλάδα, καθώς και οι πολιτικοί και διοικητικοί μηχανισμοί ελέγχου δεν φαίνεται να συμμετέχουν στην προσπάθεια αυτή. Αυτό οδηγεί στην άδηλη κοινωνική οικονομία μιας κατακερματισμένης ιδιωτικής αγοράς εργασίας, η οποία ρυθμίζεται ξεχωριστά και διαφορετικά από τον ασφαλή «δημόσιο» τομέα απασχόλησης. Αυτό το μάλλον αναχρονιστικό πολιτικό σύστημα εργασίας διαιρεί και διχάζει τους εργαζομένους στην Ελλάδα και την κοινωνική οικονομία της αναπαραγωγής τους. Ωστόσο, πολλές μεμονωμένες μονάδες εντός της χώρας κάνουν σημαντικές προσπάθειες να ξεπεράσουν τα εμπόδια για την είσοδό τους στην κοινωνική οικονομία και, κατά συνέπεια στη δυνατότητα εξέλιξης. Σε αυτά τα πλαίσια, το ευρωπαϊκό πρόγραμμα European Coop Campus σκοπεύει να υποστηρίξει τις προσπάθειες αυτές μέσα από τη δημιουργία φορέων οργανικής μάθησης και για την ανόρθωση της διαχειριστικής ικανότητας αυτών. Η συγκρότηση αυτή γίνεται στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Χώρου Πιστοποίησης (European Qualification Area) καλύπτοντας ένα μεγάλο κενό στην οργάνωση των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας. Ο βασικότερος στόχος του προγράμματος είναι η δημιουργία θεσμών για την υποστήριξη των φορέων στη διαδικασία αυτοδιαχείρισης του τομέα ευθύνης τους. Στοχεύει στη βελτίωση των ηθικών δεξιοτήτων των μελών και των διαχειριστών των συνεταιρισμών στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Ο όρος ηθικές δεξιότητες σημαίνει τη γνώση των χαρακτηριστικών, αξιών και αρχών της συνεταιριστικής ταυτότητας, καθώς και την ικανότητα λήψης αποφάσεων σύμφωνα με την ταυτότητα αυτή. Θα δοκιμαστεί και επικυρωθεί μια σειρά μη-τυπικών και άτυπων μεθόδων κατάρτισης, ενισχύοντας τη μάθηση μέσα από την πράξη και από τις εμπειρίες άλλων.

Προς μια κοινωνιολογία της «συνέχειας»: προσεγγίζοντας τις κοινωνικές ταυτότητες μέσω της θεωρίας της ασαφούς λογικής.

Σκοπός της εισήγησης είναι η παρουσίαση της ασαφούς λογικής, ως εναλλακτικής προσέγγισης για την πρόσληψη και μελέτη των κοινωνικών ταυτοτήτων, μέσω της ανάδειξης συσχετίσεων μεταξύ «κλασικών» προσεγγίσεων των κοινωνικών ταυτοτήτων και της μαθηματικής θεωρίας των κλασικών συνόλων. Η θεωρία των κλασικών συνόλων που έχει τις ρίζες της στην αριστοτελική μαθηματική λογική και αποτελεί τμήμα της βασικής διδακτέας γνώσης που λαμβάνει το δυτικό υποκείμενο, υποστηρίζει πως κάθε στοιχείο των συνόλων ανήκει σε ένα αμετάβλητο σταθερό σύνολο, το επονομαζόμενο υπερσύνολο αναφοράς. Σύμφωνα με τον ορισμό διακρίνονται δύο ομάδες στοιχείων, εκείνα που ανήκουν στο σύνολο και εκείνα που με βεβαιότητα δεν ανήκουν σε αυτό. Για παράδειγμα, ένα τυχαίο υποκείμενο χ είτε είναι αληθές ότι είναι άνδρας και άρα είναι ψευδές ότι είναι γυναίκα είτε είναι ψευδές ότι είναι άνδρας και κατ' επέκταση είναι απαραίτητα αληθές ότι είναι γυναίκα. Κάθε τρίτο ενδεχόμενο αποκλείεται, ενώ ταυτόχρονα, η μια λογική πρόταση βεβαιώνει αυτό που η άλλη απορρίπτει, γεγονός που εντέλει ακυρώνει την υπόθεση να είναι και οι δύο ορθές. Η επικράτηση συνεπώς της αριστοτελικής μαθηματικής λογικής των κλασικών συνόλων, μέσω της οποίας εκπαιδεύεται το κοινωνικό υποκείμενο, έχει ως αντίκτυπο την προσέγγιση του κοινωνικού κατά τρόπο διχοτομικό, στατικό και συχνά ελλειμματικό. Στον αντίποδα αυτής, η θεωρία της ασαφούς λογικής προσεγγίζει με τιμές αληθείας τη σχέση μεταξύ του απολύτως αληθούς και του απολύτως ψευδούς. Ειδικότερα, ένα στοιχείο ανήκει σε ένα σύνολο σε ένα συγκεκριμένο βαθμό και ως τούτου μόνο η θεωρία των ασαφών συνόλων δέχεται την ύπαρξη βαθμού συμμετοχής, προσεγγίζοντας τα υπερσύνολα με όρους μαθηματικής «συνέχειας» και όχι διχοτομικής διάκρισης. Η θεωρία της ασαφούς λογικής προτείνεται έναντι της θεωρίας των κλασικών συνόλων ως καλύτερη θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση σε ζητήματα που αφορούν τις κοινωνικές ταυτότητες των υποκειμένων, αφού επιτυγχάνεται με καλύτερο τρόπο η απόδοση της πολυπλοκότητας, της δυναμικότητας, της αλληλοπεριχώρησης αλλά και της εξέλιξης των κοινωνικών ταυτοτήτων.

ΤΣΟΥΡΑΜΑΝΗΣ Χρήστος, Καθηγητής, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας
xtsouram@teimes.gr

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Βασίλειος, Επ. Καθηγητής, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας

ΧΑΪΝΑΣ Ευάγγελος, Κοινωνιολόγος, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο vchainas@yahoo.gr

Μία πρώτη αποτύπωση των Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των Κοινωνικών Υπηρεσιών και του Περιβάλλοντος

Σκοπός της εισήγησης είναι η συνοπτική παρουσίαση του σκοπού και των στόχων του ερευνητικού έργου με τίτλο: «*Εμπειρική διερεύνηση του ρόλου και της λειτουργίας των Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών και του Περιβάλλοντος*» και αποτελεί ερευνητικό πρόγραμμα που χρηματοδοτείται από το ερευνητικό πρόγραμμα: Αρχιμήδης ΙΙΙ.

Συγκεκριμένα, ο σκοπός του ερευνητικού έργου είναι:

- η ενδεικτική καταγραφή των δραστηριοτήτων των ελληνικών ΜΚΟ στον τομέα των Κοινωνικών Υπηρεσιών και του Περιβάλλοντος,
- ο σχεδιασμός ορθών πρακτικών για την μεγιστοποίηση του αντίκτυπου και της αποτελεσματικότητας των ΜΚΟ και
- η σχεδίαση ενός πλαισίου το οποίο θα δύναται να καταστήσει μία ΜΚΟ Οργανισμό που μαθαίνει μέσω της εκτίμησης του αντίκτυπου των δράσεων της και της αξιολόγησης της λειτουργίας της.

Στο πλαίσιο αυτό, θα επιχειρηθεί να παρουσιασθεί ο σκοπός, οι ερευνητικές προκλήσεις, η συμβολή, η μεθοδολογία υλοποίησης και οι φάσεις – τμήματα του ερευνητικού έργου.

ΦΟΥΣΚΑΣ Θεόδωρος, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

theodoros.fouskas@gmail.com

Οικονομου Χαράλαμπος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

economou@panteion.gr

Μεταναστευτικές ροές προς την Ελλάδα και επιπτώσεις στη δημόσια υγεία¹

Ακόμα και κατά την περίοδο της οικονομική κρίσης, οι χώρες της Ευρώπης εκλαμβάνονται ως τόποι ελπίδας από τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς που αναζητούν μια καλύτερη ζωή. Η Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική έχει μεταφέρει το βάρος διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών στις Νοτιοευρωπαϊκές χώρες, εμποδίζοντας την προσπάθειά τους για την αντιμετώπιση του φαινομένου μέσω επιβολής περιοριστικών, περίπλοκων και χρονοβόρων γραφειοκρατικών διαδικασιών για τη νόμιμη μετανάστευση, η οποία ενθαρρύνει έμμεσα την παράνομη είσοδο και παραμονή. Η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών κατά το πρώτο μισό του 20ου αιώνα μεταβλήθηκε σε χώρα υποδοχής. Το ζήτημα των επιπτώσεων της παράνομης μετανάστευσης στη δημόσια υγεία είναι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την ελληνική μεταναστευτική πολιτική, διότι το μεγαλύτερο μέρος των παράνομων μεταναστών δεν προέρχεται μόνο από τις Βαλκανικές αλλά και από χώρες της Ασίας και αφρικανικών κρατών, με εντελώς διαφορετικό επιδημιολογικό προφίλ από εκείνο των Ελλήνων και άλλους Ευρωπαίους, με επικινδυνότητα για τη δημόσια υγεία. Ταυτόχρονα, μια από τις σοβαρότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα η Ελλάδα είναι η ύπαρξη σημαντικών ανισοτήτων στην ασφαλιστική κάλυψη του πληθυσμού για υπηρεσίες υγείας. Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα οξύ τόσο για τους νόμιμους μετανάστες οι οποίοι έχουν χαμηλά ποσοστά ασφαλιστικής κάλυψης λόγω της συγκέντρωσής τους σε επισφαλείς, χαμηλού κύρους υπηρεσίες όσο και για τους παράνομους μετανάστες που έχουν πολύ περιορισμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες φροντίδας υγείας. Ταυτόχρονα, σε περιοχές συγκέντρωσης μεταναστών προκύπτουν ανησυχητικές ενδείξεις επανεμφάνισης ασθενειών που είχαν εκριζωθεί, και ενδημούν, τόσο λόγω της μη εμβολιαστική κάλυψης στις χώρες προέλευσης, όσο και λόγω των κακών συνθηκών διαβίωσης στη χώρα υποδοχής, ενώ το κόστος ιατροφαρμακευτικής και νοσηλευτικής περίθαλψης για το ήδη βεβαρυμένο ελληνικό σύστημα υγείας είναι δυσβάσταχτο. Σκοπός της εισήγησης είναι να συνοψίσει τα βασικά ζητήματα και να παρουσιάσει τα αποτελέσματα ερευνών σχετικά τις επιπτώσεις των μεταναστευτικών ροών στη δημόσια υγεία και με την πρόσβαση των μεταναστών στις υπηρεσίες υγείας στην Ελλάδα.

ΦΡΟΝΙΜΟΥ Έμμου, Εγκληματολόγος, Ειδικός Λειτ. Επιστήμων α'βάθμιας, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
efronimou@ekke.gr

Ανήλικοι παραβάτες: μια εγκληματολογική προσέγγιση

Στην εισήγησή μου εξετάζονται μια σειρά από θέματα που αφορούν στην παραβατικότητα των ανηλίκων στη χώρα μας. Μετά από εισαγωγή σχετικά με την οριοθέτηση της έννοιας της παραβατικότητας, αναλύεται η ποσοτική και ποιοτική διάσταση του φαινομένου, με την επεξεργασμένη παρουσίαση πρόσφατων στατιστικών δεδομένων. Εξετάζεται επίσης το νομικό πλαίσιο που διέπει τα αδικήματα των ανήλικων παραβατών, με ιδιαίτερη έμφαση στους καινοτόμους θεσμούς που νομοθετήθηκαν τα τελευταία χρόνια. Τέλος με βάση τα παραπάνω εξάγονται συμπεράσματα και διατυπώνονται προτάσεις πολιτικής.

ΧΑΪΝΑΣ Ευάγγελος, Κοινωνιολόγος, Μ.Δ.Ε. Εγκληματολογίας, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο

vchainas@yahoo.gr

ΚΥΠΡΑΙΟΣ Μιχάλης, Πτυχιούχος Διοίκησης Επιχειρήσεων κ Οργανισμών – Στέλεχος Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Η απασχόληση, κοινωνική ένταξη και προστασία των ανέργων ως μοχλός σταθεροποίησης και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής. Πολιτικές, προγράμματα και δράσεις καταπολέμησης της ανεργίας στην Ελλάδα: Πλαίσιο, φιλοσοφία, εφαρμογή, αποτελέσματα, αξιολόγηση και προτάσεις

Αναμφισβήτητα, η ανεργία στη σημερινή κοινωνική, πολιτική και οικονομική πραγματικότητα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο συνιστά ένα από τα μεγαλύτερα κοινωνικά προβλήματα, που επιδρά καταλυτικά στην ποιότητα ζωής των πολιτών, στο αίσθημα ασφάλειας και στην κοινωνική συνοχή. Στο πλαίσιο αυτό οξύνονται οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες καθώς όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού αγγίζει τα όρια της φτώχειας, διαταράσσονται οι διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων και οι ευπαθείς κοινωνικά ομάδες βιώνουν εντονότερα τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, απαιτεί το σχεδιασμό και εφαρμογή μέτρων και παρεμβάσεων σε επίπεδο Συνοικίας, Δήμου, Γεωγραφικής Ενότητας. Οι παρεμβάσεις αυτές απαιτείται να περιλαμβάνουν την ενίσχυση και τη δημιουργία τοπικών δομών συμβουλευτικής και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης οι οποίες σε συνεργασία με τους κατά τόπους κοινωνικούς εταίρους συμβάλλουν στη σύνδεση των ευπαθών ομάδων με το κοινωνικό και επαγγελματικό περιβάλλον. Σε κάθε περίπτωση η επιτυχία και η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων αυτών στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό, στη δημιουργία και την ανάπτυξη τοπικών δικτύων κοινωνικής προσφοράς και αλληλεγγύης.

Στη βάση των παραπάνω παραδοχών, η εισήγηση στοχεύει στην παρουσίαση των βασικών πολιτικών, προγραμμάτων και δράσεων καταπολέμησης της ανεργίας στην Ελλάδα με ιδιαίτερη έμφαση στις Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για ευάλωτες κοινωνικά ομάδες (μακροχρόνια άνεργοι, μονογονεϊκές οικογένειες, ΑμΕΑ, απεξαρτημένοι, κ.λπ.), των προγραμμάτων επιχορήγησης κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και εν γένει των πολιτικών απασχόλησης. Ειδικότερα, θα αναφερθούμε στο θεσμικό πλαίσιο εφαρμογής τους, στα παραγόμενα μέχρι τώρα αποτελέσματα, στην αξιολόγησή τους και τέλος στη διατύπωση προτάσεων.

ΧΑΛΑΡΗ Αθανασία, Επ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, University of Worcester, Συνεργάτης
Ερευνητής, Ελληνικό Παρατηρητήριο, LSE
athanasia.chalari5@gmail.com

Υποκειμενικές εμπειρίες της κρίσης μέσω σύγκρισης τριών διαφορετικών γενεών

Αυτή η παρουσίαση εστιάζει στις υποκειμενικές εμπειρίες τριών γενεών μέσω των αφηγήσεων τους αναφορικά με τον τρόπο που μεταβάλλεται η Ελληνική κοινωνία. Η μελέτη αναφέρεται στους τρόπους που οι ακόλουθες ηλικιακές ομάδες ανταποκρίνονται στην Ελληνική κρίση: η νεότερη (20-30) η μέση (30-40) και μεγαλύτερη (40-55) ενώ αναλύει τις διαφορετικές εμπειρίες κάθε γενιάς. Η μελέτη υποστηρίζει ότι το αποτέλεσμα των δραματικών οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών μεταβολών στην Ελλάδα είναι διττό: α) η ελληνική καθημερινότητα έχει υποστεί μια τεράστια όσο και επώδυνη μεταβολή που επηρεάζει την ζωή κάθε Έλληνα και β) οι Έλληνες έχουν οδηγηθεί σε μια αναθεώρηση των τρόπων σκέψης, δράσης και συμπεριφοράς τους.

Έθνος και οικογένεια στα όρια του μη διανοητού: η περίπτωση της «μικρής Μαρίας»

Η εργασία διερευνά την περίπτωση της κρατικής παρέμβασης για την «διάσωση» του μικρού «λευκού» κοριτσιού που βρέθηκε να κατοικεί ως μέλος μίας οικογένειας Ρομά σε καταυλισμό των Φαρσάλων. Εξετάζεται το υλικό της κάλυψης του ειδησεογραφικού τύπου, των ηλεκτρονικών ειδησεογραφικών πηγών και των τηλεοπτικών δελτίων ειδήσεων προκειμένου να ξεδιπλωθούν οι διαφορετικές αφηγήσεις που αφορούν το κανονιστικό σχήμα του έθνους και της οικογένειας που κυριαρχεί στην Ελλάδα σήμερα, και τον ρόλο που παίζουν διαφορετικές εννοιολογήσεις της φυλής σε αυτό. Ταυτόχρονα, εξετάζονται οι αναπαραστάσεις του κράτους ως πολιτικού υποκειμένου που μεριμνά, με δεξιοτεχνία, και με αντικειμενικότητα, προκειμένου να προστατέψει «τους πολίτες». Διαπιστώνεται ένας σύνθετος μηχανισμός διαχείρισης εναλλακτικών νοηματοδοτήσεων του κανονικού με κεντρικό μοχλό τη σύνδεση της ετερότητας με ένα διάχυτο, αλλά σαφώς μiasματικό, μόρφωμα εγκληματικότητας, έλλειψης υγιεινής, και απειθαρχίας. Η εργασία υποστηρίζει ότι στο υλικό που αφορά αυτή τη φαινομενικά «μικρή» και «απολίτικη» περίπτωση της διάσωσης του «λευκού» κοριτσιού από «τους τσιγγάνους», επισημοποιείται μια νέα για την Ελλάδα συνάρθρωση πρακτικών που συνιστά συγχρόνως τεχνολογία άσκησης βιοπολιτικής και προώθησης νεοφιλελεύθερων σκοπιμοτήτων. Η ανάλυση παρακολουθεί, στη σκηνή της κάλυψης των γεγονότων της «διάσωσης», την αναδίπλωση και συρρίκνωση της εθνικής ταυτότητας κατά την οποία το ίδιο το κράτος, τρόπον τινά, τοποθετείται ως αυθεντία στην διεκπεραίωση του πολιτισμικού έργου που αναλογούσε, έως πρότινος, στην Χρυσή Αυγή.

ΧΑΛΚΙΑ Αναστασία, Διδάκτωρ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό στην Υπηρεσία Ασύλου, Υπουργείο Δημόσιας Τάξης & Προστασίας του Πολίτη
anachal@otenet.gr

Μετανάστευση και εγκλήματα ρατσιστικού μίσους: ένα μακρύ ταξίδι θυματοποίησης

Η μετανάστευση προς την Ελλάδα κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες και οι κυρίαρχοι τρόποι διαχείρισής της σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο δεν άφησαν ανεπηρέαστο το εγκληματικό φαινόμενο. Αντίθετα, η αυξημένη εισροή μεταναστών στη χώρα φαίνεται πως σχετίζεται με το μετασχηματισμό των στοιχείων του (κανόνας, παράβαση, κύρωση), τη διεύρυνση του κύκλου των θυμάτων και τη μεταβολή των κοινωνικών στάσεων. Οι επιδράσεις αυτές οδήγησαν στη διαμόρφωση μιας «νέας» μορφής εγκληματικότητας, τα εγκλήματα ρατσιστικού μίσους ή ρατσιστικής προκατάληψης ή ρατσιστικής βίας. Με τον όρο «έγκλημα μίσους» προσδιορίζεται η μορφή εγκληματικότητας που διαφοροποιείται από άλλες στη βάση των κινήτρων του δράστη, τα οποία εκτείνονται από τη φυλή, την εθνική προέλευση και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του θύματος ως το φύλο και τη σεξουαλική του ταυτότητα. Στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, ειδικότερα, η νέα αυτή μορφή εγκλήματος χρήζει περαιτέρω διερεύνησης ως προς τη συνάρτησή της με την κοινωνική ταυτότητα, τις ετεροποιημένες στάσεις και τις κοινωνικές σχέσεις. Η παρούσα εισήγηση εστιάζεται στα εγκλήματα ρατσιστικού μίσους που στρέφονται κατά μεταναστών, και προσεγγίζει τη σύγχρονη ελληνική «εκδοχή» του φαινομένου στη βάση δύο αξόνων. Από τη μια μεριά, ο συγκεκριμένος τύπος εγκλήματος συμβάλλει σε μία -αλλά όχι ανεξάρτητη- από τις πολλές και πολυεπίπεδες μορφές θυματοποίησης των μεταναστών που συντελούνται παράλληλα με το μακρύ ταξίδι της μετανάστευσης. Από την άλλη μεριά, το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα προσλαμβάνεται ως το σημείο εκείνο όπου συναντούνται το μεταναστευτικό ζήτημα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι αξίες της δημοκρατίας.

ΨΗΜΜΕΝΟΣ Ιορδάνης, Αν. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο

ipsimmenos@yahoo.co.uk

LAZARESCU Daria, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο

daria.lazarescu@gmail.com

Η οικιακή εργασία κατά την περίοδο της κρίσης

Η εισήγηση επικεντρώνεται στις βασικές μεταβολές, λόγω της κρίσης, στα πρωτογενή και δευτερογενή δίκτυα αλληλεγγύης, στους εργασιακούς προσανατολισμούς και στην πρόσβαση των μεταναστριών οικιακών εργατριών σε υπηρεσίες και κοινωνικά αγαθά. Το πρώτο μέρος της εισήγησης αναλύει τους κύριους προβληματισμούς γύρω από τη θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση μιας ομάδας του μεταναστευτικού πληθυσμού για τη διερεύνηση των επιπτώσεων της κρίσης σε αυτόν. Το δεύτερο μέρος της εισήγησης αφορά την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων (2005-2008, 2008-2013) γύρω από τις οικογενειακές σχέσεις και τους ρόλους, την κινητικότητα και τις αξίες που τη συνοδεύουν, καθώς και την πρόσβαση σε μορφές κοινωνικής προστασίας. Η έρευνα διεξήχθη από το ΚΕΚΜΟΚΟΠ (Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής) του Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής – Πάντειο Πανεπιστήμιο, και τα αποτελέσματα αυτής είναι υπό έκδοση.